KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

Pacsirta

Libri

TALENTUM DIÁKKÖNYVTÁR

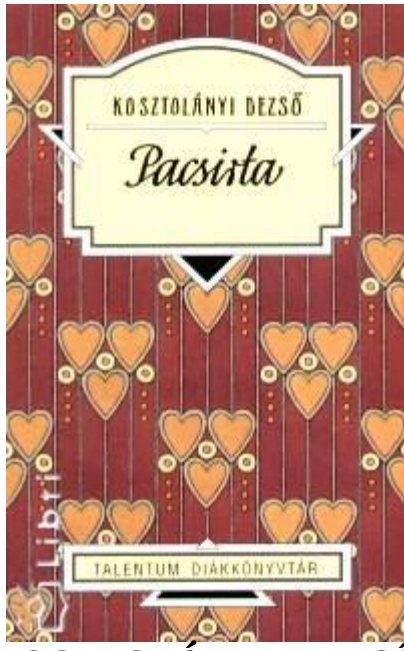

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

PACSIRTA

regény

TARTALOM

ELSŐ FEJEZET
*(melyben az olvasó megismerkedik két öreggel s leányukkal, ki életük bálványa,
és hall egy körülményes pusztai kirándulásról is)*

MÁSODIK FEJEZET
(melyben végigmegyünk a Széchenyi utcán, az indó-házig, és a vonat végre elindul)

HARMADIK FEJEZET
(melyben apa és anya első napjáról megtudunk egyet-mást)

NEGYEDIK FEJEZET
*(melyben fölvonulnak Sárszeg nevezetesebb alakjai a Magyar Király éttermében,
köztük Környey Bálint is)*

ÖTÖDIK FEJEZET
*(melyben kisvajkai és köröshegyi Vajkay Ákos bográcsgulyást, borjúszegyet,
vaníliás metéltet eszik, és rágyújt egy szivarra)*

HATODIK FEJEZET
(melyben Vajkayék a Gésák sárszegi előadását nézik végig)

HETEDIK FEJEZET
(melyben egy zöld, vidéki költő beszélget az öregekkel)

NYOLCADIK FEJEZET
(melyben Pacsirta levele olvasható, teljes terjedelmében)

KILENCEDIK FEJEZET
(melyben a kanzsúr leírása foglaltatik, a párducok híres mulatozása)

TIZEDIK FEJEZET
*(melyben elkövetkezik az évek óta készülő, nagy leszámolás, és hőseink az élettől
megkapják azt a vigasztalást és igazságszolgáltatást,
melyre mindnyájan jogosan számot tarthatunk)*

TIZENEGYEDIK FEJEZET
(melyben a kései ébredésről, az esőről van szó, és a párducok ismét megjelennek)

TIZENKETTEDIK FEJEZET
(melyben a megérkezés és viszontlátás örömeit ecseteli az író)

TIZENHARMADIK FEJEZET
(melyben a regény 1899. év szeptember 8-án, pénteken véget ér, de nem fejeződik be)

ELSŐ FEJEZET

(melyben az olvasó megismerkedik két öreggel s leányukkal, ki életük bálványa, és hall egy körülményes pusztai kirándulásról is)

Az ebédlő támlás díványán nemzetiszín zsinegdarabok, cukorspárga-végek, papírok foszlányai hevertek s a helyi újság szétszaggatott példánya, melynek homlokán kövér címbetűkkel ez volt olvasható: *Sárszegi Közlöny, 1899*.
A falinaptár a tükör mellett, az erős verőfényben föltüntette a hónapot, napot: *Szeptember 1. Péntek*.
Az ingaóra pedig, mely cifra, fafaragványos üvegtokjában járt, és sárgaréz sétálójával apró darabokra vagdalta a végtelennek látszó napot, mutatta az időt: $^1/_2$ 1.
Apa és anya csomagolt az ebédlőben.
Egy vedlett, barna bőrönddel birkóztak. Becsúsztatták a sűrűfésűt a válaszfalán levő vászontáskába, aztán összeszíjazták, a földre tették. Ott állt már útra készen, repedésig tömve minden holmival, kétoldalt hatalmasan kipuffadó hassal, akár a macska, amelyik majd kilencet kölykezik.
Csak még az asztalon levő utazókosárba tettek be egyet-mást: a csipkés női bugyogót, a blúzt, a mamuszt, a cipőgombolót, melyet leányuk már gondosan odakészített.
- A fogkefe - szólt apa.
- Lám, a fogkefe - bólintott anya -, majd itthon maradt a fogkefe.
Fejét csóválva már sietett is a folyosóra, onnan a leányszobába, hogy a zománcos bádogmosdóról hozza a fogkefét.
Apa a kezével még egyszer letapsikolta a holmikat, gyengéden megsimogatva, hogy egymásra lapuljanak.
Sógora, Bozsó Béla, az asszony testvérbátyja, több ízben meghívta őket nyárra, hogy Tarkövön, a birtokán kipihenjék magukat.
A nem nagy, százholdas puszta közepén, rozoga gazdasági épületek között emelkedett a háromszobás „kastély”, oldalt tágasabb teremmel, a vendégszobával, melynek meszelt falaira, vadászfegyvereire, agancsaira jól emlékeztek.
Évek óta nem jártak itt, de anya sokszor emlegette a „birtok”-ot, a domb alatt bujdosó kis nádas, szittyós eret is, melynek hullámain valaha, gyermekkorában papírcsónakokat úsztatott.
Folyton halogatták a kirándulást.
Az idén azonban minden levél, melyet a pusztáról kaptak, azzal

végződött, hogy jöjjenek már, minél előbb jöjjenek.
Májusban végre elhatározták, hogy meglátogatják őket. De a nyár elmúlt, mint rendesen, téli szükségletek beszerzésével, lekvárok főzésével, cseresznyés, meggyes befőttüvegek kötözgetésével. Augusztus végén tudatták, hogy ismét itthon rekedtek, nem szívesen mozdulnak ki, már öregek is, hanem elküldik maguk helyett a leányukat, egy hétre. Ő úgyis sokat dolgozott, ráfér a pihenés.
A hírt a rokonok örömmel fogadták.
Mindennap jött a posta. Béla bácsi, meg felesége, Etelka néni, levelet írt a leánynak, a leány válaszolt rá, az anya a sógornőnek írt, az apa a sógornak, megkérve őt, hogy ő maga személyesen várja kocsival, mert az állomástól a tanya háromnegyed órai járásra volt. Mindenben megállapodtak.
Az utolsó napokon mégis sürgönyök keresztezték egymást, melyek a legkisebb részleteket is tisztázták. Már nem lehetett lemondani az útról.
Anya visszajött, hozta a fogkefét. Apa gondosan selyempapírba pakolta.
Még egyszer körülnéztek a szobában, és mikor látták, hogy nem maradt künn semmi egyéb, rányomták a kosárra a fedelét.
De a kulcs nem fogott, a zár mindig kipattant, ezért a kosarat cukorspárgával kötötték át, úgy, hogy apa sovány mellével ránehezedett, s homlokerei kiduzzadtak.
Ezen a napon korán ébredtek mind a hárman, legott csomagolni kezdtek, és a rendkívüli izgalomban csak ide-oda bódorogtak. Még ebédelni sem tudtak rendesen, mert folyton eszükbe jutott ez, az.
Most azonban elkészültek.
A kosarat is letették a földre, a bőrönd mellé. Targonca zötyögött az udvar téglázott útján, mely a Petőfi utca járdájától a kertbe vezetett, egészen a verandáig.
Beállított egy langaléta kamasz, ki a bőröndöt, kosarat közönyösen a targoncára helyezte, tolta kifelé, az állomásra.
Apa egérszürke ruhát viselt, mely pont olyan volt, mint a haja. Már erősen őszült, bajusza deresedett, szeme alatt kis zacskók lógtak, gyűrött, elhasznált, pergamentes bőrből.
Anya fekete ruháját hordta, mint mindig. Az ő haja, melyet dióolajjal simított, még nem mindenütt fehéredett, redők sem igen mutatkoztak arcán, csak homlokán futott át két mélyebb ránc.
Mégis mennyire hasonlítottak. Szemükben ugyanaz a riadt fény reszketett, vékony, porcogós orruk egyformán hegyesedett ki, és fülük is egyformán piroslott.
A faliórára pillantottak. Apa megnézte zsebóráját is, mely pontosabban járt. Kimentek a verandára. Innen a kertbe kiáltottak egyszerre:

- Pacsirta.
Egy leány ült a padon, a virágágyak előtt, a vadgesztenyefa alatt. Sárga pamuttal horgolt valami terítőt.
Csak fekete haját lehetett látni, mely - akár lomb a földre - árnyékot vetett arcára, melynek háromnegyed részét eltakarta, pusztán egynegyedét mutatta.
Nem mindjárt mozdult. Lehet, nem is hallotta.
Aztán szeretett így maradni, lehajtott fejjel, munkájára bámulva, sokáig, akkor is, ha belefáradt, mert hosszú évek alatt gyűjtött tapasztalatából tudta, hogy ez a helyzet illik neki legjobban.
Megesett, hogy zajt hallott, de azért nem tekintett föl. Akkora önfegyelemmel uralkodott magán, mint egy beteg.
Most erősebben kiabáltak.
- Pacsirta.
És még erősebben:
- Pacsirta.
A leány a veranda felé nézett, melynek legfelső lépcsőfokán állt apa és anya. Őt nevezték el így régen, Pacsirtának, nagyon régen; mikor még énekelt. Azóta a név rajta ragadt, és viselte, mint kinőtt gyermekruhát.
Pacsirta mélyet sóhajtott - mindig mélyet szokott sóhajtani -, összegombolyította pamutját, munkakosarába tette, és a vadszőlővel befuttatott lugas felé tartott. Szóval, mennie kell, gondolta, nemsokára indul a vonat, ma este már nagybátyjáéknál alszik, a tarkövi pusztán.
Kissé kacsázva jött előre.
Az öregek becéző mosollyal figyelték, hogy közlekedik.
Majd, amint arca hirtelen föltűnt a lombok között, a szülők száján kissé elhalványodott a mosoly.
- Mehetünk, aranyos - szólt apa, a földre tekintve.

MÁSODIK FEJEZET

(melyben végigmegyünk a Széchenyi utcán,
az indó-házig, és a vonat végre elindul)

A nyárfasoron haladtak, Sárszeg egyetlen aszfaltos utcáján, a Széchenyi utcán, mely egyenesen az állomásig vitt, úgy, ahogy mindennapi sétájukon: középütt Pacsirta, jobboldalt anya, baloldalt apa.
Anya arról beszélt, hogy utolsó pillanatban betette a kosárba a fogkefét is, magyarázta, hol vannak az egyes kisebb tárgyak. Apa vitte a fehércsíkos gyapjútakarót és a kulacsot, melyet otthoni jó kútvízzel töltött meg, az útra.
Vajkay Ákos nem beszélt, némán ballagott. Nézte leányát.
Óriási kalapot viselt, divatjamúlt sötétzöld tollakkal, könnyű ruhát, és a nagy meleg ellen fölnyitotta rózsaszín napernyőjét, mely éles fényt szitált arcára.
Pacsirta jó leány volt, nagyon jó leány, életének egyetlen öröme. Ákos mindig ezt mondogatta, magának is, másoknak is.
Tudta, hogy nem szép szegény, és fájt is neki, sokáig. De aztán, valahogy határozatlanabbul látta, elmosta képét, tompító köddel vette körül, és nem gondolva arra, hogy milyen, szerette őt, ahogy volt, végtelenül.
Öt éve már annak, tíz éve már annak, hogy letett minden reménységéről, s nem is jutott eszébe, hogy mégiscsak férjhez adja. Mikor azonban valami történt a leánnyal, és Pacsirta megváltoztatta hajviseletét, vagy ősz múltán fölvette télikabátját, vagy tavasszal új ruhát öltött, Ákos boldogtalannak érezte magát, míg meg nem szokta őt így is.
Most is ezért szenvedett. Szánta Pacsirtát, és hogy szánalmát csillapítsa, gyötörte önmagát. Bámulta őt, gondos figyelemmel, szinte sértőn: ezt a megszokhatatlan arcot, mely kövér is volt, meg sovány is, a húsos orrot, a tág, lószerű orrlyukakat, a férfias, szigorú szemöldököt, a pirinyó, savós szemet, mely valamit az ő szemére emlékeztetett.
Soha életében nem értett nőkhöz, de azt élesen érezte, hogy leánya csúnya. Nemcsak csúnya volt most, hanem hervadt, öreg, igazi vénlány.
Csak a napernyő rózsás fényözönében, ebben a majdnem színpadi világításban derült ez ki egészen. Mint hernyó a rózsabokor alatt,

gondolta.
Ment-ment egérszürke ruhájában, és mikor a Széchenyi térre jutottak, mely Sárszeg egyetlen nagy tere, piaca, agorája, öntudatlanul pár lépést előresietett, hogy ne kelljen mellette lépegetnie.
Itt volt a Városháza, itt volt a Baross-kávéház, itt volt a gimnázium, évtizedek óta letaposott, rozoga kőlépcsőivel, kis fatornyával, melyben reggelente diákhívó harangszó csendül, itt volt a Magyar Király vendéglő, itt volt vele szemben a Széchenyi fogadó, egyik szárnyában a Kisfaludy Színházzal, és rézsútoldalt kilátás nyílt itt arra az egyemeletes, gipszrózsákkal, arany villámhárítóval díszített palotára is, a város egyik legszebb épületére, melyben az Úri Kaszinó székelt. Lejjebb üzletek következtek, festékbolt, két vaskereskedés, Vajna papír- és könyvboltja, a Mária gyógytár s egy új, csinosan berendezett, nagy díszműkereskedés is, Weisz és társa. A kereskedő jókedvű görögdinnye-fejét süttetve a nappal, boltja ajtajában szivarozott. Szivarját kivette szájából, meghajolt, széles mosollyal köszönt Vajkayéknak.
Ákos keveset járt benn a városban, akár családja, feszélyezte ez az érdeklődés, ez a nagy-nagy nyilvánosság.
A Széchenyi kávéház teraszán délutáni pikolózók ültek, kik föltekintettek újságjukból, és Pacsirtára néztek. Nem tiszteletlenül, hanem úgy, ahogy rendesen. Bizonyos jóindulatú, hamuszín rokonszenvvel, melyet belül kárörröm bélelt, pirossal.
Erre az öregúr véget vetett önkínzó, nyűglődő gondolatainak. Lassította lépését, leánya mellé állt, dacosan, csak azért is, hogy ő is vállalja a rokonszenvet, a kárörömöt, s szokása szerint kissé behúzta bal vállát, idegesen, mintha ezzel akarná palástolni zavarát és kiegyensúlyozni azt a szabálytalanságot, melyet az ő vére jelent a természet rendjében.
Kiértek az állomásra. Már a sínen pöfögött a kis helyiérdekű kávédaráló. Beszállásra csöngettek.
A fülkék felé igyekeztek, hogy jó helyet kapjanak Pacsirtának, a női szakaszban. Csakhogy most nagy riadalmukra el volt foglalva, az utolsó helyig.
Pacsirtának egyik kocsiból a másikba kellett botladoznia, míg a vonat végén talált egy másodosztályú fülkét, melyben csak egy fiatalember ült meg egy öreg, sovány, katolikus lelkész. Jobb híján itt állapodott meg, és apa is beszállt, hogy elrendezze poggyászát.
Ákos beemelte a bőröndöt, a kosarat maga tette föl a hálóba, átadta a fehércsíkos gyapjútakarót, a vizeskulacsot, hogy útközben ne igyék idegen vizet, lehúzta a függönyt, hogy ne süsse a tűző verőfény, még az ülésre is leült, hogy kipróbálja a ruganyt. Aztán elbúcsúzkodott. Megcsókolta a két arcát. Száját sohasem csókolta meg.
Leszállt a vonatról. Fekete keménykalapját mélyen szemébe húzva

ment feleségéhez, ki a kocsi előtt állt, és az ablakra tekintett. Mi tűrés-tagadás, Pacsirta szülei bizony könnyeztek. Egyszerűen, csöndeskésen, de könnyeztek.
A sárszegiek, a bámész, kíváncsi kisvárosiak, kik látták, nem csodálkoztak ezen.
Ők már régen megszokták, hogy Vajkayék nyilvános helyeken sírtak. Sírtak vasárnap a templomban, a misén, a szentbeszéd alatt, sírtak a temetéseken, esküvőkön, sírtak a március tizenötödiki ünnepélyeken, mikor a zászlók, szavalatok, szónoklatok magasabb légkörbe emelték lelküket. Ezeket az alkalmakat majdnem keresték.
Otthon elég derülten éldegéltek. De hogyha valami ürügy kínálkozott, az általános meghatottság védelme alatt „jól kisírták magukat", amint később mondogatták egymásnak, kissé mosolyogva, szemüket törölgetve.
Most is sírtak, mind a ketten.
Pacsirta, miután a fülkében mindent elrendezett, kikönyökölt a letolt vonatablakon, és észrevette, hogy a kedves öregek sírnak. Közönyt erőltetett magára, mosolyogni próbált, de szólni azért nem mert. Attól félt, hogy elcsuklik a hangja.
Hosszú volt a válás és nehéz. Sokáig nem indult a vonat. Az ilyen vicinálisok túlbuzgóak, eleinte megrémítenek, hogy mindjárt tovarobognak, és neki is zökkennek nagy dérrel-durral, de aztán a legutolsó percben mindig akad valami rettenetes baj. Éppen elég idejük maradt a búcsúzkodásra. Mindent elmondhattak, amit akartak, és ki is fogytak a szóból. Az öregek fölszárították könnyeiket, álldogáltak, szerették volna, ha vége szakad az elnyújtott jelenetnek.
- Meg ne fázz - szólt anya aggódva - ebben a pokoli melegben.
De ez nem jelentett semmit. Mindig ezt mondta az anyja: télen, tavasszal, ősszel és nyáron.
- A kulacsban ott a víz - figyelmeztette még egyszer apa. - Ne igyál hideg vizet.
- És ne egyél sárgadinnyét. Ne egyél uborkasalátát. Pacsirta, ne egyél, a világért se egyél.
A vonat rémülten füttyentett, amitől mind a hárman összerázkódtak. De még mindig nem indult.
- Hát Isten veled, leányom - mondta Ákos, összeszedve minden erejét, lezárva a beszédet, határozottan és férfiasan -, Isten veled, vigyázz magadra, leányom.
- Pacsirta - kiáltott anya, zsebkendője szélét rágcsálva, mert megint sírva fakadt. - Jaj, leányom, de soká lesz.
Pacsira csak most szólalt meg.
- Pénteken itt vagyok, mához egy hétre, pénteken.
- Pénteken - intettek feléje mind a ketten -, pénteken - és ebben a pillanatban a kis, rozoga vonat alacsony kocsijaival váratlanul

megmozdult, roszogva-pöszögve indult.
Futott kifelé a szabad mezőkre.
A leány kihajolt az ablakból. Szülei felé tekintett, kik zsebkendőjüket lobogtatva, de mereven álltak egymás mellett. Egy ideig látta őket, aztán nem látta többé.
Kaszárnyafalak, tornyok, szénaboglyák keringőztek, oszlopok rohantak, lila virágok hajladoztak a vonatverte szélben. Por, napfény csípte szemét, és a kőszénfüsttől egyszer köhögött. Szédült körülötte minden.
Pacsirta is olyan volt, mint apja. Csak élte az életet, napról napra, de most, hogy az elmaradó tájak, változó mezők eszébe idézték azt, ami nem változhat meg, és mindörökre ugyanaz marad, melle elszorult.
Másik ablak elé lépett, mely nem volt lebocsátva, de itt az üvegen megpillantotta arcát. Nem szerette magát nézni, mert az hiúság, és aztán minek is?
Elindult tehát a kocsi ingó talaján, fülkéje felé menekülve, mintha sietne, és biztosabb, zártabb helyre akarná vinni fájdalmát. De már nem bírta.
Amint a fülke elé ért, hol a fiatalember ült, meg az öreg, sovány, katolikus lelkész, és helyet akart foglalni, elejtette fájdalmát.
Szemét könnyek futották el.
Első érzése az ijedelem lehetett, mert valami elhárító, útitársait megtéveszteni akaró mozdulattal odakapott szeméhez, mintegy csodálkozva, hogy megtörtént az, amitől félt, amire csak később számított, akkor, mikor majd megérkezik a pusztára, vagy még később. Mennyi könnye volt. Sohasem gondolta, hogy ennyi könny van a világon.
Zsebkendőt azonban nem keresett. Ezt úgysem lehetne letörölni. Nyíltan sírt a két férfi előtt, még mindig állva, majdnem szemérmetlenül, bujálkodva a kínban, hurcolva átkát, melynek otthona sincs, közönyösen is, tüntetve is. A meg-megújuló könnyektől nedves hártya borult szemére. Senkit sem látott. Nem bánta, hogy őt látják.
Majd a görcs jelentkezett, az idegek és izmok görcse, mely összeszorította torkát, úgyhogy kaparó érdességet érzett, mintha aszúbort nyelne, aztán keserűséget, mely már elviselhetetlen.
Útitársai a sírás ősi műveletét szemlélhették. A mellet egyetlen sóhaj fújta föl titánivá, s a rángatódzó száj fuldokolva, többször levegőért kapkodott. Néhány belégzés, és a lekötő indulat után következett a föloldó, mely szintén fájt, de már a fájdalom halála volt.
Pacsirta odadőlt a fülke ajtajához, hogy könnyebben végezhessen nehéz munkájával. Alig fintorgott, mint testi szenvedés idején, csak a forró zápor folyt szeméből, szájából, orrából a könnycsatornákon át, csak különben egészséges testét rázta térdeitől kezdve vonagló

lapockáiig valami, amit nem lehetett látni, pusztán ő látott, egy fölsejlő, alakot sem öltő emlék, egy végig sem gondolt, de annál maróbb gondolat, egy ki nem ordítható gyötrelem képében.
Leült az ülésre. Vastag arca átfűlt a napfénytől, a forró nyirok maszatától vöröslött az orra. Szegény, fönn a tollas kalapjával, olyan volt, mint egy maskara.
A fiatalember - csinos, buta fickó -, ki eddig olvasott, ölébe tette könyvét, bámulta a zokogó lányt, és közben többször száján lebegett a szó, hogy segítségét ajánlja fel. El sem tudta képzelni, mi történhetett vele. Azt gondolta, hogy rosszul lett, vagy olyan csapás érte, melyet silány olvasmányaiból ismert.
Pacsirta nem törődött vele. Szinte rosszakaratú nyíltsággal nézett el feje fölött. Hisz annak előtte, mikor még rájuk tekintett, mindnyájan ugyanazzal a megbeszélt, gonosz hidegséggel fogadták közeledését, s szemüket lesütötték. Így védekezett ellenük.
Ezt a fiatalember megértette. Nem érdeklődött tovább, belemerült olvasmányába. Pacsirta helyét változtatta. Szembeült a pappal, ki egész idő alatt úgy tett, mintha semmit sem venne észre. Pirosbetűs breviáriumából olvasott, fejét a folyosó belső ablakához támasztva. Beteges arca a kiálló pofacsontokkal nyugalmat árult el.
Reverendája viseltes volt, egy gombja hiányzott is, celluloid papgallérja töredezett. A hatalmas Egyháznak ez a kis, szerény katonája, ki visszautazott falujába, és ott öregedett meg szeretetben, jóságban, sejtette, miről lehet itt szó, tapintatból nem szólt, részvétből nem mutatott érdeklődést. Ő tudta, hogy ez a világ: siralomvölgy.
Csak most pillantott a leányra, kék szemével, mely az Istennel való folytonos szembenézéstől kiélesedett, s ez a határozott pillantás már nem sértette Pacsirtát. Úgy tetszett, hogy hűsíti forróságát. Hálásan nézett vissza rá, megköszönve figyelmét.
Rohama csillapult. Már nem zokogott, csak könnyezett. Majd egészen elcsitult. Bámulta a vidéket, nézte a fáradt, kopott papot is, ki túl a hatvanon, a sír előtt, csodálatos egyszerűségre tett szert, és szó nélkül bátorította, vigasztalta, támogatta. Egész úton nem beszéltek semmit.
A fiatalember fél óra múlva fölkelt, vállára vette kétcsövű puskáját, megemelte tollas vadászkalapját, kiszállt. Pacsirta fejbólintással köszönt.
Tarkőnél a pap segítette leadni holmiját. Béla bácsi egy csézában állt, integetett neki. Kedves, köpcös arca, melyet kiszívott a puszták egészséges levegője, ragyogott. Cigaretta égett fogai között. Mindig cigarettázott.
Pacsirta elmosolyodott. Nagybátyja szakálla vörössárga volt, akár a purzicsándohány, melyet egyedül kedvelt, rokoni csókja is dohányszagú.
Még valaki várta: Tigris, a vadászkutya. Az a kocsi mellett futott,

amint megindultak, egészen a tanyáig.

HARMADIK FEJEZET

(melyben apa és anya első napjáról megtudunk egyet-mást)

Kisvajkai és köröshegyi Vajkay Ákos, nyugalmazott megyei levéltáros s felesége, született kecfalvi Bozsó Antónia, nézett a vonat után, mely kifelé lihegett, és a szemhatár alján nemsokára füstös, fekete ponttá zsugorodott.
Maguk elé meredtek azoknak az embereknek szomorú és buta mozdulatával, kiket valamilyen hirtelen veszteség ért. Legalább ahhoz a helyhez ragaszkodtak, hol utoljára látták. Nem bírtak elmenni.
Aki elutazik, az tovatűnik, az megsemmisül, az nincs is. Csak annyira él, mint az emlék, mely visszaréved képzeletünkben. Tudjuk, hogy van valahol, de nem látjuk őt, akár azokat, kik meghaltak. Pacsirta pedig eddig nem hagyta el őket hosszabb ideig, legfölebb egy napra, egyszer, amikor elutazott Ceglédre, vagy fél napra, a tarligeti kirándulások alkalmával, és akkor is alig várták. Milyen nehéz volt elképzelni, hogy most nem jön haza velük.
Ilyenféle gondolatok gyötörhették a két öreget. Lehorgasztották fejüket a pálya kavicsait bámulva, nem kevésbé búsan, mint egy váratlanul, gyorsan behantolt sírdombot.
Máris érezték a magányt. Kínosan, egyre növekedve ott lebegett köröttük a csöndben, melyet a vonat hagyott maga után.
Vékonyka vasúti tiszt közeledett, piros szalaggal, szárnyas kerékkel a karján, ki a vonat indulásánál a sínek között állott, és most határozatlan lépésekkel az iroda irányába ment.
Arca sápadt volt, de szűk homlokán, a sapkaellenző alatt, éretten virítottak a meggyszín, nyári pattanások. Mellén lötyögött az egyenruha.
Szippantgatta a levegőt, mert állandóan nátha gyötörte, s bal orrlyuka ilyen verőfényes időben is bedugult. Sóhajtott, hogy szuszogását kissé megszépítse. Köhögött is, bár egyáltalán nem kellett köhögnie.
Azonnal észrevették őt. Cifra Géza volt.
Az asszony figyelmeztette urát, Ákos is látta, már előbb, csak nem akart szólni. Tanakodtak, mitévők legyenek.
Elfordították fejüket. Nem akartak vele találkozni.
Cifra Gézát kilenc év óta ismerték.
Annak idején, hogy ide helyezték, a tiszt látogatást tett házukban, és Vajkayék lekötelező szeretettel fogadták őt, mint mindenkit, többször meghívták ozsonnára, néhányszor vacsorára is. Cifra Géza elfogadta

meghívásukat, csupa félszegségből, mert ő nem tudott nemet mondani senkinek. Dicsérte az ozsonnát, vacsorát, a katolikus nőegyleti bálban Pacsirtával táncolta a második négyest, a tarligeti tavon nagyobb társasággal csónakázni vitte, foglalkozott is vele, már ahogy ő tudott nőkkel foglalkozni. De aztán minden ok és alap nélkül arról kezdtek beszélni a városban, hogy Pacsirtát elveszi. Erre egyszerre elmaradt tőlük.

Más társaságba került. Pár díjnokkal, obskurus hivatalnokkal szokott összejönni, kik az ő társadalmi helyzetén is alul állottak, de silány szellemi világuk közelebb esett az övéhez, jobban illettek hozzá, mint bárki más. Ennélfogva szégyellte barátait, mint feleségét az, aki rangján alul nősült. Nem is mutatkozott velük. Titokban találkoztak az egyiknek vagy a másiknak lakásán, s itt kiröhögtek mindent, lebecsültek mindenkit, főképp egymást. Annyira irigykedtek egy borostyánszopókáért, egy új ezüst cigarettatárcáért, annyira gyűlölködtek arra, ki közöttük valami kis pénzhez jutott, vagy örökségre tett szert, hogy a kicsöppentek azonnal szövetséget kötöttek a szerencsés pajtás ellen, természetesen még mindig a barátság keretén belül, és képesek lettek volna neki halálosan ártani, névtelen levélben följelenteni, kitörni a nyakát.

Cifra Géza nem volt ennyire irigy, ennyire rosszlelkű, és ezért olykor undorodott is tőlük. De mégsem tudott kiszakadni innen, mert cimboráihoz, kiket a kicsinyesség és gonoszság tartott össze a szenvedély erős kapcsával, sivár műveletlensége kötötte, és szerette hülye diáktréfáikat, disznó vicceiket.

Lassanként el is hidegedett a közte meg a Vajkayék között való barátság. Csak épp köszöntötték egymást, pár szót váltottak, mikor így, alkalomszerűen találkoztak.

Pacsirta nem emlegette Cifra Gézát. Hiszen sokan voltak ilyenek. Szülei azonban Cifra Gézát nem felejtették el, neki, épp őneki nem tudtak sohasem megbocsátani, ő a begyükben volt. Mi volt a hibája, mi volt a bűne? Semmi, bizonyára semmi. Soha egy ujjal sem nyúlt leányukhoz, nem hitegette, nem csalogatta, célzást nem tett semmire, akárcsak a többi férfi.

Mindössze annyi történt, hogy kilenc évvel ezelőtt, ismeretségük első évében, egy márciusi estén, illedelemből hozzácsatlakozott a Magyar Király előtt, s a jó időről meg a rossz időről beszélgetve, a Baross kávéházig kísérte, és Pacsirta, a szülei boldog meglepetésére, pár perc késedelemmel érkezett haza a vacsorához, melyet rendszerint nyolc óra tájban szoktak elkölteni.

Vajkayék ezt nem tudták elfelejteni. Évek múlva is erre a titokzatos esti sétára gondoltak, és Cifra Gézát családi legendával övezték, mely egyre nőtt bennük, anélkül, hogy valami is táplálná. Hol lenézték, hol vádolták, hol pipogya fráternek, hol minden emberi érzésből

kivetkezett, becstelen élvhajhásznak tartották ezt a vékonydongájú, gyatra, de nem egészen rosszindulatú fiatalembert, ki közöttük különben csak az „Ő” volt. Nevét sohasem ejtették ki.
Kétségtelen az, hogy Vajkayéknak egy időben roppant tetszett. Legmerészebb álmaikban sem szemelhettek ki leányuknak alkalmasabb kérőt. Csak ilyen jóravaló, megbízható, „házias” fiatalemberekről ábrándoztak, kik vasalatlan posztónadrágot viselnek, nyomott homlokukat kínosan ráncolják, kissé izzadnak és elpirulnak, mikor beszélnek.
Géza közéjük tartozott.
Mindig zavarban volt. Mihelyt értelmesebb emberekkel került össze, rosszul érezte magát, gyötrelem tükröződött arcán. Kín volt ránézni. Félt mindentől. Félt attól, hogy korán jön vagy későn megy, félt, hogy megsértik őt vagy megsért mást, félt, hogy sokat beszél vagy keveset beszél, attól is félt, hogy sokat eszik vagy keveset eszik, és vendégségben rendszerint kétszer visszautasított valamit, míg harmadszori kínálásra vett belőle, félrebillent fejjel, mentekező mosollyal. Most sem tudta, mit tegyen.
Arról fogalma sem lehetett, mit jelentett ő ennek a két szegény öreg embernek. Csak azt érezte, hogy kissé hidegebbek iránta, mint annak előtte, de ezt természetesnek kellett tartania. Odamenjen-e tehát vagy ne menjen?
Legjobban szeretett volna eltűnni, észre sem venni őket. El is határozta. Akkor azonban eszébe jutott, milyen illetlenség, botrány, hálátlanság lenne, megijedt szándékától, és mint rendesen történni szokott, ellenkezőjét művelte annak, amit föltett.
Odament.
Ákos, ki még mindig ott állt feleségével, csak akkor rezzent össze, mikor Cifra Géza kesztyűs kezét sapkája ellenzőjéhez emelve üdvözölte őt.
- Elutazott? - kérdezte.
- El - szólt az apa rekedten.
Itt elakadt a beszélgetés. Ez az a pont, melytől Cifra Géza mindig rettegett.
- Tulajdonképpen - kezdte, anélkül, hogy folytatná.
Ilyen szókkal töltötte ki a társalgás hézagait, de nem sok eredménnyel. Mosolygott, elkomorodott. Meleg-hideg borzongatta. Nagyokat nyelt. Arra gondolt, most már elég ideig volt itt, majd rögtön arra, hogy kevés ideig volt itt, és nem lehet még elmennie. Ádámcsutkája le-föl mozgott gugás nyakán.
Zavarában megnézte zsebóráját.
- Kettő negyvenhét - mondta vasutas nyelven -, öt húszkor ott lesz.
Apa nem felelt. De anya mosolygott rá, szívesen, marasztalóan, mint egykor, régen.

- Nem késik a vonat? - kérdezte tőle.
- Nem - felelt Cifra Géza.
Erre úgy képzelte, hogy most már igazán mehet. Tisztelegni akart, aztán mégis inkább megemelte sapkáját, civilmódra.
A két öreg kifelé indult.
Hosszú délután volt előttük, és minthogy nem tudták, mit csináljanak, hazafelé tartottak. Még siettek is, mintha bizony várná otthon őket valami.
Ákos öt éve elhagyta a megyét, betegségére való tekintettel nyugalomba vonult. Napjai múltak, hónapokká, évekké olvadtak, észre sem vette, ötvenkilenc éves lett. Sokkal öregebbnek látszott. Legalább hatvanötnek.
Mielőtt nyugdíjaztatta magát, a Petőfi utcában megvette földszintes házát megkuporgatott garasaiból, meg abból a vagyonroncsból, mely anyai nagyatyjáról, Körcsy Gedeonról maradt rá. Egyebe nem volt se égen, se földön, csak ez a házikó. Itt szokott járkálni hátratett kézzel, belefáradva a semmittevés unalmába. Várta, hogy felesége és leánya fölkeljen, aztán hogy lefeküdjön, hogy megterítsék az asztalt, aztán hogy leszedjék az asztalt. Tett-vett nyugtalanul, szemében aggodalmas fénnyel.
Társaságba évek óta nem járt. Nem ivott, nem dohányzott. Gál doktor, a háziorvosa, meg a pesti tanár, mikor fönn járt, az érelmeszesedése miatt eltiltották a szesztől is, meg - ami jobban fájt - az ő kedves szivarjaitól.
Egyetlen szenvedélye, mely a múltból megmaradt, az volt, hogy beült az udvarra néző kicsiny, mindig nyirkos szobájába, s elővette Nagy Iván valamelyik kötetét a magyar nemesi családokról, vagy Cserghető Géza élvezetes, becses művecskéjét a címerek fejlődéséről, és lapozgatta. Értett a *heraldiká*hoz, a címertanhoz, a *diplomatiká*hoz, a levéltanhoz és a *sfragistiká*hoz, a pecséttanhoz is. Nézegette, silabizálta a latin nyelvű adományozó leveleket - *litterae armales* -, melyeket valamelyik régi király íratott, s nem akadhatott kezébe oly nyilcédula, oly perbehívó *executionale* vagy káptalani vallató *fassio*, melyről ne tudott volna azonnal fölvilágosítást adni. Egy szempillantás, és látta, hogy sarjadznak szét a különböző nemzetségek, mit jelent a címer mezőnyén egy víz-irányos szelemen, egy kiterjesztett szárnyú sas vagy egy arany golyó. Élvezte is hivatását minden érzékével. Micsoda öröm volt megpillantania a nagyítón egy egérrágást, egy molyfúrást vagy egy zegzugos szújáratot, és közben leszívni, mélyen, a penész savanykás illatát. Itt élt, a múltban. És amint mások a jövendőmondóhoz járulnak, úgy zarándokoltak őhozzá sokáig messze megyékből előkelő urak, kik múltjukat óhajtották megismerni.
Fiatal korában kenyérkeresetből űzte „a törvényes származás kimutatásá”-t, a *filiatio*t, a *déductio*t, de később sem tudta abbahagyni,

hogy már szüksége sem volt rá. Úgy merült bele egy *donatio regiá*ba, mint valami izgalmas sakkrejtvénybe, és kereste a nagyszülőket, szépszülőket, dédszülőket, aztán a legérdekesebbet, az Őst, a Vagyonszerzőt, a *primus acquirens*t, ki leleményével egész nemzedék szerencséjét alapította meg, vitézi tetteivel dicsőséget sugárzott minden ivadékára. Feje asztalnokoktól, csillagkeresztes hölgyektől, máltai lovagoktól zsibongott. Nagy tisztelettel beszélt azokról, kik udvarképesek.

Ha nem akadt munkája, ismerőseit szedegette elő. Cifra Géza törvényes származását is ki akarta mutatni. Egy ideig szépen haladt a *genealógiai tabella*, át is rándult vele együtt a szomszéd megye levéltárába, hogy újabb adatokat gyűjtsön, de a munka egyszerre megakadt. Cifra Géza apai dédapjáról már sem ő, sem az okmányok nem adtak pontos fölvilágosítást. Így családfája, melyet Ákos rajzolni kezdett, abbamaradt, lombosodó ágai elhervadtak, mintha pusztító vihar dúlta volna föl. Valahányszor kezébe került ez a rajz a többi iratai között, gúnyos mosoly suhant át arcán. Cifra Géza nem is volt nemes ember, csak afféle közönséges jöttment.

Mi mindent tudott azonban mesélni az ő őseiről, kiket jobban ismert az élőknél: a Vajkay Ádámokról, Sámuelekről, kik fölvidéki sasfészkeikben laktak, leányokat raboltak, a nőkről, a Klárákról, Katalinokról, Erzsébetekről, kik Mária Terézia púderes báljain szerepeltek, vagy felesége családjáról, a hatalmas Bozsókról, birtokaikról, melyeken a tizennyolcadik század közepéig főúri gazdagságban éltek, egy-egy szóról, melyet a régi atyafiak elejtettek valahol századok mélyén, és arról az arany liliomról is, mely címerük vörös mezőnyében nyiladozott. Olyan régi vér lüktetett bennük, hogy nemesi levéllel nem is rendelkeztek, mert nemességüket donációs birtokkal kapták, címerüket is ősi *usus* jogán használták. Dolgozószobája falán berámázva függött ez a címer, s családfája is, melyet évtizedes, fárasztó munkával II. Endréig vezetett vissza, és tulajdon kezével pingált ki halvány vízfestékkel. Szerény állására, kis jövedelmére való tekintettel nem kérelmezhette a császári és királyi kamarásságát, noha sokszorosan jogot tarthatott rá. De ez nem bántotta soha. Nem lévén hiú ember, őt csak az elv érdekelte, az növelte titkos önérzetét, a kivitel már nem.

Munkájával ötvenéves korában elkészült. Minden Vajkay és Bozsó származását földerítette, akár éltek, akár haltak. Mit tehetett most? Böngészgetett régi pergamentekben, papírokban, hártyákban, üldögélt dolgozószobája nyikorgó kerevetén, melyet törökmintás szőnyeg borított, megfakulva ebben a régiségtári levegőben. Ült itten, s a jövőre gondolt.

De a jövőből csak annyi látszott bizonyosnak, hogy nemsokára meghal. Erről az öreg emberek kíméletlen közönyével, döbbenetes

tárgyilagosságával beszélt, ami Pacsirtát meg a feleségét is gyakran megríkatta.
Régen megboldogult szülei kriptájára sírkövet állított, sötétbarna márványból, rávésetve arany betűkkel: *A Vajkay-család sírboltja*. A sírt rendben tartatta, pázsitját öntöztette, négy puszpángot ültetett rá, és olajfestékkel festette be azt a padot is, melyen a temetői látogatások idején merengeni szokott.
Közölte, hogy apja és anyja között óhajt majdan pihenni. Rendelkezett, hogy a tisztaszobában ravatalozzák föl, a folyosót vonják be feketével, de csak két pappal temessék. Testamentumát lepecsételt borítékban íróasztala alsó fiókjába zárta, és figyelmeztette feleségét, hol találja majd meg akkor. A halálra való készülődés utolsó éveit jobbára lefoglalta.
Különösebb izgalmat csak akkor érzett, mikor a temetkezési egylet egy-egy tagja meghalt. Ekkor kezében a halotti könyvecskével - így mondta mindig: *könyvecske* - a városba ment, elsőnek sietvén az egyletbe, hogy befizesse illetékét, és hazajövet még egyszer föllapozta a füzetet, nézte, bevezették-e a díjtételt, s kezével, melyen kéken puffadtak a kemény, meszes erek, sárga, reszkető ujjával mutatta családjának, hogy minden rendben van.
Most, hogy az aszfalton lépkedett, nem volt már nála a fehércsíkos gyapjútakaró meg a kulacs, de úgy ment, mintha terhet viselne, nagyobbakat, mint előbb. Felesége is gyámoltalanul járt a fal mellett, mintegy oltalmat keresve.
Kisdiákok cirkáltak az utcákon, hazatérve a szeptember elseji könyvvásárról. Eladták kigumizott könyveiket, újakat vettek helyettük, és nevetgélve a tanárokról beszélgettek, főképp a két legszigorúbbról, Málvádyról, a számtan és fizika professzoráról, meg a részeges Szunyoghról. Még nem volt lecke. Ma kezdődtek az iskolák.
Fél óráig tartott, míg hazavánszorogtak a Petőfi utcába, melynél már elfogyott az aszfalt, és két oldalt gazzal fölvert, nyílt árok futott.
Derék szomszédjuk, Veres Mihály, künn ült az utcán, árral, dikiccsel kezében. Veres Mihály foltozó varga volt, küszködő, őszbe csavarodott kisiparos, ki egészségtelen, sötétes műhelyében, melybe három téglalépcsőn kellett lemenni, reggeltől estig dolgozott, kedvetlenül és lassan. Áporodott csirizszag szállt ki innen, mely Vajkayék lakásába is beszüremkedett. A varga számtalan neveletlen gyermeke a nagy, piszkos udvaron hancúrozott, disznóólak, üres kocsiszínek között.
Szemben emelkedett a Vajkay-ház.
Ez a takaros, fehérre meszelt porta most is csöndben aludt. Az öt, utcára néző ablak be volt csukva, függönyeik leengedve, krémcsipkéik az ablakpárnára lógtak, melyeket ebben a hőségben sem vettek ki az ablakok közül.
Ákos előkereste zsebéből a mindig nála levő kulcskötegeket, kinyitotta

a fekete rácsos kaput, bementek.
A szobaajtót bezárta maga mögött, és minthogy belül két rézszögön télen-nyáron vastag falszőnyeg függött a léghuzam ellen, azt most is gondosan odaakasztotta.
Kongó lakás fogadta őket. Csak ekkor kezdtek beszélni.
- Hogy bírjuk ki? - szólt az asszony, könnyezve, a szűk folyosón.
- Majd kibírjuk - mondta apa.
- Péntek, szombat, vasárnap - számolta a nő az ujjain, mintha rózsafüzért morzsolva imádkozna -, aztán hétfő, kedd, szerda, csütörtök - és megállt sóhajtva -, péntek, egy hét. Egész hét, apa. Mit csinálunk nélküle?
Ákos nem válaszolt. Ő kevesebbet beszélt, többet érzett, többet gondolkozott.
De minthogy az asszony még mindig könnyezett, megjegyezte:
- Na, ne sírj. Ma péntek van. Aki pénteken sír, az vasárnap nevet. Mi is majd nevetünk, anya - mondta minden meggyőződés nélkül, és bement az ebédlőbe.
Itt az asztal a délutáni fényes napsütésben állt, zsíros tányéraival, poharaival, az ebédtől maradt morzsáival, melyeket Pacsirta máskor a kis morzsakefével azonnal letisztogatott. De azért most is milyen gondos volt, milyen figyelmes. A tisztaszobában, mielőtt elment, rendbeállította a székeket, a hálóban előre megvetette az ágyakat, apa ágyát meg anya ágyát, az éjjeli szekrényre kikészítette a két pohár vizet, s az üvegburás arany óra mellé, az alsóriumra odatette a mécsest, a gyufát is, hogy majd meggyújthassák.
Anya a leányszobában rakosgatott. Ákos tanácstalanul benyitott ide is.
A leány szobája valaha tiszta, fehér kápolnához hasonlított.
Festései azonban idővel megkoptak, selyem párnái bepiszkolódtak, megszürkültek. Üres szépítőszeres tégelyek álltak a szekrényekben, imakönyvek, melyekből szentképek csipkés szélei látszottak, német fölírással, bársonyba kötött, cirádás emlékalbumok, báli legyezők, telefirkálva nevekkel, táncrendek, illatzacskók, hamis fürtök, melyek spárgán függtek.
Pacsirta tükre az ajtó mellett, a legsötétebb sarokban lógott, északnak fordítva.
Csönd lebegett mindenen.
- Milyen üres itt minden - sóhajtott az anya, és mutatta kezével.
Ákos nem tudott mit mondani, s minthogy a hosszú házasság alatt elvesztette kezdeményező erejét, ismételte:
- Milyen üres.
Átmentek megint az ebédlőbe.
Itt az üvegszekrényben csillogtak a *velencei emlékek,* a *balatoni emlékek*, a *karlsbadi poharak*, melyeket egy életen át fölhalmoztak, és öntudatlan kegyelettel őriztek. Villogtak az apró-cseprő tárgyak is,

melyek már egészen haszontalan, alkalmatlan, olcsó portékák: a bazári ibrikek, a csöpp porcelán kutyusok, az ezüstözött kancsócskák és aranyozott angyalkák, a vidéki élet e rémes bálványai, melyek a támlás dívány felső állványára, oszlopos rekeszektől elválasztva, mindennap külön-külön darabonként letörölgetve kerültek, és összerezzentek, valahányszor leültek, mellükre pottyantak, valahányszor lefeküdtek. A képek is mily fájóan meredtek rájuk. Dobozy, a magyar hős, ki a törökök elől menekülve, hitvesét tartotta csupasz mellén, az első magyar minisztérium és Batthyány, kopasz fejével, ki térdre ereszkedett, és karjait kitárva várta az osztrák zsandárok gyilkos golyóját.
- Menjünk ki talán a kertbe - indítványozta az asszony.
- Menjünk ki.
Kimentek a kertbe. Sárga, tikkasztó hőség fogadta őket. Kényes, fehér cicák sétáltak a smaragd gyöpön. A kútnál edény állt, benne poharak, és az üveg a vízben szivárványlott. Egy napraforgó hajlott szárán a lángoló nyugat felé emelte napimádó arcát. Vadgesztenyefák, ákácok, ecetfák meredeztek. Hátul, a falnál az alkörmös mutogatta sötét, érett bogyóit.
Leültek a padra, melyen Pacsirta horgolni szokott, egymás mellé.
- Szegényke - szólt anya -, legalább kipiheni magát. Aztán - és nem szólt többet.
- Micsoda?
- Hátha akad valaki.
- Ki valaki?
- Valaki - mondta az anya félénken -, valami szerencséje - tette hozzá bátran, az asszonyok megható szemérmetlenségével.
Az apa ingerülten elfordult. Szégyellte, hogy hallotta azt, amit annyiszor hiába hallott, azt, amire folyton gondolt, azt, ami sok keserves csalódást, arcpirító fölsülést okozott neki. Durvának tartotta felesége megjegyzését. Vállat vont. Majd alig hallhatóan mondta:
- Ugyan.
Zsebóráját nézegette.
- Mit is mondott? - kérdezte.
- Kicsoda?
- Ő - szólt az öregúr, és felesége megértette, hogy Cifra Gézáról van szó.
- Öt húszkor.
- Fél hat - felelt az apa -, most érkezett meg.
Ez a gondolat kissé megnyugtatta mindkettőjüket. Fölkeltek a padról, végighaladtak az orgonabokrok közt, melyek alatt kőtörpe állt őrt. Pacsirtával együtt ebben az időben indultak sétálni, néptelen mellékutcákon a kálváriáig és vissza. Most nem mentek el.
Többször körüljárták a kertet, egymás mellett, egyre gyorsabb

ütemben. Ákos azt remélte, hogy a lovak a pusztán nem ragadták el és Tigris nem harapta meg a leányt. Anya utána bandukolt, megosztotta és eloszlatta aggodalmait. Úgy látszott, hogy ez a hét, melyet egyedül kell tölteniök, rosszul kezdődik, nagyon rosszul: végtelennek, kilátástalannak rémlett.
Pacsirta megígérte, hogy mihelyt megérkezik, hazasürgönyöz. A sürgönyt megírták otthon, csak föl kellett adnia. Mindössze ennyi volt: *Szerencsésen megérkeztem.*
Lassan bealkonyodott. Darabig várták a sürgönyhordót, künn a kertben, de mert itt nem találták helyüket, bementek, abban a hitben, hogy akkor mindjárt megérkezik.
Múltak az órák, mégsem jött.
Ákos bezárta az ajtókat. Mint minden este, megnézte, hogy a bútorok, a szekrények ruhái mögött nem áll-e valaki, majd kilenc tájban, mikor rendesen le szokott feküdni, a hálószobába tért feleségével, és itt az ágyra heveredett ruhástul.
Elcsigázva a fáradtságtól, azonnal elnyomta az álom.
Álmában ismét a Széchenyi utcán ment feleségével meg Pacsirtával az állomás felé.
De most letértek a rendes útról, és egy kevésbé ismerős utcába csaptak, aztán az alagúton át, mindenféle kerülőkkel, valami fatelepre jutottak.
Itt egyszerre észrevette, hogy leánya hiányzik. Feleségére pillantott, és ez egy tekintettel erősítette meg borzasztó sejtelmét. Az asszony tekintete pedig nemcsak azt jelezte, hogy eltűnt a leány, hanem azt is, hogy elrabolták, azok, kik már sokszor, azok a *rejtélyes fickók*, kik félig *vaspáncélos, középkori lovagokhoz*, félig *fekete álarcos bohócokhoz* hasonlítottak.
Ákos futni kezdett előre, a fatelep felé, majd megijedve a magánytól, visszafelé szaladt. Pillanatra úgy rémlett, hogy látta is őt. Egy palánk mellől, mely az ő kerítésükre emlékeztetett, Pacsirta esdekelve emelte rá ferde szemét, mint csöndes őrült, és kezét feléje nyújtva kérte, hogy segítsen rajta, úgy látszik, be volt oda zárva. Ákos épp nyújtani akarta feléje kezét, de erre eltűnt.
Később hiába kereste, nem találta sehol. Kapukon zörgetett, kocsmákban érdeklődött, betért egy gyanús házba is, valami külvárosi bordélyházba, hol ronda dajnák kinevették, és majd megverték. Végre egy műhelyfélébe ért, melybe több lépcsőn kellett lemenni, a föld alá.
Itt zöld kötényben gubbasztott egy munkás, de nem Veres úr, hanem holmi gonosz, sunyi ember, ki *hivatalos sapkát* viselt, *bádog számmal*, láthatóan mindent tudott már, és rá sem nézett Ákosra, csak a cinkosok közönyével mutatott egy függönyös üvegajtóra. Ákos berontott ide, és a homályos benyílóban valóban meglelte leányát: Pacsirta a földön hevert, rettenetesen megcsonkítva, kopaszra nyírva,

késszúrásokkal mezítelen mellén, holtan.
Az asszony csöndesen tett-vett a szobában, hogy föl ne keltse alvó férjét. Hallotta szaggatott lélegzését, mely a kiabálást előzi meg, nézte nyugtalanul forgó fejét a kispárnán. Ákos első álma gyakran lidérces volt, melyből szívdobogva, állati ordítással riadt.
Odament, föléje hajolt, ujjával megérintette ura homlokát.
Ákos fölült az ágyban. Egy korty vizet ivott.
Szemét tágra meresztette.
Még mindig látta az álom-alakokat, kikkel már sokszor találkozott. De most is csodálkozott, hogy az, ki mindene, és oly csöndesen élt szegény, álmában ily drámai szörnyűségek középpontja.
Pacsirtát ilyen álmai után mégjobban szerette.
Felesége a sürgönyről beszélt.
- Még nem jött meg? - kérdezte Ákos.
- Még nem.
Erre berregett a konyha csengője. Az asszony fölugrott, szaladt ajtót nyitni.
- Itt van - kiáltotta, és visszajött. - *Szerencsésen megérkeztem* - olvasta.
Ákos kezébe vette, s nézte boldogan, hihetetlenül: - *Szerencsésen megérkeztem* - olvasta ő is.
Megnyugodva, mosolyogva előbbi izgalmukon, levetkőztek, eloltották a lámpát, mind a ketten elszenderedtek.
Ideje is volt, mert már elmúlt éjfél.

NEGYEDIK FEJEZET

(melyben fölvonulnak Sárszeg nevezetesebb alakjai a Magyar Király éttermében, köztük Környey Bálint is)

Szombaton a tanyák népe a város felé özönlött, mert ezen a napon volt a hetivásár.
Még sötét hajnalban érkeztek az asszonyok. Zötyögtek a kövezetlen utakon kocsijukkal, a szemét valóságos uszályát húzva maguk után. Először megitatták rívó csecsemőjüket, kik kalarábés-kötegek között mozogtak, valahol a kasban. Kikotorták a csizmaszárból a tejesüveget, melynek szopókáján már rajban feketültek a legyek, éhes magzatjaik szájába nyomták, azok pedig mohón kortyintgatták a meleg, megsavanyodott tejet.
Később besétáltak a kékbeli parasztok is. Odaálltak a Széchenyi térre a szakállszárítóra, s kurta pipával agyarukon kaszinóztak. Marhavészről meg adóról beszélgettek. Mellettük a kisiparosok külön csoportban azon panaszkodtak, hogy nincs pénz, sehonnan sem lehet szerezni, az urak csak a biztosat szeretik, a takarékba rakják, az Agrár Bankba, ötös kamatra.
Zsibongott a piac a ragadó hőségben, minden színben, minden lármával. Kofák zsákjában vörösen virított a paprika, mint a szemben levő festékesbolt ajtajában a cinóberfesték. Káposzták teregették ki világoszöld selyemfodraikat, szőlők fürtje lilult, tök fehéredett, túlérett dinnyék sárgultak Lőrincnap után, kolerás, émelyítő szaggal, s távolabb, a Petőfi utca felé, a mészárosok során, féldisznók lógtak vaskampókról a nyershús barbár pompájával, és tornaingben bajnokmellű székállólegények csontokat törtek bárddal. Alább, hol a gerencsérek tanyáztak, a Bólyai utca felé, az edénypiac csörömpölt. Baromfiak csipegtek, cselédek nyelveltek, úriasszonyok sopánkodtak a drágaság miatt. Föléjük pedig szürke ezüstfátyolt vont a por, Sárszeg gyilkos pora, mely megtizedelte az itteni gyermekeket, s a felnőtteket korai halállal sújtotta.
Ijas Miklós, a *Sárszegi Közlöny* alig huszonnégy éves segédszerkesztője, a Széchenyi kávéház egyik tükörablaka mögül szemlélte ezt a képet. Duplagallért viselt, divatos angol ruhát, vékony, lila nyakkendőt.
Fél tízkor ébredt, tüstént átjött ide, hogy elolvassa a pesti lapokat, s noha még nem reggelizett, rumos feketét rendelt, egymás után gyújtott cigarettáira. Szája vonaglott az undortól.
Mindennap ezt látta. A tükörablakon túl mintegy akváriumban úsztak

előtte a sárszegi élet egyéb nevezetességei is.
Először Galló ügyész ment a törvényszékre, barna aktatáskájával kezében, hajadonfőtt, ráncolva magas homlokát, s nyájas arckifejezéssel szigorú vádbeszédén gondolkozott, melyet egy sváb rablógyilkos ellen fog tartani. Városi urak haladtak lassan, elefántcsont fogantyús sétabottal. Priboczay már kiállt a Mária gyógytárba, és tollkésével szokott napi körömtisztogatását végezte. Füzes Feri az Úri Kaszinó felé sietett.
Füzes Ferinek a kaszinó társalgójában találkoznia kellett az ellenfél segédeivel, hogy jegyzőkönyvet vegyenek föl, és a hetek óta húzódó, kényes ügyét a párbajkódex szabályai szerint jobbra vagy balra eldöntsék. Provokálás, megverekedés, becsületbíróság, nehéz lovassági kard, bandázs, öt lépés avansz, végkimerülés viharzott koponyájában. Hegyes orrú lakkcipője csikorgott az aszfalton.
Ő volt az összes lyukas becsületek sárszegi kifoltozója, igazi gavallér, igazi gentleman, igazi úrifiú. Eau de Cologne-szagot árasztott. Mosolyogva ugrándozott, mert szájáról sohasem tűnt el az az édes, semmit sem jelentő, idétlen mosoly, melyet úgy viselt, mint nyáron divatos szalmakalapját, télen kamásliját.
Megyei kocsik repültek. Hajdúk ültek a bakon, kékfehér zsinóros díszruhában, s kalpagjuk szalagja libegett. Aztán föltűnt a Széchenyi utca járdáján egy hatalmas termetű, sárga bajuszos úr is, Környey Bálint.
Környey Bálint foglalkozására nézve tűzoltó-főparancsnok volt, de tulajdonképp a sárszegi társadalom hatalmas faktora, mindenkinek barátja, ismerőse, ki mindig, mindenütt jelen volt. Híres ivó, a *Párducok* című asztaltársaság elnöke, híres sportember, ki kettétöri az ezüstforintost, a diákversenyre díjat tűz ki, azonkívül híres szervező, ki a tarligeti tavon minden nyáron „velence éj”-t rendez rakétákkal, kivilágítással. Még most is ott rongyolódtak a falon azok a kis plakátok, melyek a júliusi „velencei éj”-t jelentették be a n. é. közönségnek.
Botját fölemelve köszöntötte a szerkesztőt. Ijas hanyagul viszonyozta ezt, mert itt csak azt tudták róla, hogy szerkesztő, de nem tudták, hogy micsoda költő.
Tizenegy óra után a Petőfi utcában még minden csöndes volt. Veres úr ezt észre is vette egészségtelen, sötétes műhelyéből. Vajkayék azelőtt minden áldott nap már hétkor fölkeltek, Pacsirta kinyitotta az ablakokat, és szellőztetett, takarított.
Most kissé elaludtak az öregek. Még mindig égett az éjjeli mécs az üvegharangos ütőóra mellett.
Csak akkor nyitották föl szemüket, mikor a féltizenkettőt is elverte. Meglepődtek, hogy egyedül vannak. Pár pillanatig hallgatóztak, de a szomszédos leányszobából semmi nesz sem hallatszott. Szívüket

megcsikarta a tegnapi kínzó szorongás, s újra át kellett élniök, amit már átéltek.
Ezzel együtt azonban más is jelentkezett, ami nem kevésbé volt kínzó: gyomruk korogni kezdett, hatalmasan, követelve a maga jogát, elnémítva minden más panasz-szót.
Fektükben még kitömte az álom, levegőétkeivel, színes fátylaival. Mikor azonban felöltözködtek, érezték, hogy üres, és tenyerüket fájdalmasan rászorították.
- Nagyon éhes vagyok - mondta apa.
- Én is - mondta anya.
És mosolyogtak ezen a gyarlóságon.
De nem csoda, hogy megéheztek. Tegnap elfelejtettek vacsorázni, aztán az ebédet is csak hűbelebalázs nyelték le. Márpedig az ilyen étel sohasem táplál.
- Hamar a teát.
- Igen, a teát.
Anya kiment a konyhába teát főzni.
Vajkayék nem tartottak cselédet. Mióta hat évvel ezelőtt elment Örzse, Pacsirta dajkája, egy megyei hajdú leánya, ki húszéves korától fogva náluk szolgált, fölvettek egy-egy leányt, de azok csak pár hétig maradtak. Pacsirta szigorú volt hozzájuk, csukott mindent, főképp a cukrot, sokat követelt tőlük, és mind idő előtt megszöktek. Új cselédet nem akartak házukba venni, takarékoskodniok is kellett, nézni minden krajcárra, aztán a mai lányok már loptak, pletykáltak. A cseléd fölöslegesnek is mutatkozott. Pacsirta meg az édesanyja mindent elvégzett, sokkal jobban. Szenvedélyesen tisztogattak, a szakácskodásba pedig egyenesen beleszerettek. Folyton sütöttek, főztek.
Anya és apa megitták a teát. Éhüket azonban nem verte el, csak kimosta gyomrukat, növelte az űrt. Nyomban az ebédre gondoltak.
Már hetekkel ezelőtt elhatározták Pacsirtával együtt, hogy erre a pár napra - hiszen csak egy hét az egész - nem főznek otthon. Pacsirta, ki a konyhát vezette, a Magyar Királyt ajánlotta, Sárszeg legnagyobb vendéglőjét, mint ahol még legtűrhetőbb a koszt.
Mindhármuknak lesújtó véleménye volt a vendéglőkről, s bár alig fordultak meg itt, órákig tudtak beszélni fitymáló, sajnálkozó arccal, micsoda moslékszerű levest, mócsingos, rágós húst, kotyvasztott tésztákat adnak szegény agglegényeknek, a családtalan fiatalembereknek, kik nem ismerik a jó „házit”, és micsoda förtelmes tisztátalanságok fordulnak elő ilyen konyhában. Ó, az ottani levesek, az ottani húsok és az ottani tészták. Cifra Gézának is gyakran kifejtették ezt.
Most erőszakot kellett tenniök, hogy legyőzzék undorukat, melyet maguk növesztettek nagyra, mesterségesen. Útközben vigasztalgatták

egymást. Szemüket összehúzták, orrukat elfintorították, mikor beléptek a Magyar Király óriási, tejüveggel fedett, nappal is négy ívlámpával világított, barátságos, tiszta éttermébe.
Ákos leült egy asztalhoz, feleségével.
Patyolatfehér abrosz került eléje, középütt csokor virág állt, mellette sótartó, frissen púpozott sóval, paprikával, borstartó, mustáros üveg, ecet, olaj, oldalt ezüstszárú üvegtálon almák, őszibarackok, fonott kosárkákban frissen sütött, ropogós császárzsemlyék, sóskiflik, mákkal hintett cipócskák. Épp akkor lépett be két fehérsipkás cukrászfiú is, hosszú deszkán rengeteg krémeslepényt hozva, melynek dús, tojásos tölteléke csudásan aranylott a cukorral vastagon szórt, barnapirosra sült, omlatagnak látszó vajastészta kérge alatt. Csak futó pillantást vetett oda az öreg, bizonyos halvány megvetéssel, aztán fölvette az étlapot. Feleségének adta.
- Rendelj valamit. Én meg se nézem.
- Mit akarsz?
- Mindegy - szólt Ákos. - Egészen mindegy. Akármit.
Körülnézett a teremben. Nem volt itt kellemetlen, semmi esetre sem olyan kellemetlen, mint ahogy gondolta.
Majdnem minden asztalnál ültek már. Nem ismerte őket, és a vendégek sem tudták róluk, kicsodák. Hiszen olyan elvonultan éltek, hogy idegeneknek számítottak, maguk is úgy érezték, hogy egy új város éttermébe csöppentek.
Szemben velük azonban ismerős ült: Weisz és társa, egyedül. Weisz úr magában járt mindig, a társa nélkül, kit csak kevesen ismertek. De azért csak így hívta őt mindenki Sárszegen: *Weisz és társa*.
Weisz és társa tehát föltekintett az előtte levő ezüstcsajka lanyha páráiból, melyek csíptetőjét köddel vonták be, s köszöntötte Ákost. Csak futóan, mert teste-lelke az evéssel volt elfoglalva. Meregette a gulyáslevest, a kockára vagdalt piros gulyáshúst, kirakta az M. K. monogramos porcelántányérra, s a tojásdad burgonyát kanalával morzsolgatta össze. Jóízűen, gyorsan evett. A levet, a remek zsíros levet villájára tűzött zsemlyedarabkákkal mártogatta ki.
A pincér tányérukba öntötte a barna húslevest, melynek forró fölszínén zsírba sütött, könnyű borsógömböcskék libegtek, palacsintatésztából. Utána rizses csirkét rendeltek, melyet otthon is gyakran készítettek, majd máglyarakást. Ákos elég jó étvággyal, elég gyorsan elfogyasztott mindent.
- Milyen volt? - kérdezte felesége, ki madárétkű lévén, csak villahegyről evett, s ilyen dologban nem érezte magát illetékesnek.
- Meglehetős - szólt az öreg -, egészen - kezdte magát, lelkes hangon, de meggondolta -, egészen meglehetős - igazította ki magát.
Fizettek, de még üldögéltek kicsit, komoran, elfogódottan.
Kanalak, villák, kések zengettek mindenütt, ezüst trillával. Az emberek

teljes meggyőződéssel táplálkoztak, tudva, hogy igen fontos dolgot visznek véghez. Magányos urak önzően ettek, a családok pedig kedélyesen eltelepülve, asztalkendőt kötve kisfiúk, kislányok nyakába.
Ákos többször feleségéhez hajolt.
- Ki ez?
- Nem ismerem.
- És ez?
- Ezt sem ismerem.
Mellettük honvédtisztek tanyáztak, kik nemrég érkeztek vissza a bileki helyőrségből.
A délceg fiúk sóskiflit ropogtattak egészséges, fehér fogaik alatt, és fogpiszkálóra tűzve ajókagyűrűket emeltek ki bádogdobozok olajos mélyéből. Ákos búsan szemlélte őket. De amint nevetni kezdtek, lesütötte szemét. Bántotta a fiatalemberek tekintete, kik bizonyára vidám lányos házakhoz járnak, kaucióra számítanak, más, egészen más világban élnek, mint ők. Hogy leplezze zavarát, melyet a sok ráirányuló tekintet okozott, kezébe vette az étlapot, és nézegette, csupa unalomból.
Távol a sarokban, hol I. Ferenc József király arcképe lógott, magyar tábornoki egyenruhájában, a pálma mellé nagyobb társaság ült le, mely minden délben itt villásreggelizett, s a pincérek kitüntető figyelemmel sürögtek-forogtak körötte. Csonthúst, paprikás virslit ettek, és egymás után hajtogatták fel a korsó söröket. Vajkayék csak Gál doktort ismerték itt, a háziorvosukat, egy rövidlátó, társadalmi életet élő urat, ki folyton vendéglőkben, kávéházakban, színházban tanyázott, és rejtély, hogy mikor gyógyított, meg Priboczayt, a kedves, csöndes patikust, ki mint alelnök foglalt helyet az asztalnál. Bólongatott szelíd fejével, melyen a gyér, szőke haj már tíz év óta elvesztette színét, de sehogy sem akart megőszülni, csak halvány lilaszínűvé vált, mintha festené.
De itt volt a város színe-java is.
Fehér tata, az Agrár Bank sárszegi fiókjának igazgatója, Galló ügyész, ki már megtartotta szigorú vádbeszédét a rablógyilkos sváb ellen, és még sokan, igen sokan.
Füzes Feri elintézte a párbajt, balra, súlyos feltételekkel. Nem szólt erről senkinek, mint gentleman és úrifiú, csak Gál doktort, a társadalmi orvost vonta félre a hosszú asztal sarkába, és ott még jobban mosolyogva, mint rendesen szokott, közölte vele, hogy holnap reggel megverekszenek az urak a városerdőben, a már ismert helyen, hozza magával orvosi műszereit. Végkimerülés, természetesen, végkimerülés.
Ötpercenként nyílt az ajtó. Az újonnan érkezőket majdnem mind ez a társaság nyelte el.
Egy óra után, hogy vége volt az iskolának, a tanárok állítottak be,

Málvády, a számtan és fizika szigorú professzora s Szunyogh, a latin nyelv tanára.
Gál doktor nyomban maga mellé ültette Szunyoghot. Anélkül, hogy valamit szólna, Szunyogh csuklóját a nagyujja és hüvelykujja közé fogta, bal kezével kivette aranyóráját, figyelmesen olvasni kezdte a tanár pulzusát.
Cudar állapotban volt már szegény Szunyogh. Két évvel ezelőtt a delirium tremens kétségtelen tünetei mutatkoztak rajta, és családja bedugta egy szanatóriumba. Itt kissé magához tért, de mihelyt kijött, visszaesett régi betegségébe.
Valaha csodálatos tehetség volt, de Sárszegen ivásnak adta magát, szenvedélyes alkoholista lett, diákjai azt rebesgették, hogy zsebében tartotta a pálinkásbutykost, és előadás alatt is ki-kiszaladt a folyosóra, hogy húzzon belőle egyet. Különben már hónapok óta nem tudott aludni sem, fázott, vastag felöltőt viselt nyáron is, és cipőjét vattával bélelte, hogy lábai ne dideregjenek. Kövér arca, dupla tokája téglavörösen izzott. Gyermekkék szemét könnyen borították. Már most délelőtt részeg volt.
Csuklója, jéghideg csuklója, reszketett az orvos meleg kezében. Vastag felöltőjében, föltűrt gallérral ült az étteremben, s félénken, mint ahogy a diákjai tekintettek rá, az orvosra nézett.
Gál doktor lenyomta órája fedelét, mely a rugón halkan, aranyzajjal kattant, és ránézett Szunyoghra. Mint mindennap, most is lelkére igyekezett beszélni. Dicsérte az élet megannyi szépségét, eszébe idézte feleségét, eladó leányát, becsvágyát is, a *Philologiai Közlöny*ben megjelent értekezéseit, s azt sem titkolta, milyen szörnyű sors vár rá rövidesen, ha nem szakít eddigi életmódjával. Szunyogh hallgatta, pislogott szőke szempilláival. Vastag törzse ide-oda ingott, lesoványodott lábai reszkettek. Aztán megfogadva tanácsát, csak három deci asztalit rendelt.
Vajkayék már indulóban voltak, mikor belépett Környey Bálint, két úrral.
Az egyik Szolyvay volt, a közkedvelt komikus, a másik kürtőkalapban, nagyon elegánsan, mintha skatulyából ugrott volna ki, egy magas színész, a sárszegi leányok, asszonyok bálványa, Zányi Imre, a hősszerelmes.
Eddig is otthonosan viselkedett az asztaltársaság, de a lárma, kacagás csak most hágott tetőpontra. Környeyt öblös hahota fogadta, ami az elnököt meg is illeti. Ő pedig megállott előttük, mintegy szemlét tartva a párducokon.
- Szervusztok, urak.
A *Párducok* című asztaltársaság vagy húsz évvel ezelőtt alakult Sárszegen, azzal a nem megvetendő céllal, hogy a szeszfogyasztást népszerűsítse és a férfibarátságot ápolja. A párducoknak inniok kellett

napszámban, lelkiismeretesen, akár bírták, akár nem. Ákos is közéjük tartozott, mindjárt az asztaltársaság megalakulásakor, de aztán hirtelen megöregedett, „elsavanyodott”, ahogy mondták, és nem nézett többé feléjük. Mások kidőltek, meghaltak idült szeszmérgezésben, májzsugorodásban, mely a sárszegi férfiéletek rendes befejezője. Ezeknek sírját évenként megkoszorúzza az asztaltársaság, mikor Környey beszél, az ifjak, párduc-kölykek és az öregek könnyeznek, kik deresedő fejjel is állják a sarat, s még mindig párducok.

Környey Bálint letelepedett közéjük. Mindenkihez volt egy nyájas szava. Ahogy azonban szájához akarta emelni a söröskorsót, észrevette Ákost, kedves, ifjúkori pajtását, régi cimboráját. Elmosolyodott, majd hanyatt dőlt a meglepetéstől. No de ilyent. Kezét lengetve intett neki, és vidéki szokás szerint átkiáltott asztalához:

- Szervusz, öreg.

- Szervusz, szervusz.

Már nem sok kapcsolat volt közöttük, csak annyi, hogy Környey, mikor vadászott a birtokán, pár foglyot, pár vadkacsát küldött neki.

De most, hogy meglátták egymást, örültek.

Az asztaltársaság az üdvözlésre halkította hangját. Odahajolt szeretett elnökéhez, ki magyarázott valamit, nyilván elmesélte, kiket köszöntött. A párducok néhány pillanatig tisztelettel, nem minden szomorúság nélkül tekintettek Vajkayék magányos asztala felé. Környey Bálint fölkelt.

- Isten hozott, Ákoskám - mondta, mielőtt asztalukhoz ért volna, majd kezet csókolt az asszonynak, és kezelt Ákossal is.

- Ezt föl kell írni a kéménybe, fekete krétával - és nevetett. - Hogy kerülsz te ide?

- Ebédeltünk - szólt Ákos, de aztán csak ötölt-hatolt.

- Öreg párduc - szakította félbe Környey, és megfenyegette ujjával -, egészen hűtlen lettél hozzánk. Mért nem nézel föl egyszer a kaszinóba?

- Kérlek alássan, én már nem iszom, nem dohányzom, nem kártyázom. Aztán, kérlek alássan - gondolkozott -, megvénültem.

A két barát bólintott. Mutatták egymásnak fejükön a barátpilist, mennyire megkopaszodtak.

Eldiskuráltak erről-arról, régi emberekről, híres mulatozásokról. Környeyt azonban nemsokára hívták az asztalhoz. Bocsánatot kért. Vajkayéknak is menniök kellett.

Kiballagtak az utcára.

Éjszaka valahol eshetett, enyhült a rekkenő meleg, puha, kedves fény öntött el mindent. Ákos kihúzta magát, tüdejébe szívta a levegőt. Melegség ömlött el tagjaiban, kezdődött az emésztés: az ételek jótékony, erőnevelő anyagukat most küldték szét a véráramba.

Az érdeklődés, mely a vendéglőben megnyilatkozott irántuk, követte őket itten is. Utánuk fordultak. Nem mintha valami feltűnő lett volna rajtuk, de itt az utcán még nem szokták meg őket, mint azokat az öreg díványokat, melyek rendesen benn állnak a szobában, és furcsák, mikor évenként egyszer-kétszer kiállítják a szabad levegőre, hogy szellőződjenek.

Nem iparkodtak. Lassacskán, módosan sétáltak, lépegettek a söpört aszfalton, melyet keramit-téglák kereteztek, fogadták a sétálók üdvözlését, kik a hőség múltán mintha nyájasabban köszöntenék őket. Átadták magukat a délután hangulatának.

Harangoztak. Bim-bam, Sárszegen folyton harangoztak. Reggeli misére, vecsernyére, temetésre, nagyon sok temetésre. A Széchenyi utcán három koporsós-üzlet is volt egymás mellett és két sírköves-bolt. Aki először járt itt, s hallotta ezt a fülsiketítő harangozást, és látta ezeket a koporsós- meg sírköves-boltokat, azt hihette, hogy az emberek nem is élnek itt, csak meghalnak. A kereskedők pedig benn ültek boltjukban, a koporsók, sírkövek mellett, minden kereskedő vakbuzgó hitével, hogy az embereknek épp az ő árujuk kell, s ebből a boldogító rögeszméből meggazdagodtak, fölnevelték gyermekeiket, úrian eltartották családjaikat. Ákos benézett ilyen üzletbe. Egymás mellett álltak az érckoporsók, minden méretben, a gyermekkoporsók is, de a boltos szivarozott, a boltosné újságot olvasott, az angóramacska pedig a fakoporsóban mosdott. Nem volt ez csúnya.

A Mária gyógytár üvegkorsóin rézsút bukott el a napsugár, s aranybetűs cégére Priboczay nevével, valamint védőszentje, a kígyót tipró Mária és mellette a pogány Aesculapius testvérien világított. Minden ragyogott.

Ragyogott minden szörnyűség. Még az orvosi műszerkereskedés kirakata is tündöklött. Csillogtak az ezüstös csipeszek, a gumikesztyűk, az összecsukható műtőágyak, s a bonctani bábu lékelt koponyáját, kék-vörös üvegszemét, véres szívét tárta föl, késelt hasát tette közszemlére, csavargó beleivel, barna májával, zöld epezacskójával. Sohasem merték ezt megnézni. De most megnézték. Borzasztó volt, de érdekes volt.

Aztán a többi kirakat, minden kirakat, hogy csábított, mennyi ígéretet, mennyi üzenetet küldött feléjük. Tessék, kérem, az élet kínálta holmiit, tessék vásárolni. Vadonatúj áruk, melyeket még nem használtak, a régiek, kopottak helyett, selyempénztárcák, ízléses halmokban bársonyok és ruhaszövetek, zsebkendők és sétapálcák, illatszeres üvegek, átkötve selyemszalaggal, pipák és szopókák, ropogós szivarok és aranyhüvelyes cigaretták.

Weisz és társa előtt megálltak. Egy disznóbőr bőröndöt csudáltak, melynek patent angol zára volt, nem olyan, mint az ő keshedt vászonbőröndjüknek, meg egy krokodilbőrtárcát. Ettől az asszony nem

is tudott megválni. Jaj be remek, jaj be kedves. Ákosnak kellett figyelmeztetni, hogy már menjenek tovább.
Vajna úr kirakatában viszont irkák, tolltartók között könyvek sorakoztak, melyeknek címlapját már kiszívta a kánikulai nap. Az öregurat ezek a pesti irodalmi újdonságok a nemesi oklevelek avatag stílusa után valósággal meghökkentették. Vad verseskönyvek meredtek rá, melyek akkor divatoztak, vigyorgó ördögarcokkal, meztelen férfiakkal, őrjöngő nőkkel, kik hajukat kibontották, szemüket elmeresztették.
Ákos többször elolvasta a kiagyalt, álmodern címeket is: *„Halálfutás - Életéjben”*, *„Aspasiám: - akarlak!”* Az asszony elmosolyodott, meglökte urát. De az nem nevetett, csak vállat vont. Tudomásul vette, hogy ilyen is van, s bár furcsállta, nem tagadta, hogy érdekelte.
Otthon házicipőt vettek, kifújták magukat, pihentek. Sok minden történt.
Még sütött a nap. Kinyitották az ablakokat, a lakást átjárta a lanyha légáram, melyen arany por-oszlopok libegtek. Szemben velük Veres úr rongyos, szutykos porontya, Gyurka ácsorgott. Száraz kenyeret majszolt, melyen a vastag, cukros napfény végigcsorrant, mintha mézet pergettek volna rá, s a fiú nyalogatta. Távolról behallatszott egy cigánybanda hangja. Hallgatták, ketten együtt.
- Muzsikálnak - mondta anya.
- Igen, valaki mulat.
- Hallod? „Nincs cserepes tanyám...”
Ákos, mikor esteledett, a levéltartóból behozta a pesti újságot.
Egy hírlapot járatott, melyet még apja rendelt meg, és előfizetése családi hagyománnyá vált, mert annak idején a magyar nemesi családok érdekeit istápolta. Azóta az újság minden vízben megfürdött, megváltoztatta irányát, rá sem lehetett már ismerni. Ellenkezőjét hirdette annak, mint amivel valaha indult és győzött. Az öreg azonban ezt nem vette észre.
Régi méltánylással beszélt róla, és mikor fölbontotta címszalagját, áhítat ült arcára, templomi komolysággal merült egy-egy cikkébe, s ha véletlenül épp az ő társadalmi osztályát szapulta, és ellene meg az atyjafiai ellen küzdött, azt hitte, hogy nem egészen érti, amit olvas, még mindig bólingatott, s szórakozottan - nem akarva ellentmondani - továbblapozott. Kicsit elfásult a cikkek iránt. Nem olvasta többé, csak a vegyest, a házassági és halálozási rovatot. Aztán ezt is abbahagyta. Hetekig föl sem nyitotta a számokat. Ott hevertek asztalán, töretlen címszalaggal.
Ma, minthogy későn kelt, és a sok járás-kelés ellenére még mindig nem álmosodott el, böngészgette az újságot.
Csakhogy nem jól látott. Vajkayék villanycsillárjai mind magasan lógtak, közel a mennyezethez. Ezenkívül a négy körte közül hármat

kicsavartak, hogy takarékoskodjanak. Másra sokkal több pénzt költöttek, de ehhez a takarékossági elvhez ragaszkodtak. Így állandóan félhomályban botorkáltak.
- Nem látok - mondta Ákos.
- Talán csavard be a körtéket.
Ákos fölállt az asztalra, megigazította a villanyt. Négy lámpa gyulladt ki. Meleg, egyenletes fény ömölt az ebédlőre.
- Milyen barátságos - kiáltott az asszony.
- Igen, így lehet olvasni.
Az öreg föltette pápaszemét, és olvasni kezdett feleségének. A „Dreyfus-pör második tárgyalása. A rennes-i katonai törvényszék előtt." Az a francia kapitány, kiről annyit beszéltek. Kiszolgáltatta a titkos aktákat a németeknek. Hazaárulással vádolják, és most felel bűnéért a bírái előtt. Halálbüntetésről írnak.
Ez nem érdekelte az asszonyt.
- „Vilmos császár Elzász-Lotharingiában."
- A német császár?
- Igen, odautazik, és ki fogja jelenteni, hogy ez a tartomány mindörökké német volt, és az is marad.
- Elzász-Lotharingia?
- Az, anya, amelyiket 1871-ben visszafoglaltak a franciáktól. Hej, akkor még fiatalok voltunk. Én negyvenéves.
Ákos elmosolyodott. Az asszony is. Kezét gyengéden az öregúr kezére tette.
- Csak nem lesz megint háború - sóhajtott az asszony.
- A franciák meg a németek - magyarázta Ákos - most sem nagyon szeretik egymást, de úgy látszik, hogy mégiscsak kibékülnek.
Külföldi hírek szálltak köröttük, villamos pezsgéssel telítették a szoba levegőjét, melyben éltek, és belekapcsolták őket az egész világ izzó, keserű, de nem dicstelen, nem érdektelen küzdelmébe. Nem sokat értettek belőlük, de mégis úgy érezték, hogy nincsenek egészen egyedül. Milliók és milliók éppúgy küszködtek, mint ők. És ezek a harcok most itt adtak találkozót egymásnak.
- „Strike" - olvasta Ákos. - Ez angol szó. Úgy kell kiejteni, hogy sztrájk. A munkások nem akarnak dolgozni.
- Miért?
- Mert nem akarnak.
- És miért nem kényszerítik őket?
Ákos vállat vont.
- Anya - szólt óvatosan, megigazítva orra nyergén a szemüveget. - Brazíliában ötezer munkás sztrájkol. „A munkaadók mereven elzárkóztak a munkások követelései elől."
- Szegények - mondta anya, és maga sem tudta, kiket sajnál, a munkásokat-e vagy a munkaadókat?

Különben, mint minden hónapban, felfedezték a tüdővész biztos gyógymódját, ami bizonyítéka annak, hogy mégiscsak haladunk.
- Tyűha - mondta Ákos. - Minálunk is. „Lelketlen izgatók járnak a nép között”. „A parasztoknak száz lánc földet ígérnek a miniszterelnök nevében.” Azt írják, hogy „kommunizmus”. Föl akarják osztani a földeket.
- Kik?
- A lelketlen izgatók.
Anya sopánkodott és bólingatott:
- A lelketlen izgatók.
A politikából elég volt. Inkább a végzetes szerencsétlenségek érdekelték őket.
- „Ohio államban - olvasta apja - az összekötő vasúti hídról lezuhant egy vonat. Harminc súlyos sebesült és két halott.”
- Irtóztató - jegyezte meg az anya, ki egyszerre fölrezzent, s majdnem sírt.
- És mi van szegény sebesültekkel? - kérdezte.
Keresték mind a ketten, de nem találták.
- Arról ma nem ír az újság - mondta apa.
Mindenesetre benne éltek az eszmék, érdekek, emberi közösség áramában, és ez fölfrissítette őket, eloszlatta azt a fulladt tompaságot, mely beleévődött testükbe, ruhájukba, minden bútorukba.
Maguk elé bámultak.
- Hogy vagy, anya? - kérdezte Ákos.
- Hát - szólt az asszony - megvagyok, apa. És te?
- Én is.
Ákos odament hozzá, szelíden megcsókolta homlokát.
Amikor a mécsest meg kellett gyújtani, nem találták a gyufát. Ott állt mindig az almáriumon, az üvegburás óra mellett. De most nem volt a helyén.
Az asszony tűvé tette a házat. Végül a konyhában lelte meg. Reggel kivitte a teafőzéskor, és ottfelejtette. Behozta, átadta urának.
Ekkor összenéztek. És eszükbe jutott valami.
De nem szóltak semmit.

ÖTÖDIK FEJEZET

(melyben kisvajkai és köröshegyi Vajkay Ákos bográcsgulyást, borjúszegyet, vaníliás metéltet eszik, és rágyújt egy szivarra)

Sárszeg kis pont a térképen. Semmi nevezetessége sincs, csak egy zenedéje meg egy rossz közkönyvtára van, az emberek alig ismerik, megvetően emlegetik, de vasárnap délelőtt a Szent István templom előtt, a derült kék égben, láthatatlanul és irgalmasan, igazságosan és rettenetesen ott lebeg az Isten, ki mindenütt jelenlevő, és mindenütt ugyanaz, Sárszegen éppúgy, mint Budapesten, Párizsban és New Yorkban.
Délelőtt fél tizenkettőkor van a csöndesmise.
Erre az előkelő osztály jár, megyei urak, jobb hivatalnokok, gazdag polgárok, kik megkülönböztetik magukat a többi, közrendű halandótól. Velük jönnek feleségeik, eladó lányaik. Fiatalemberek kísérik őket, az udvarlók, kik hátul, a pillérek mögött állapodnak meg a szenteltvíz-tartónál. A leányok anyjuk mellett ülnek, be-bepillantanak imakönyvükbe, fejüket a padra hajtják, és fölsóhajtanak, valahányszor csöngetnek. Apró zsebkendőkkel törlik szemüket, mintha sírnának. Éles illatszerek nyilallnak a levegőn, egymással feleselve. Az illatok valóságos hangversenye ez. Ezért „szagos misé”-nek is nevezik. Nemcsak a lélek fölemelkedése, hanem társadalmi esemény is.
Feltűnést keltett, hogy Vajkayék ezúttal hiányoztak. Rendes helyük a jobb második pad szélén üresen maradt.
Ákos udvarra néző, nyirkos dolgozószobájában hevert, kerevete törökmintás szőnyegén. A kerevet kényelmetlen volt, keskeny, kurta, mint náluk minden bútor. Ösztövér teste sem fért el rajta, lábát nem tudta kinyújtani, csak úgy, hogy támlájára tette. De ezt már megszokta, nem is gondolkozott rajta.
Noha nem fázott, betakarta magát vastag, meleg teveszőr takarójával. Nézte a mennyezet figuráit, majd elunva ezt, könyvespolcához nyúlt, melyet fektében is elért, kiemelve onnan a Főrangú Családok és a Gothai Almanach közül Nagy Iván tizenegyedik kötetét, Magyarország családairól. Szórakozottan lapozgatta.
Semmi különöset sem lelt benne, hiszen ismerte már minden adatát, minden betűjét. A könyv hamar kihullott kezéből, és így gondolkozott:
- Vaníliás metélt: Vajon mi az a vaníliás metélt? Sohasem ettem ilyesmit, és nem is láttam egész életemben. Fogalmam sincs, hogy milyen. A vanília idegen, izgató illatát nagyon kedvelem, fölöttébb

kellemetes lehet, ha az orrot csiklandja a szaga, és hízeleg az ínynek is. De vajon rajta van-e a gyengéden sárgálló tésztán a fekete, afrikai fűszer, avagy nélküle szolgálják fel a vendéglőben? Csak futóan láttam nevét, egy pillanatra, a túrósgombóc, gyümölcshabkosár és mogyorótorta között. Mintha álmodtam volna. Mégsem lehet elfelejteni.
Összeráncolta homlokát, szigorúan elhessegetve ezeket a bohó, hozzá méltatlan gondolatokat.
- Pacsirta jól főz, az kétségtelen. Legalább mindenki azt állítja. Természetes, hogy jól főz. Nem is jól, hanem csudálatosan. Szakácsművészetét nem győzik eléggé dicsérni. Régente, mikor társaságok jártak ide, valósággal ünnepelték. Cifra Géza is, a gazfickó, igen, ő is. Igaz, hogy az ételek készítésében egyéni. Sohasem használ paprikát, borsot, semmiféle fűszert, és a zsírt is vékonyan adja. Takarékoskodik, és helyesen teszi, mert kis vagyonkánk folyton fogy, a hozományához pedig nem lehet, nem szabad hozzányúlni. Nem is engedném. Én nem engedném. Aztán egészségtelen is a nehéz konyha, csak a franciás koszt, az való nekünk.
Most fölült. Szaglászott a levegőben. Különös, orrában még mindig ott lengett az étterem szaga, kiverhetetlenül, makacsul, tolakodva, a bűzös illat, az illatos bűz, az a kegyetlen aroma, melyben a zsíron pirított hagyma párája érzik, elvegyülve a sóskiflik köményszagával és a sör kedves, keserű komlóleheletével. Visszafeküdt párnájára.
- Borjúdió. Ez is rejtély. Az ember a dió gerezdjére gondol, mely édes, olajos, de nem az, hanem hús, olvatag, puha, leveses hús, mely azonnal elomlik a szájban. Nem érdektelen. Jó előételek után, melyet az étlap említ. Olajvaj halból vagy orosz ízelítő. Hahaha, de furcsa, Boszorkányos, ostoba nevek. Habart tojás csirkemájjal, csuka fehérborban vagy velő barnavajban. Hagyjuk ezeket a szamárságokat.
Megigazította párnáját, hogy kényelmesebben feküdjön.
- Pacsirta gyenge gyomrú, szegényke. Ha kövér is, nem bírja a súlyos ételeket, gyakran hány. Mindnyájunk érdeke, hogy ésszerűen étkezzünk. Annál remekebben sikerülnek azonban a tápláló becsináltak, a rizses húsok, főképp a rizses húsok. Á, a rizses húsok. Meg a halovány, pápistaszínű piskóták. Meg a darásmetéltek. Szó sincs róla, hogy azért valamikor is éhen maradtunk volna. Dehogy. Hja, hogyha ilyesmiket lehetne kapni a vendéglőben. Ismerjük el, ott sem rossz, de az otthoni, á, a jó otthoni mégiscsak más.
Ákos most elfáradt, és megadva magát mindennek, ami jön, lehunyta szemét.
- Például mit ettünk tegnap? Erőlevest, rizses csirkét, máglyarakást. Pontosan emlékszem rá. Semmi többet, semmi jobbat. *Weisz és társa* azonban mást evett. Ő bográcsgulyást evett, azt bizony, nagyszerű, zsíros, vérvörös gulyást, szegedi paprikával, és a burgonyáról, mely

még párolgott, a lé csöpögött. Mennyire szerettem fiatalkoromban, míg élt szegény mama, a bográcsgulyást, a borjú-, valamint a marhapörköltet, és mióta nem ettem, annak csak a jó Isten a megmondhatója. Sohasem mertem rendelni, talán reá való tekintettel, még akkor sem, amikor vendéglőbe mentünk.
Könny gyülemlett szemébe, elérzékenyült.
- Bűn-e ez? Azt mondják, az ördög incselkedik a pusztában böjtölő remetével. Hát ha bűn, annál édesebb. Bánom is én. A bográcsgulyást nem lehet letagadni sem égről, sem földről. Az van a valóságban, van az asztalon, van *Weisz és társa* előtt, van az étlapon, a göbölyrostélyos és ürügerinc között, mindjárt a szűzsült és párolt fartő szomszédságában. Aztán a többi mind, az is van, a sertésoldalas, erdélyi fatányéros, rántott bárány, nem beszélve az angol, francia, olasz nyelvű ételekről, a *beefsteak*ről, a *tournedos*ról, a *fritto misto*ról, mely az idegen nyelv zamatát leheli, aztán sajtokról, a kövérekről és sóványakról, a pálpusztairól, pusztadőriről és trappistáról, s a borokról is, a csopakiról, az egri bikavérről, a mádi édesről, ezerjóról, ringatóról s a leánykáról, mely karcsú üvegben kerül elénk. Leányka. Kedves Leányka. Édes, édes Leánykám...
Nyílt az ajtó.
Az asszony jött a takarításból. Rendetlenül folyt a háztartás, már elmúlt egy óra, és csak most lett készen. Nem volt benne gyakorlata.
Halkan lépett be. Azt hitte, hogy ura elszenderedett. De Ákos a zajra ijedten nyitotta föl szemét.
- Aludtál? - kérdezte tőle az asszony.
- Nem.
- Azt hittem, aludtál.
- Nem.
- Milyen sápadt vagy.
- Dehogy.
- Valami bajod van?
Ákos fölkelt a kerevetről, titkos bűntudattal, mint a gyermek, kit valami csínyen kapnak rajta, az ágyban. Nem mert feleségére tekinteni, szégyenkezett.
- Éhes vagy - mondta az asszony -, az a bajod. Éhes vagy, lelkem, hiszen tegnap este óta megint nem ettél. Menjünk a vendéglőbe. Későn van. Nem kapunk helyet.
Siettek is. Oly gyorsan elértek a Magyar Király elé, hogy csodálkoztak rajta. Az étteremben nagy zenebona volt, tányérok csörömpöltek, borfiúk vágtattak, pincérek száguldtak, maga a főpincér is ide-oda röppent a frakkja fecskeszárnyán. Számolt a papírcigarettadoboz hátán, visszaadott, markával kivetve az ezüstpénzeket, fölvette a panaszokat, konyhába loholt, megint előbukkant, nyugtatta a vendégeket, és emellett a vasárnapi lázban csupa figyelem, hidegség,

nyugalom volt.
Vajkayék asztalukhoz mentek, melyet tegnap lefoglaltak. De ott egy három tagból álló kedélyes társaság ebédelt. Ni, még csak ez kellett. A többinél is ültek. Várakoztak kicsit.
De az emberek vasárnap, a pihenés kellemes érzetében akkurátusabban esznek, mint egyébkor. Még fogukat is hosszan piszkálgatják, kenyérgalacsinokat gyúrnak, melyekkel szívesen eljátszanak.
A főpincér pár gyors szóval bocsánatot kért, s elszállt ismét, a frakkja fecskeszárnyán.
Az asszony azt tanácsolta, nézzenek át a másik vendéglőbe, a Barossba. Ákos duzzogva álldogált, mert roppant éhes volt, s étvágyát az ételek látása növelte. Most már azért sem akart eltávozni.
Egyszerre két kar integetett feléje. Környey Bálint, a pálma mellett, a patkóasztalnál, egész hatalmas nagyságában fölállt, odahívta őket:
- Parancsoljatok ide.
- De nem zavarunk benneteket?
- Tessék ide, tessék oda, mi már végeztünk, méltóztassék.
A párducok már megebédeltek, asztaluk tele volt morzsával, csak füstöltek, iddogáltak. Jöttükre mindenki fölállt, hogy illendően fogadják az új vendégeket, még Szunyogh is, ki állandó ittassága és nyolcvankilenc kilója miatt nehezen mozgott vékonyodó lábain. Bemutatkoztak.
Átvették a házigazdák szerepét, és kedvesek, figyelmesek voltak. Pincéreket csöngettek oda, azok lesöpörték nyomban az asztalt, tányérokat, új poharakat hoztak, étlapot nyomtak a két újonnan érkezett kezébe.
Ákos a főparancsnok és Szolyvay, a komikus között foglalt helyet, az asztal végén.
Felesége az asztalfőre került Priboczay, a lilahajú patikárus mellé, kinél gyomorcsöppeket szokott venni, meg púdert, Pacsirtának. Másik asztalszomszédja az a magas, elegáns úr volt, a kürtőkalapos, ki már tegnap föltűnt neki, de nem tudta, kicsoda, és a futó bemutatkozásnál sem hallotta nevét.
Ez az úr szertartásosan kezet csókolt, ahogy tisztes matrónának szokás, s finom, nem tolakodó figyelmével elárasztotta. Egyik ételt ajánlotta, másikról lebeszélte, mert ő ismerte a vendéglői konyhát, mindennap itt étkezett.
Arca nyílt volt, bizalomkeltő. Most borotválkozhatott. Állán még látszott a rizspor, és bőréből a borbélyműhely nem kellemetlen illatszere párolgott.
Egyszerre odajött ehhez az úrhoz a főpincér, fülébe súgott valamit, az étterem egyik sarkába vonta. A főpincér itt átadott neki egy levelet, melyre azonnal választ vár egy hordár. Orosz Olga írta, a primadonna,

kivel nyáron még együtt laktak, s arra kérte, hogy mielőtt végképp elválnak, még egyszer látni akarja, jöjjön el okvetlenül. Most magázta őt. Zányi Imre zsebre dugta a levelet, intett, hogy nincs válasz. Megszokta ő már az ilyen komédiákat.
Távollétét felhasználta Vajkayné, és megkérdezte a patikárust, tulajdonképp ki is ül mellette. Mikor hallotta, hogy ő Zányi Imre, a hősszerelmes, elcsodálkozott. Azt hitte eleinte - mondotta Priboczaynak -, hogy valami fiatal pap, de divatos zsakettje, könnyed, világfias modora mindjárt egyebet sejtetett. Hát csakugyan ő az. Még sohasem látta játszani, de már hallott felőle.
A színész visszajött. Ismét figyelt az asszonyra, kérdezett és hallgatott, összeszorítva vékony, szép ajkait. Majd beszélt, előadott, záporos folyamatossággal, melyet francia társalgási darabokból tanult, kezét kissé modorosan homloka elé emelve, azzal a mozdulattal, melyet a színpadon is előszeretettel alkalmazott. Az asszony el volt ragadtatva. Csak leánykorában találkozott efféle tapintatos, kellemes fiatalemberekkel, azóta nem. Milyen friss, mennyire tudja az illemet, milyen bohém és mégis tisztességtudó. Ki is fejezte örömét, hogy végre személyesen megismerte. Erre a színész fölkelt, meghajolt, alig színpadiasan, és ő tartotta szerencséjének, hogy ilyen „igazán előkelő úricsaládd al” megismerkedett.
Lenn az urak politizáltak. Exlexről, delegációról, Széll Kálmánról beszéltek.
- Á - szólt Környey -, nagy koncepciójú államférfi. Óriási koponya.
Priboczay, ki régi negyvennyolcas volt, tüzeskedett.
- Azért talán, mert elment a bécsi Albrecht-szobor leleplezésére? Ő, a magyar miniszterelnök. Szégyen, gyalázat.
- Ez taktika volt - felelt Környey.
- Taktika - bólongott keserűen Priboczay. - Hát az is taktika, hogy Pesten a Hentzi-szoborhoz a mi fiainkat, a mi honvédjeinket vezényelték ki? Bánffy ilyent nem tett volna, soha. Ez közönséges mameluk.
- Államérdek - szólt Füzes Feri.
Priboczay most már dühös lett.
- Jog, törvény, igazság? - bosszantotta a kormánypárti ifjoncot. - Svarcgelb zsoldos, bécsi lakáj.
Füzes Feri mégsem tűrhette, hogy egy hatalmon levő magyar miniszterelnökről így beszéljenek. Ami sok, az aztán sok. Ő, ki minden hivatalos tekintélyt babonásan tisztelt, megkockáztatta:
- És a ti híres Kossuth Ferencetek? Talán az tálcán hozza majd az önálló vámterületet meg a magyar vezényszót?
- Azt ne bántsd. Ő a mi Kossuth apánk fia. Ehhez te nem értesz, kisöcsém.
Füzes Feri elpirult. Mérgesen jegyezte meg, bizonyos peckes fölénnyel:

- Én tisztelem Kossuth Lajost és politikáját. De Kossuth Lajosnak is, mint mindenkinek a világon, megvan a maga fényoldala és a maga árnyoldala.
És szétnézett.
De erre mindenki elkacagta magát, még Környey is, még a legvénebb mamelukok is nevettek, kik szintén tudták Füzes Feriről, hogy ez az igazi úrifiú nem volt ott, ahol az észt osztogatták.
Füzes Feri pillanatra zavarba jött, majd azon gondolkozott, sérthet-e ez a hahota egy gentlemant, és kereste, kit provokáljon. De megbékítették, és ő tovább mosolygott.
Ákos nem vett részt a vitában. Bánta is ő Széll Kálmánt meg Kossuth Ferencet. Nagyobb gondok, mélyebb kérdések foglalkoztatták.
Magába süppedve ült, délelőtti álmai kóválygogtak fejében, arcán a rossz lelkiismeret árnya sötétedett. Feleségére tekintett, ki az asztalfőn már javában evett.
Erre mintha elhatározna valamit, összeráncolta homlokát, föltette vastag szemüvegét, belemerült az étlap szakszerű tanulmányozásába.
Nem látta jól, mert a hektográftinta sok helyütt elmosódott. Ezért a felső mellényzsebében levő nagyítót is elővette, melyen a *litterae armales*-t szokta betűzgetni és a szemüveg lencséjét megkétszerezve, azon vizsgálta.
Az ételek nemesi családfáján kereste azt, amiről már két napja szakadatlanul álmodott oly odaadó szenvedéllyel és ügybuzgalommal, mint valami tizenhatodik századbeli Vajkayt és Bozsót, kinek származása még nincs egészen tisztázva. Végre ráakadt: ezúttal a töltött bélszín és sertéskaraj között szerényen, de sokatmondóan, állt a bográcsgulyás neve. Rábökött ujjával, és a pincér máris eléje tette.
- Remek szaga van - szólt Füzes Feri.
Ákost ez a megjegyzés bántotta. Mi köze hozzá, hogy „remek szaga van". Erről majd ő maga győződik meg. És csakugyan, sápadt, porcogós, majdnem halotti orrát az ezüst csészébe nyújtotta, a piros lé felé, lefoglalva magának ezt az élvezetet is, egészen tüdejére szippantva a bográcsgulyás illatos páráját. Füzes Ferinek igaza volt, a szaga remek, de az íze, barátaim, az íze még remekebb.
Mohón elfogyasztotta, kimártogatta a tányért zsemlyedarabokkal, akár *Weisz és társa*, a díszműkereskedő.
- Ilonka - kiabáltak -, Ilonka, zsemlyéket, sóskifliket.
Ilonka jött, a vendéglős tizenöt éves lánya, ki a kiürült fonott kosárkákat szokta megtölteni süteményekkel. Reménytelen művészi álmaival ténfergett itt apja éttermében. Színésznő akart lenni a sárszegi Kisfaludy Színházban, de erről a titkos vágyáról még senkinek sem beszélt, csak Zányi Imrét nézte mindig, némán, boldogtalanul, és utána sóhajtva ment a másik asztalhoz. Sápadt volt, mint egy vizeszsemlye.

- Nem iszol valamit? - kérdezte Környey.
- Nem, kérlek alássan - mondta -, én már tizenöt év óta nem iszom semmit.
Szunyogh fölfigyelt.
- De ez jó borkorcsolya - kapacitálta a főparancsnok. - Megkívánja. No öreg, egy pohárral.
- Talán egy kis sört - mondta Vajkay, és Gálra tekintett, kérdően, a háziorvosára. - Abban kevesebb a szesztartalom. Egy pohár sört - szólt oda a borfiúnak, és utánakiabált: - a legkisebb pohárral, fiacskám.
Ivott pár kortyot, mértékletesen. A fehér sörhab szürke bajszára tapadt, ezt beszívta szájába, és lenyalta.
Utána borjúszegyet rendelt, vaníliásmetéltet, mely szerencsére még nem fogyott el, és kitűnő volt, majd sajtot, ementálit, és megevett - nyomatékul - két almát is.
- Nem árt meg, apa? - szólt oda mosolygó szemrehányással egyszer a felesége, kit szórakoztatott a gyógyszerész meg a színész.
- Dehogy árt meg - feleltek a többiek, köztük Gál háziorvos is.
- Még egy pohár sört - indítványozták.
- Nem, köszönöm, elég volt - tiltakozott Ákos -, lucullusi lakoma - tette hozzá nevetve, és érezte, hogy sovány hasa egészen megtelt.
Vérré vált benne, mint barátban a lencse.
Környey Bálint belső zsebéből előkereste szivartárcáját, melyen kívül vadászkutyafej volt művészi utánzatban, letolta a bőrleffentyűt, mely a két oldalt fölsorakozó szivarokat elválasztotta, és szó nélkül eléje tette, megkínálta.
Ákos kivett egy sötét, remek Tisza-szivart, egész természetesen leszakította szalagját, és meg sem várva, hogy a komikus átnyújtsa tollkését, leharapta a végét. Szájába dugta. Szolyvay tűzzel szolgált.
Felesége látta ezt, kissé elámult, de Gál doktor sem tiltakozott, így ő sem rontotta kedvét, tovább beszélgetett a maga társaságával.
Az öreg csecsemő-mohósággal cuclizta szivarját, szopta nyáltól csillogó végét, ezt a zamatos, keserű csecset. A füst körülhízelegte dohánytól szűz szájpadlását, ismerős illattal csiklandta orrát, bódította agyát, zsongította öreg, renyhe vérét, régen eltűnt ízeket ébresztve benne. Bánta is most, mit fecsegnek körötte közjogról, bécsi ármányokról, Dreyfusról, Laboriról, hátradőlt székében, és emésztett. Később egyet-mást ő is bátorkodott megjegyezni. Leginkább a bölcs Szunyoghgal társalgott, ki rengeteg, immár elsüllyedt tudása mélyéről, a bor- és pálinkatenger fenekéről búvárként kincseket emelt föl, és a királyi adományozó-levelek középkori latinságáról néhány becses, szakszerű felvilágosítást adott, mely Ákost érdekelte. Beburkolva a füst fellegébe, meleg hangulatban gubbasztott a társaság. Az étterem már majdnem kiürült, csak ők nem gondoltak hazamenésre.
Fél négy volt, mikor megjelent egy ötven év körüli ember, ki piszkos,

kék, puha inget viselt, dohányszín, kopott felöltőt, és látszólag nem is tartozhatott ehhez az úri társasághoz.
- Legalázatosabb szolgája - köszönt siránkozó hangon, mint egy kéregető, és meghajolt, mint egy cigány.
A többiek tegezték, hellyel kínálták.
Arácsy volt, a színigazgató. Esernyőt tartott kezében, melyet ilyen derűs napokon is magával hordott, talán, hogy még szánalmasabbnak lássék, talán, hogy azt a vándorbotot jelképezze, melyet a nemzet napszámosai, az aktorok cipelnek bolyongásukban az országutakon. Folyton panaszkodott bajról, nyomorúságról, és hangja, mellyel valaha színpadi hősök keservét ordította, nyöszörgött. De azért volt egy házacskája, s a városon túl egy szőlőcskéje. Meg az Agrár Bankban vagy kétszázezer forintocskája.
Napi teendői közé tartozott az is, hogy ebéd után benézett fél órára a Magyar Királyba, és városi urakkal barátkozott. Ákost, az új ismerőst, azonnal kezelni kezdte.
Mosolyogva - a legalázatosabb, legbarátibb mosollyal - csodálkozását fejezte ki, hogy még nem volt szerencséje a színházban láthatni.
- Mi, kérem, csöndesen éldegélünk - mondta Ákos, és a levegőbe nézett - szerény otthonunkban.
- De remélem, most megtisztel bennünket - szólt a színigazgató, és letett az asztalra egy rózsaszín jegyet.
Földszinti páholyjegy volt.
- Nem tudom - szólt Ákos, és feleségére tekintett.
Az asztaltársaság elhallgatott. Férj, feleség tanácskozott.
- Ó - mondta az asszony elpirulva. - Nem szoktunk mi színházba járni - és furcsán vonogatta vállát.
Zányi Imre megszólalt:
- Legyen szerencsénk, nagyságos asszonyom.
- Mikorra szól? - kérdezte Vajkayné.
- Holnap estére - sietett megjegyezni a hősszerelmes. - Mit is játszunk?
- A Gésák megy - szólt a komikus, ki Vun-Csit alakította, és nagyon sok tapsot kapott ebben a szerepben.
- Remek dolog - mondotta Környey. - Nagyszerű a zenéje. Ti még nem láttátok?
- Nem.
- Sokkal jobb, mint a Kékasszony és az az új divatos operett. A Szulamit.
- A zsidó operett? - kérdezte fitymálón Füzes Feri.
- Az - mondta Környey, fejével gyökintve. - Én is ott leszek.
- Csak nem kapok kosarat? - pillogott a színház igazgatója az asszony felé, két tenyerét feléje fordítva, humorosan játszott ripacsrémülettel.
- Hát menjünk el, apa.
- Az asszonyok parancsolnak - jegyezte meg Ákos általános derültség

közepette, mert ez a kedélyeskedés rosszul állt neki, merőben idegen volt természetétől. Bohókás mozdulattal zsebre dugta a jegyet.
- Isten neki, elmegyünk. Nagyon köszönjük.
Az utcán nem beszéltek arról, ami ma történt. Sem az ebédről, sem a sörről, sem a szivarról. Minden érdeklődésüket lefoglalta a holnap esti színházi előadás.
Egy sarkon, hol a falon, fakeretben, rozsdás drót alatt be volt rámázva a színlap, megállapodtak.
Figyelemmel olvasták:

A GÉSÁK,
vagy egy japán teaház története.
ÉNEKES JÁTÉK HÁROM FELVONÁSBAN
Írta: Owen Hall. Zenéjét szerzette: Sidney Jones.
Fordították: Fáy Béla és Makai Emil.
Kezdete este fél 8-kor, vége 10 után.

Zányi nem játszott, amit sajnáltak. Csak Szolyvay.
A többi színészt nem ismerték.

HATODIK FEJEZET

(melyben Vajkayék a Gésák sárszegi előadását nézik végig)

Hétfőn délután beszélgettek.
- Neked azonban meg kell nyiratkoznod, apa.
- Miért?
- Így nem jöhetsz színházba. Nézd, milyen borzas vagy. Oldalt is, hátul is.
Ákosnak csak felül ritkult a haja, de körös-körül annál sűrűbben burjánzottak a deres tincsek. Tavasszal vágatta utoljára haját, azóta torzonborz lett, elhanyagolt. Kabátja hajtókáján korpa fehérlett.
- Jöjj velem a városba - mondta az asszony. - Úgyis be kell mennem Weisz és társához. Kézitáskát veszek. Nincs mibe tennem a látcsövet.
Elkísérte feleségét a díszműkereskedésbe. Weisz úr személyesen szolgálta ki őket.
Elébük rakta pompás áruit, melyek nemrég érkeztek Angliából. Nézegették a bőröndöket, csodálták, milyen könnyen zárulnak. Nekik is szükségük lenne ilyesmire, de most csak arról a krokodilbőr táskáról van szó, mely a kirakatban van.
Weisz úr intett a vézna, szomorú alaknak, ki a bolt mélyében üzleti könyvek közé temetve üldögélt, lepkelánggal világított üvegkalitkájában. Az kijött, a kirakatba osont, hozta a táskát, létrára mászott, új táskákat emelt le, és panaszos orrhangon megjegyzett valamit. Ő volt a Társ, az elkallódott, a félreismert, mellőzött Tehetség, kinek nevét sem tudta senki és savanyú arcára a gyomorbaj volt írva. Bizonyára nem evett oly kitűnő bográcsgulyásokat, mint Weisz úr.
A bőrtáskára sokáig alkudtak. Drága volt, kilenc pengő forint, és csak nyolc forint ötven krajcárért kapták meg. De azért megérte. Nyomban hazavitte az asszony.
Ákos bement a Gombkötő utcába, a fodrászhoz.
A borbély sokáig dolgozott rajta. Kendőt kötött eléje, langyos habbal szappanozta. Mellén a fehér partellivel kisfiúnak tetszett, ki valami fantasztikus cukrászdai uzsonnán tejszínhabbal maszatolta be orrát-száját.
Majd, hogy annak rendje és módja szerint leborotválta a segéd, hajának esett neki, alul szépen kikerekítette géppel, füle mellett pengével nyisszantotta a sarjúhajakat, oldalt ollóval nyeste, gereblyézte, fésülte. Füléből óvatosan kivágta az ősz szőrpamacsokat.

Bajuszát a most érkezett finom tiszaújlaki pedrővel kente, melynek hat krajcár doboza, és az a tulajdonsága, hogy összefogja a legmakrancosabb magyar bajszokat is. Végül, miután a hajhulladéktól megtisztogatta, a puha nyakkefével lekefélte tarkóját, s bekötötte fejét. Mikor leoldta róla a kendőt, Ákos a márványlapra tette a *Kakas Márton*t, melyből egy íródeáktól sok dévaj élcet olvasott, és betekintett a tükörbe. Kissé elkomolyodott.
Alig ismert magára.
Új ember ült a forgatható borbélyszék bársonypárnáján. Haja, noha lenyírták, többnek látszott, bajusza villásan kunkorodott, úgy, ahogy sohasem viselte, ezenkívül a tiszaújlaki pedrőtől feketébb lett, olyan fényes és merev, mintha öntött vasból kalapálták volna ki. Álla azonban sima, bársonytapintatú, üde. Egész mivoltában fiatalabb volt, az tagadhatatlan. Négy-öt évvel fiatalabb volt, de más volt, és ez nyugtalanította.
Vizsgálgatta magát kis, savós szemével, bizalmatlanul. Általában valami idegen kifejezés ült rajta, melyet nem tudott megszokni.
A borbély észrevette ezt.
- Jó lesz? - kérdezte.
- Jó - mondta Ákos elégedetlenül, mintha azt mondaná, hogy nem jó.
Fizetett, kezébe vette sétabotját, még egyszer a tükörbe nézett. És most látta, hogy arca is piros volt, kövérebb. Határozottan pirosabb, kövérebb.
Felesége meg volt vele elégedve.
Ő is fésülködött, és a tükörasztalkán épp meggyújtotta a borszeszlámpát, melyre rátette a sütővasat. Homlokán az apró hajat elöl-hátul kisütötte, nem hiúságból, csak illedelemből, mert ez már így illik. Arcát púderezte. Csakhogy a szarvasbőrrel nehezen tudta elkenni a rizsport, már gyengén látott, és bőrén itt-ott kisebb-nagyobb lisztes foltocskák maradtak. Kezére, mely a kézimunkától kicserepesedett, pár csöpp glicerint öntött. Aztán kikereste egyetlen szép ruháját.
A ruhaszekrény hátsó fogasán lógott ez, lepedővel borítva, s évenként csak egyszer-kétszer vette fel, rendszerint Úrnapján, húsvétkor, vagy ilyen kivételes alkalmakkor. Ennek tulajdonítható, hogy bár régen csináltatta, még vadonatújnak hatott.
Lila selyemruha volt, fekete csipke-áthuzattal, nyakán fehér csipkezsabóval, ujjai buggyosak, sonkaujjak, a szoknya földig érő. Ehhez járult egy fekete cérna félkesztyű. Násfát akasztott mellére, fülébe gyémánt függőt, a családi ékszert, melyet anyjától örökölt. Az új krokodilbőr tárcába beledugta a gyöngyházlátcsőt meg a lorgnonját, melyet Pacsirtának ajándékozott, de ketten együtt használták.
Ákos körülményesebben készülődött. Nála ez mindig nehezen ment. Felesége kikészítette ruháit, de ő nem találta ezt-azt, bosszankodott. Gallérját nem tudta összeszorítani, kemény ingmellén egymás után

tört el két gomb, a nyakkendő sem került elő. Szalonkabátját eleinte bőnek érezte, majd szűknek, és visszavágyakozott az egérszürkébe. De mikor teljesen felöltözködött, s asszony mellé állt, tetszett magának, ezüstlakodalma jutott eszébe, ahogy a fényképészhez mentek. Friss volt, finom, úri. Csak a tiszteletlen kifejezés bántotta, melyet még a borbély tükrében vett észre. Hiába mosakodott, kefélkedett, az csak nem tűnt el róla. Bajusza egyre ágaskodott. Ha lenyomta, azonnal visszaugrott.

A Kisfaludy Színház a város egyik legnagyobb épületében volt, melynek egyik felét a Széchenyi fogadó és a Széchenyi kávéház, fönn a bálterem foglalta el, másik felét pedig a színház, melynek egyik bejárata a kis mellékutcába nyílt.

Vajkayék itt surrantak be az előcsarnokba, hogy feltűnést ne keltsenek, onnan pedig a földszint kettes páholyba. A nyitogató kitárta előttük az ajtót, színlapot nyomva kezükbe.

Az asszony előre ült. Maga elé terítette a színlapot, mely nem volt nagyobb egy női zsebkendőnél, és olvasgatta. Ákos egyelőre a háttérben maradt, a zenészeket figyelte, kik közvetlen alatta a pincébe süllyesztett zenekarban kottáikat lapozgatták, hangszereiket próbálgatták. Egy fuvolás fehér homlokára rásütött a lámpa. A hegedűsök németül beszélgettek. Egy trombitás pedig, ki a temetési menetben szokott működni, valami cseh, kinek gutaütéses-piros arca és pirinyó orra volt, épp nyakába emelintette tekervényes trombitáját, mintha küszködött volna vele, mint valami fojtogató arany polippal.

Bár a közönség még gyéren mutatkozott, füllesztő levegő borította a nézőteret. Vasárnap két előadást is tartottak, délután és este, s ezeknek elviharzott emléke, forró párázata ráfeküdt a mellekre. A páholyok sötét sarkaiban ott hevertek az elhajigált jegyek, a cukorkák papírjai, narancshéjak. Nem szellőztettek és nem söpörtek. Aztán a sárszegi színházban, szégyenszemre - a helyi sajtó sürgető cikkeinek ellenére - még mindig nem vezették be a villanyvilágítást, petróleumlámpással világítottak, és azokat valahányszor meggyújtották, nehéz füstöt bocsátottak, valami bús szagot, melyet ők „színházszag”-nak neveztek.

Pacsirta ezért nem járt színházba. Mihelyt megérezte ezt a szagot, és arcába csapott ez a hőség, és látta előtte-alatta ezt az ismeretlen, nyugtalan tömeget, fejfájást kapott, a tengeri betegséghez hasonló rosszullét, émelygés fogta el. Egy ízben három egymás melletti zártszéket váltottak. Az első felvonás közepén azonban haza kellett menniök. Azóta nem jártak színházba. Leányuk azt mondta, hogy inkább otthon marad, és kézimunkázik.

Lassan kivirágzott a nézőtér.

Szemben velük, az első emeleti páholyban Priboczayék ültek, az anya, egy jóindulatú, szőke teremtés és az apa, a példás családapa,

Priboczay, négy leányával, kik egyformán voltak fésülve, középütt elválasztott hajjal, egyforma rózsaszín ruhát hordtak. Mint négy rózsaszál, a nyílás különböző korszakában.
Mellettük Doba törvényszéki bíró a feleségével, egy sovány, kacér, fekete asszonnyal, aki élt-halt a színházért, főképp a színészekért, és mindig elhozta ide urát is, ki idő előtt kopaszodó fejét búsan, unottan hajtotta kezére.
A bíró nagyon szomorú volt, és okkal. Lépten-nyomon csalta a felesége, nyíltan, ügyvédbojtárokkal, színészekkel, nagyobb hetedik, nyolcadik osztályos gimnazistákkal is, s azt beszélték, hogy szeretőinek külön kapukulcsot is csináltatott, és azok bejártak hozzá, mikor nem volt otthon az ura. Doba pedig nem tudott semmit, de semmit, legalább nem mutatta. Hivatalában kitűnően teljesítette magasztos kötelességét, páratlanul osztva az igazságot másoknak, de aztán feleségével meg a felesége barátaival beült a Széchenyibe, virzsiniára gyújtott, és hallgatott. Most is hallgatott.
A kaszinópáholyból Füzes Feri és Galló könyökölt ki egy csomó tanácsnokkal, városi úrral, kik egyúttal a színügyi bizottság tagjai. Ezek most egyszerre fölkeltek. Belépett Gyalokay, Széll Kálmán új főispánja.
Gyalokay valóban „agilis” embernek látszott, amint a *Sárszegi Közlöny* többször megírta róla, fürge, kénesőeleven mozdulatokkal, torzonborz bajusszal, mely kuszáltan fölfelé borzolódott, és oly tömörnek rémlett, mintha a főispán úr bajuszkeféjét is benn felejtette volna, csupa szelességből és agilitásból, két bajuszkefét a bajusz két szárában. Folyton izgett-mozgott, hajlongott, integetett, nem tudott ültő helyében maradni, mihelyt leült, azonnal fölpattant, mintha parázzsá válna alatta a szék, mindig ugrált. Holmi nyugtalan, virgonc rágcsálóhoz hasonlított, leginkább egy vidrához.
Alighogy kezelt az urakkal, Vajkayék felé köszönt, mire Ákos is előbújt a félhomályból, és a főispán úr páholya felé fordulva meghajtotta magát. A közönség váltakozván a főispánt és Vajkayt látcsövezte. Szerencsére nem sokáig tartott. Kopogott a karmester, rázendítettek a nyitányra.
Sokan ismerték már a Gésák kedves dallamát. Akadtak olyanok is, például a Priboczay-lányok, kik már többször végignézték az előadást, és a dalokat kívülről tudták, zongorázták mind a négyen. Ákosnak azonban merőben új volt minden. Nemcsak a közönség, hanem a kivilágított rivalda, a kortina is az álarccal, melynek tátott szájából írótoll fityegett ki.
Amint a függöny felgördült, elállt szeme-szája. Előrehajolt, hogy minden figyelmét központosítsa. A keleti regék tündérvilága elevenült meg előtte. Sárga, piros, zöld, lila cikázott, színek, melyek összekeveredtek mozgásokkal, hangokkal, szavakkal, új, ismeretlen

érzésekkel, régi, ismert ábrándokkal.
A színpad káprázta tó volt.
A japán teaház homlokzatát látta, lampionok lengettek az indigókék ég hátterében, és a csöpp teaházi lányok, a gésák karban énekeltek.
Egy-egy szófoszlány megütötte fülét.

Boldog Japán,
Még egy ilyen ország
Nincs igazán.
Csak a mennyország.
Finom teát
Csak mi kínálunk.
Venni tehát
Tessék minálunk.

- Japán - súgta oda feleségének.
- Igen, Japán, Japán.
Japán, Sárszegen.
Ők az előadást nem tudták pontosan követni. Az, ami a nézőtéren és színpadon történt, a különböző térbeli és időbeli események összezagyválódtak előttük valami cifra gombolyaggá, melynek pászmáit és szálait nem mindjárt sikerült kigubancolniok. Az asszony a színlapot betűzte egy ideig, a kardalosnők neveit olvasta, Virág Márta, Joó Anny, Feledy Teréz, Labancz Lenke nevét.
Most a színfalak mögött dalolt valaki, szintén a kar dallamát, s mindenki figyelt a láthatatlan énekesnőre, ki egyszerre zajosan kilebbent, a nézőtér tapsolt, és a zenekarból óriási virágkosarat nyújtottak föl, melyet a karban elhelyezkedő első gésa hajlongva a színpadra emelt, aztán félretett. Orosz Olga volt, a primadonna: a híres, a gonosz az érdekes, kiről annyi mindent beszéltek.
Ákos elkérte feleségétől a látcsövet, szeméhez igazította. A nagyítóüveg két kerek kristálykörébe csakhamar belibbent a primadonna.
Mimózát alakította, az első teaházi énekesnőt, kinek, akár csak a többinek, foglalkozása a szerelem, mely japáni fölfogás szerint nem megbecstelenítő, kenyérkeresete az, hogy áruba bocsátja testét. Bő, virágos kimonót hordott, fehérselyem cipellőt. Mimózafrizurát, és kétoldalt, kecsesen, krizantémet tűzött belé. Mandula szeme a szemöldök fekete íve alatt tétován rémlett feléje.
A rivalda lámpái visszás fényükkel úgy világították meg ezt a szemet, hogy nem lehetett eldönteni még látcső segítségével sem, vajon fekete-e vagy kék-e? Néha valóban feketének látszott, néha kéknek, legtöbbször pedig - a kettő között - ibolyafényben ragyogott. Mintha kissé kancsi is lett volna. De ez jól állott neki.
Aztán tekintete is érdekes volt. Mindenkinek egyszerre a szemébe nézett, mindenkivel, ki a nézőtéren volt, egyszerre foglalkozott,

mindenkit igyekezett megbűvölni valami felületes, tartalmatlan kedvességgel. Hangját túlzás lenne szépnek nevezni. Tompa volt, halk, fátyolos. Amint a prózára tért át, és csevegni kezdett, minden mondata után kacagott, kissé rekedten. Azt mondták, sokat cigarettázik és pezsgőzik, attól olyan rekedt.
Ákost maga a cselekmény nem érdekelte, mert kevésre becsülte azokat a koholt históriákat, melyeket emberek találtak ki, és mint heraldikus, a címertan tudósa, ragaszkodott a történelmi igazsághoz. A regényt, színdarabot nem tartotta „komoly" dolognak. Nem is olvasott semmiféle munkát, hol a képzelet otthagyta bűvös nyomát. Fiatalabb korában belekezdett egyikbe-másikba, de untatta. A társaságokban olykor, ha könyvről esett szó, megjegyezte, hogy „csak annyit olvas, amennyit hivatali kötelessége megenged", de hivatali kötelessége semmit sem engedett meg, ennélfogva semmit sem olvasott.
Egy ízben áttanulmányozta Smithnek a jellemről szóló művét. Ezt dicsérte, sokáig ajánlgatta ismerőseinek. Elvben általában azokat az épületes, elmemozdító könyveket kedvelte, melyek erkölcsi igazságokat tüntetnek föl, kölcsönhatást a magukban érthetetlen, zavaros tények közt, oly tanulságot például, hogy „a munka megnyeri jutalmát", a „rossz előbb-utóbb elveszi méltó büntetését", és abba a kellemes káprázatba ringatnak bennünket, hogy senki sem szenved érdemtelenül, senki sem hal meg ok nélkül gyomorrákban. De hol van itt az összefüggés?
Reginald Fairfax, az angol sorhajóhadnagy, kit egy nyúlánk, sudár színész alakított, megcsókolta Mimózát.
A nő nem tiltakozott. Kivetkőzve nemes nőiességéből, maga ajánlotta föl a csókot az európai ismeretlennek, maga tanította meg arra, micsoda a szerelem művészete.
Mimóza nem is engedte el a fiút, szemérmetlenül ölelte. Ez a perszóna semmit sem szégyellt. Hosszan pihent egymáson a két száj, ette egymást, habzsolva a gyönyörűséget, tépdesve a kéjt, melynek nem akart vége szakadni. Egyre izzóbbá, parázslóbbá vált az ölelkezés, úgyhogy a sárszegi polgárok - nők és férfiak egyaránt - lélegzetüket visszafojtva lesték, mi következik ezután, rájuk csavarták a látcsövet, és mintegy tanulva tőlük, akár az iskolában levő diákok, arra gondoltak, hogy hasonló körülmények között majd ők is így fognak cselekedni.
Ákoshoz oly közel hozta a képet a látcső, hogy pillanatra visszahökkent.
Rosszallóan letette látcsövét, elkomorult, majd feleségére tekintett, mintha kérdezné, mit szól ehhez az ildomtalansághoz.
Az asszony semmit sem szólt. Őneki már régen megvolt lesújtó véleménye a színészekről. Gyakran beszélt Pifkó Etelről, egy régi sárszegi színésznőről, ki áldott állapotban megmérgezte magát, és sírja

ott állt a sárszegi temetőkön kívül, mert el sem temették a szentelt földben, nem részesült az Egyház utolsó áldásában.
Vun-Csi mindkettőjüket földerítette. Az „Ezer gyönyörűséghez” címzett teaház tulajdonosa, a copfos kínai jobbra-balra futkározott. Kifogyhatatlan volt ötletekben.
- Tudod-e, ki ez? - kérdezte Ákos.
- Kicsoda?
- Szolyvay.
- Az lehetetlen.
- Nézd meg a színlapot. Ő Vun-Csi.
- Érdekes. Én meg sem ismertem volna. Milyen jó a maszkja.
- És a hangja, kérlek. A hangja. Egészen elferdíti.
Szolyvay pöszén beszélt, mekegett, harákolt. Minden mókája után egymásra néztek Vajkayék. Egyik mosoly a másikat gyullasztotta.
Amikor pedig Immari márki megjelent piros napernyője alatt, azzal fenyegetvén Vun-Csit, hogy ellicitálja teaházát, a kínai ijedtében hasra vágódott. Rengett a színház a kacagástól. Ákos és felesége nevettek.
Annyira nevettek, hogy meg sem hallották páholyuk ajtaján a kopogást. Környey nyitott be, az első felvonás vége felé.
- No - érdeklődött -, hogy mulattok?
- Kitűnően - felelte az asszony.
- Kedves bolondság - enyhítette a véleményt Ákos -, mindenesetre mulatságos.
- Várjatok, most jön a java.
Környey, mint színházi törzsvendég, csak a közönséget látcsövezte.
- Láttátok? - kérdezte.
Egy másodemeleti páholy felé mutatott, hol Zányi Imre ült szalmasárga hajú, kétes hölgyike társaságában.
- Minden este itt ül - mutatott Zányi felé a főparancsnok. - De csak akkor, ha Ő játszik. A nagy Ő. Orosz Olga. Halálosan szerelmes belé. Már két éve.
Ákos most látcsövét hol Zányira, hol Orosz Olgára szögezte. Nem tudott betelni velük.
Környey a felvonás után Vajkaynét városi pletykákkal szórakoztatta, Ákos pedig komoly szalonkabátjában, fésülten, kipödört bajuszával föltűnt a kaszinó-páholyban, a városi urak között. Tisztelkedett a főispánnál, ki nagyon kedvesen fogadta, ismét fölugrott és ismét leült sohasem nyugvó könnyű kis testével, s nyomban meghívta másnap ebédre, melyen jelen lesz a budapesti kormánybiztos is. Aztán a tiszta választásokról beszélgettek, oly közvetlenül és magvasan, hogy észre sem vették, megkezdődött a második felvonás. Ezt Ákos innen nézte végig.
Ijas Miklós a felvonás közepén érkezett, miután elvégezte szerkesztőségi munkáját. Leült a *Sárszegi Közlöny* állandó helyére.

Szokása szerint oda se nézett a színpadra. Az előző zártszék támlájára könyökölt olyan mozdulattal, mely azt jelentette: Mucsa.
Sohasem volt megelégedve az előadással, de azért mindegyikre eljött. Különösen Szolyvayt bírálta keményen, kiről utóbb is megírta, hogy: „a kakasülőnek játszik, s a Vun-Csi alakítása egyenesen fölháborító, minden ember- és lélekismeret nélkül való vidéki komédiázás, melyet a budapesti közönség visszautasítana".
Ezt a bírálatot, mely nem kis föltűnést keltett, sokan szigorúnak, sokan igazságtalannak tartották, maga Szolyvay is, ki egy-két napig gondolkozott rajta, de azután folytatta bakugrásait, melyek ellenállhatatlan kacajt fakasztottak. A szerkesztő fölbiggyesztette ajkait, úgy bosszankodott.
Csak akkor mozdult ki ebből a helyzetéből, mikor Molly alakítója lépett a színpadra, Lator Margit, a szubrett. Őt vérbeli színésznőnek tartotta, cikkeiben dicsérte friss ötletességét, hangterjedelmét pedig Orosz Olgáé fölé helyezte, Küry Klárához hasonlította őt, és több ízben kifejtette, hogy egyik budapesti színpadon lenne méltó helye. Állítólag versei a *Sárszegi Közlöny*ben mind hozzá szóltak.
Környey a második felvonás végeztével átment a kaszinópáholyba, magával vitte Ákost, elszívni lenn az udvarban egy cigarettát.
Zegzugos boltíveken át botorkáltak, míg a fogadó első emeletére értek, a vörös márvány lépcsőre, melynek széles fokain egykor Ákos feleségével, leányával a bálterembe ment. Még mindig két ciprus között állt a nagytükör, mely előtt a nők hajukat igazították. De a bálterem ajtaja be volt zárva. Barátságtalan félhomály lengett a folyosón. A szobalány, egy dundi-kövér nő fehér harisnyában, magassarkú lakkcipőben, kezében vörösréz-gyertyatartóval ide-oda ringott, és a lépcső karfájára támaszkodva olykor félreérthetetlen jeleket adott a fiatalembereknek. Szemérmetlen élet folyt erre, annyi szent.
Sietve lépkedtek le a lépcsőkön, áthaladtak a kisajtón, és egy udvarra értek, a színház udvarára. Itt rágyújtottak.
Acetilénlámpa világította meg a díszletek vászonhátát, rikító fénnyel. A lampionokat, melyek a színpadon szerepeltek, kopott suhancok szedték le, és bevitték egy raktárba.
Középütt, a nagy platánfa alatt, Szolyvay ült valami vendéglői asztalon kínai ruhájában, és fehér fröccsöt ivott.
- Remek vagy - gratulált neki Környey.
- Remek - szólt Ákos -, remek, remek - és kacagott.
Folyton szorongatta kezét, folyton nézte őt és folyton kacagott. Micsoda ördöngős egy fickó ez a Szolyvay. Szolyvay és mégsem az. Copfja most is himbálózott tar fejéről, a vastag festéken izzadságcsöppek gyöngyöztek át. Ákos nem tudta visszatartani nevetését.

Szolyvay pedig komoly dolgokról beszélt a csoportnak, mely körülvette, Orosz Olga és Zányi Imre esetéről, illetve a régi szerelem legújabb fejleményéről.
Gál doktor volt itt, mint színházi orvos, több bizottsági tag, aztán egyéb bennfentesek, a művészek barátai, Fehér tata is, az Agrár Bank igazgatója. Ő most más híján egy névtelen gésát ölelgetett, kinek szemhéján kék árnyék sötétedett.
- Rémes botrány volt - folytatta a komikus a már megkezdett elbeszélést. - Tegnap este a Bíboros harmadik fölvonását fél órával később kezdtük. A közönség már nem tudta, mi történt. Hát az az őrült Zányi a második felvonás után úgy, ahogy volt, bíbor talárban, aranylánccal kiment a városba. Orosz Olgához rohant a lakására, a Bólyai utcába. Egyszerre rájött a féltékenység. Ott beverte az ablakot, iszonyú patáliát csinált, és véres kézzel jött vissza. A Széchenyiből látták is, amint a bíborosi ruháját fölfogva visszafelé szaladt. Nagy muri volt. Egy havi gázsijába kerül.
A társaság ámult, firtatta a részleteket.
- Olga most már tudni sem akar róla - tette hozzá Szolyvay. - Férjhez megy. Azt mondják, Kárász Dani el is veszi.
Kárász Dani, a földbirtokos, az ezerholdas Kárász István fia elvesz egy színésznőt. Ez izgatta őket. Vallatni akarták, de a komikus eldobta cigarettáját, mert meglátta Ijas Miklóst, ki Lator Margit öltözőjéből közeledett a csoport felé. Ők a kritika óta nem beszéltek egymással. Szolyvay egy mandarin méltóságával vonult vissza.
Környey Ijasba karolt. Bemutatta Ákosnak.
- Ti nem ismeritek egymást? - kérdezte. - Vajkay Ákos, Ijas szerkesztő.
Ijas elbiggyesztette száját. Nem szerette, ha szerkesztőzik.
Meghajolt, leemelte kalapját Ákos előtt.
- Szervusz - köszöntötte Ákos.
- Szervusz - mondta Ijas.
Együtt mentek a cukrászdáig, bámulva egymást, de egy szót sem beszélve. Ott elváltak.
Ákos vett egy aranyzsinórral átkötött csokoládésdobozt, fölvitte feleségének a páholyba.
Attól, amit látott, kóválygott a feje. Nem mindent fogott föl egészen, nem mindent értett. Zavartan nézett maga elé, s örült, mikor ismét felgördült a függöny, és belemerülhetett a játék csinált, de mégis egyszerűbb, áttekinthetőbb látványába.
A Gésák japáni nyoszolyólányoknak öltözve énekkel, tánccal ünnepelték Immári márki lakodalmát a krizantém ünnepén. Az is, kit Fehér tata ölelgetett. A kis nőcskék, a taknyosok, szőkék, barnák, soványak, kövérek, mind a gyönyör felé tartották csőrüket.
Köztük pedig elsők közt az első, Orosz Olga. Sikere percről percre növekedett. A cselekmény a színpadon csak körötte forgott. Mindenki

róla beszélt, mindenki rátekintett. Valóban, micsoda gyönyörű dög volt, micsoda cudar, istentelen kis macska. Már nem is fiatal. Túl a harmincon, talán már harmincöt is elmúlt. Húsa azonban porhanyó, kéjesen-fáradt, mintha a sok idegen ágy, a sok idegen kar megpuhította volna, az arca lágy, mint a banán omló bele, a melle pedig mint két apró szőlőfürt. Valami romlatag báj lakozott benne, a korai hervadás és halál költészete. Úgy szívta a levegőt, mintha sütné a száját, a kis forró szajha-száját, mintha édességet nyalogatna, pezsgőt szürcsölne.

Alig énekelt, csak trillázott, rikácsolt, hanyagul, összevissza. De a nézők éppúgy bámulták őt, mint a szereplők. Odaadták volna neki mindenüket.

Van-e igazság? Erre a buja, bibliai paráznára, erre a förtelmes perszónára kénköves eső kellene, és virág hull rá. Mindenki ismeri erkölcstelen életét, piszkos ügyeit, megvásárolható voltát. Tudják hogy a társadalom szemete, ki arra sem érdemes, hogy beletöröljék a lábukat. Mit törődnek azonban ezzel? Körülrajongják, minden az övé, ő a nagy nő, több, mint a szelídség és jóság, szeretik őt, ki semmi szeretetre, semmi tiszteletre sem érdemes, minden szépet, minden fennköltet kigúnyol. Nincs igazság, nincs igazság.

Ákos látcsövét szemére szorítva azon gondolkodott, mit tenne, ha egyszer találkoznék vele. Úgy érezte, hogy elfordítaná fejét, végigmérné tekintetével, vagy egyszerűen köpne előtte.

Ezektől a sötét gondolatokról ismét Vun-Csi térítette el, ki betáncolt a színpadra, és ezúttal igazán remekelt. Bús, hosszú copfjával legyezve magát híres kupléját énekelte:

Csúf, csúf, csakugyan,
A kínai tincs.
Node volt s van-e nép
Hol ilyesmi nincs?
Van-e föld, hol a copf
Nem ismeretes.
Hip-hop csúnya copf
Hess, hess, hess!

Hatása olyan nagy volt, hogy az előadást percekre föl kellett függeszteni, mert a taps nem akart megszűnni.

Tapsolt mindenki, a páholyok, a zártszékek, a kakasülő, tapsolt kihajolva páholyából, magáról megfeledkezve Ákos is, ki beleolvadt a tetszés mindent elragadó mámorába, és páholy-könyöklőjén verte ki a dal ütemét. Nem bánta már, ha látcsövezik. A tömeg láza tovasodorta őt is, feleségét is. Úgy nevettek, hogy potyogtak szemükből a könnyek.

- Csúf, csúf, csakugyan - kuncogott az asszony.

- Hess, hess - visszhangozta Ákos, tréfásan feléje mutogatva, böködte a levegőt.

Ez azonban még nem volt minden. Utána az időszerű strófák következtek, melyeket a helyi és politikai viszonyokra alkalmaztak ügyesen. Sárszeg is csúf volt, csúf, csúf csakugyan, mert csupa sár, nincs csatornája, a színháznak nincs villanyvilágítása. Tomboltak.
Maga a főispán is elértette a tréfát, jó példával járván elöl, kegyesen össze méltóztatott verni tenyerét, megmutatta, hogy méltányolja a közállapotainkról szóló szigorú, de igazságos kritikát.
Csak akkor ugrott föl - ekkor azonban olyan gyorsan, mint egy automata -, mikor a Hentzi-szoborról meg a sárga-fekete zászlóról is megállapították, hogy csúf. Hátrább húzódott, a páholya mélyébe. Másképp azonban nem tehetett. Végre ő a magyar kormány tekintélyét képviselte.
Ebben a forró hangulatban végződött az előadás. Ákos meglepődve látta, hogy a kortina utolszor is legördül, és a közönség a ruhatár felé tódul.
Pár pillanatig ült a helyén, a színlapot nézte, dörzsölgette kezét. Elővette szalonkabátja felső zsebéből négyszögletűre hajtogatott zsebkendőjét, megtörölte hevült arcát. Az asszony a páholyszékeken kézitáskáját keresgélte.
Már nem volt tolongás, mikor kiértek a színház előcsarnokába.
Arácsy, ki a pénztár előtt állott, kenetesen üdvözölte Ákost, kezet szorított vele. Ő elragadtatását fejezte ki, megígérve, hogy máskor is eljönnek. De nyílt az ajtó, és odasurrant a színházigazgatóhoz a primadonna.
Le se festette magát, könnyű selyemköpenykét vett, valahová sietett.
Az öreg határozatlanul nézett rá.
Arácsy bemutatta őt.
Most meghajolt a primadonna felé, alig egy árnyalatnyival kevésbé udvariasan, mint az előadás kezdete előtt a főispán felé.
És minthogy a nő kezét nyújtotta, elfogadta.
- Gratulálok - rebegte -, nagyszerű volt.
- Ó, dehogy - szerénykedett a primadonna.
- De igen, igen. Én nem szoktam bókolni, kedves kisasszony. Nagyszerű volt.
- Valóban? - kérdezte Orosz Olga, és rekedten kacagott.
Bódító illatszer röpködött körötte, az új, divatos parfüm: a Heliotrop.
A párás, kellemes kacsó nem engedte el az öreg kezet. Csak pár pillanat múlva.
Ákos aztán odament feleségéhez, ki a színház kapujában várta.
- Egészen úgy nevet - jegyezte meg az asszony -, mint a színpadon.
- Igen, nagyon természetesen játszik.
Ballagtak a még mindig meleg éjszakában. A Széchenyi téren az asszony megszólalt.
- Azt mondják, Zányit szereti.

- Nem - felelt Ákos -, Kárász Danit szereti. Feleségül is megy hozzá.
Ebben a pillanatban nyitott födelű landaui hintó robogott előttük, remek, zabon hízott két pejjel. Benne ült szorosan egymás mellett Orosz Olga és Kárász Dani.
A két öreg bámult a hintó után.

HETEDIK FEJEZET

(melyben egy zöld, vidéki költő beszélget az öregekkel)

Kedden délben a Magyar Király éttermében asztaluk, melyet a főpincér fönntartott számukra, üresen maradt.
Ákos a főispánnal evett. Felesége fölhasználta az alkalmat, és elment régi barátnéjához ebédelni, Záhoczkynéhoz, egy ezredes özvegyéhez, a Katolikus Nőegylet elnöknőjéhez, kinél különben minden kedden összejönnek az úriasszonyok, és ozsonna alkalmával - haboskávé, befőtt, kis cukrászsütemények mellett - megbeszélik a folyó ügyeket.
Utóbb buzgón működtek a jótékonyság terén. Lelencházat tartottak fönn, Mária-egyletet az úrilányoknak, Márta-otthont a cselédeknek, ahonnan megbízható alkalmazottat lehetett kapni, azonkívül kiterjedt figyelmük a városban elharapódzó nyomorúságra is. Ingyen ebédet, ruhát adtak néhány szegénynek, valláskülönbség nélkül. Áldoztak, ki mennyit tudott. Hálával gondolt rájuk mindenki.
Idejött érte az ura hat felé. Ákos elmesélte, mi történt a főispánnál.
Vagy negyvenen lehettek, mondta, köztük a budapesti kormánybiztos is, egy lekötelező modorú úriember, s nagyon jól mulattak. Kis findzsában kapták a húslevest, nem tányérban, mint otthon és a Magyar Királyban. Kétféle hal volt, vesepecsenye mártással, sonkás pogácsával, több tészta, melyből már enni sem tudott. De fél pohárka francia pezsgőt azért megivott.
Felesége viszont elmesélte az ozsonnát. Főképp a foszlós kalácsot dicsérte.
A Széchenyi tér sarkán találkoztak Ijas Miklóssal.
Sárszegen mindenki találkozott mindenkivel, naponta többször, akár akart, akár nem, mert a város úgy épült, hogy a téren okvetlenül át kellett mennie mindenkinek, bárhová is igyekezett. Az emberek alig köszöntötték egymást, csak intettek a szemükkel. Nem okozott bennük nagyobb izgalmat ilyen találkozás, mintha egy család tagjai látják egymást a közös lakásban.
Csak az volt a kérdés, mikor találkoznak. Mindenkinek megvolt a maga órája.
Mályvády például mindig fél nyolckor haladt át a téren diákjaival, kikhez éppoly barátian nyájas volt az iskolán kívül, amilyen szigorú az iskolában. Diákjai kartontesteket vittek utána, korongokat, vasrudakat a fizikai kísérletekhez, olykor házinyulat, verebet is, melyet a tanár úr üvegbúra alá tett, és kiszivattyúzva belőle a levegőt, megölt. Szunyogh

nyolc után jelent meg, és hallván a gimnázium kis harangját, mely az előadás kezdetét jelezte, sokszor szaladt is föltűrt gallérú felöltőjében, mivel félt az igazgatótól, és nem mert elkésni. Kilenckor Gál doktor jelent meg. Tízkor Priboczay végezte már ismert körömtisztogatási műveletét a patika előtt. Tizenegy órakor Környey tűnt föl, többnyire könnyű gigjén, melyet maga hajtott, s egy erős tűzoltó-paripa, egy vasderes, villámgyorsan röpített. Tizenkettőkor a színészek korzóztak. Déltől kezdve estéig pedig a párducok tették elevenné a várost, kik vagy a Magyar Király éttermében, vagy a Széchenyi kávéházban tanyáztak.

Ijas este nyolc felé indult sétájára, hogy szabadult a szerkesztőségből. Mellék-utcákon szokott bandukolni egyetlen barátjával, Freund Ferenccel, egy pirosarcú, mosolygó, éles eszű zsidó fiúval, ki megértette, buzdította, és maga is írogatott. De legtöbbször egyedül sétált, mint most is.

Miklós váratlan föltűnése a tegnapi futó színházi bemutatkozás ellenére is sokat foglalkoztatta Vajkay Ákost. Valaha térdeire ültette, barackokat nyomott fejére. De ez régen volt. Nem említette neki, és ő bizonyára nem is emlékezett rá.

Vajkayék egykor sokat jártak az Ijas-házba, az ő tiszta, vendégszerető otthonukba, a tarligeti villájukba, míg egy sötét véletlen el nem söpörte a híres, gyönyörű családot.

Ijas Jánost, Miklós atyját, ki a megyei előkelőséghez tartozott, egy este két detektív tarligeti villájából a rendőrségre vitte, és ott letartóztatták.

Az eset rejtélyes volt. Hiszen a neve maga is zálogul szolgálhatott becsületéért, tudták, hogy jómódú, s ha sokat is költött, és néha kártyázott is, talpig becsületes embernek ismerték. Azt beszélték, hogy tévedésről van szó, titkos rosszakarói jelentették fel, és semmi bizonyíték nincs ellene. Egy birtokát adta el közvetítők útján, kik az első vevőtől elfogadták a vételárt, százötvenezer forintot, de aztán másik, jobb vevő jelentkezett, azzal kötötték meg az üzletet, és az első vevő, ki elesett a birtoktól, bosszúból följelentette őt, arra hivatkozva, hogy pénzét nem kapta vissza, s a vételt már a telekkönyvbe is bevezették.

A részletek a nyilvánosság előtt meglehetősen homályosak maradtak, de a vizsgálati fogságot mégis elrendelték ellene, semmi óvadék ellenében nem helyezték szabadlábra. Hogy megtartották-e a tárgyalást vagy sem, arra nem emlékeztek. Tény azonban az, hogy az öreg Ijas János csak másfél év múlva szabadult börtönéből, testben-lélekben megtörve külföldre utazott, ott is halt meg. Felesége már fogsága idején belehalt izgalmába.

Akkoriban az újságok is írtak erről egyet-mást. Különösen, mikor az apa tragédiáját követte a legnagyobb fiúnak, Jenőnek a tragédiája. Az

Sárszegen szolgált, mint honvédhadnagy. A keringő hírek alapján ellene is elrendelték a becsületügyi eljárást, hogy a történtek után méltó-e a tiszti kardbojt viselésére. Ő azonban nem várta meg a végét. Egy reggel kisétált tarligeti birtokukra, és ott, a nagy diófa alatt szolgálati pisztolyával agyonlőtte magát. Utolsó levelében, melyet atillájára tűzött egy gombostűvel, azt írta, hogy ez a legkevesebb, mivel tartozik apja becsületének.
Közben birtokaikat, villájukat eladták, fölélték, családjuk szétzüllött.
Csak a tizenöt éves Miklós élt még, kit rokonai magukhoz vettek, a pusztán neveltettek. Itt lovagolt, tornászott, sokat evett és aludt. Később a kolozsvári egyetemre iratkozott be jogásznak, de vizsgáit nem tette le, hanem megtanult angolul, és mikor a botrányról már keveset beszéltek, Sárszegen bukkant föl mindenki meglepetésére, mint újságíró.
Miklós félszeg helyzete folytán nemigen érintkezett emberekkel, Füzes Feri is kikezdte, propagandát csinált ellene, a kaszinóba sem engedte fölvenni tagnak. Ezért délelőtt a kávéházban újságokba temetkezett, délután otthon, hónapos szobájában írt. Különc hírében állott, ki lelkes híve volt a legújabb művészi iránynak, a „szecesszió”-nak. Most is azért kószált így, mert verset hordozott fejében. Abban a reményben indult el, hogy majd útközben kialakul, de hiába bolyongott, a szavak salakosan forrongtak, kopottak, unalmasak, semmitmondók maradtak.
Hajadonfőtt mendegélt, angol ruhájában, vékony lila nyakkendőjével, kezében puha kalapjával. Dús, gesztenyebarna haja meredek homlokára omlott, végtelen fiatalságot lehelve.
Vajkayékat meglátva föltekintett. Odasietett Ákoshoz, kit már tegnap rokonszenvesnek érzett félénk, hallgatag határozatlanságával. Kezet fogott vele.
- Szervusz, kedves Ákos bátyám.
Ákos melegen szorongatta kezét, mintha mindenki nevében bocsánatot kérne azért, ami történt.
- Szervusz, kedves Miklós öcsém.
Ijas határozatlanul állt, majd megkérdezte tőle:
- Hová?
- Hazafelé.
És mert nem tudta Miklós, hogy mit csináljon, és mert a versén való kotlást is unta már, hozzájuk csatlakozott.
- Ha megengeditek.
Ákos meghajolt, az asszony zavartan nézett rá. Minden fiatalember zavarba hozta.
Haladtak a langyos estében, melyben a sárszegi házak mozdulatlanul álltak, bizonyos álpátosszal, mintha még várnának valamire.
- Sok dolgod van a szerkesztőségben? - kérdezte Ákos, hogy mondjon valamit.

- Elég.
- Képzelem. Mindennap újságot írni. Cikkeket. Ilyen nehéz időben. Mikor minden tótágast áll. A Dreyfus-pör, a sztrájkok.
- Brazíliában ötezer munkás sztrájkol - szólt félénken anya.
- Hol? - kérdezte Miklós.
- Brazíliában - magyarázta Ákos, igen határozottan - múltkor olvastuk egy fővárosi hírlapban.
- Lehet - mondta Ijas. - Igen. Emlékszem ilyesmire - mormogta szórakozottan.
Majd felsóhajtott.
- Én most máson dolgozom.
A verseire gondolt, melyek a *Sárszegi Közlöny* vasárnapi számaiban jelentek meg, a nyilvánosság teljes kizárásával, és ajkát eredetieskedve elrántotta, mint mindenkor, mikor ki-nem-elégített irodalmi becsvágyára célzott, s elismerést keresett magának.
De célzását nem értették el. Ákos nem olvasta verseit. Az anya lehet, hogy olvasta, ő azonban sohasem nézte meg az író nevét. Ezt nem tartotta fontosnak.
A hosszú, néptelen Petőfi utca sarkára értek, mely elhagyottan nyújtózott el a csöndben. Miklós megállt.
- Micsoda unalmas fészek - szólt. - Nem értem, hogy élhetnek itt emberek. Budapestre szeretnék kerülni. Múlt héten Budapesten jártam. Ó, Budapest.
Erre nem kapott választ. Úgy tetszett azonban, hogy jóindulatúan hallgatják, és bizalomra gerjedt e két öregember iránt, vágy fogta el, hogy kitárja nekik a szívét.
- Mióta az apám meghalt - mondta -, nem jártam Budapesten.
Az apját emlegette. Őt, kiről soha senkinek sem beszélt, azt, amit szégyenkezve, óvatosan rejtegetett. Ez közelebb hozta Vajkayékat, kik egyszerre mondták:
- Szegény, szegény.
- Te ismerted őt - szólt Miklós, Ákosra tekintve.
- Ismertem. És szerettem. És becsültem. Kedves, jó barátom volt.
Lassabban mentek. Ákos összeráncolta homlokát. Mennyit szenvednek a gyermekek a szülők miatt, és a szülők a gyermekek miatt.
Az asszony beszélt:
- A családjaink összejártak. Ők mihozzánk, mi őhozzájuk. Maga, Miklós, még kicsi volt akkor, hat-hétéves. Katonásdit játszottak a Jenővel. Mi a verandán ültünk. Annál a nagy, hosszú asztalnál.
Ákos megszólalt:
- Áldott, jó ember volt.
- Én már alig emlékszem az arcára - mondta Ijas szomorúan.
Egy gázlámpa alá értek mind a hárman. Ákos megállt. Ijasra nézett.
- Akkora vagy, mint ő. Ilyen magas volt. Hasonlítasz rá. De az apád

valamivel erősebb volt.
- Később összeesett. Ilyen vékony lett. Sokat szenvedett. Mindnyájan sokat szenvedtünk. Az anyám folyton sírt. A bátyám. Azt tudod. És én.
- Te még gyerek voltál.
- Igen. Akkor még nem is egészen értettem. De később. Az nehéz volt, kedves Ákos bátyám, nagyon nehéz. Jogásznak adtak. A megyénél még talán lehetett volna helyem. De az emberek. Hamburgba mentem, gyalog. Amerikába akartam szökni. Oda, ahová a sikkasztók, a csalók.
Elnevette magát. Ákost sértette a nevetés. Lehetséges-e, hogy valaki ilyen nyíltan beszél arról, ami benne van, ilyen hetvenkedve vall arról, ami fáj belül? Vagy talán már nem is fáj. Hiszen nevet.
- De nem mentem Amerikába - folytatta Miklós. - Itt maradtam, azért is itt maradtam. Írni kezdtem. Hidd el, most messzebb vagyok mindenkitől, mint ha Amerikában lennék.
Hogyhogy? Ákos ezt nem értette. Nagyzoló, gyerekes kérkedésnek tartotta. De rátekintett, és ezen a fiatal arcon észrevett valamit. Emlékeztetett kicsit Vun-Csi arcára, mely sárgára volt mázolva, vastag festékkel, és álarcot viselt. Mintha álarc lenne Miklós arcán is. Csakhogy keményebb álarc, kővé vált fájdalomból.
- Nekem - mondta Ijas - most már mindegy, mit beszél itt Füzes Feri, a sárszegiek, meg mindenki.
Úgy látszott, hogy nem hazudik, mert keményen mondta, acélosan lépdelt.
Mindenesetre különös figurák ezek a bohémek. Henyélnek és azt mondják, hogy dolgoznak, boldogtalanok és azt mondják, hogy boldogok. Több a bajuk, mint másoknak, de bírják, jobban állják, mint mások, mintha éltetné őket a szenvedés.
Zányit sem viselte meg nagyon, hogy elhagyta Orosz Olga. A főispán ebédjén könnyedén mulattatta a hölgyeket, gesztikulálva kezével, melyet vékony angoltapasszal ragasztott be. Ma este ismét kifesti magát, és tovább játszik. Szolyvaynak sokszor annyi pénze sincs, hogy megvacsorázzék, Fehér tatától kér kölcsön, mégis önérzetes. Ez a szegény, szerencsétlen gyerek pedig, kinek panaszkodnia kellene, dicsekszik, az életről beszél, őneki, ki már annyit élt, tanácsokat ad, oktatja, semmi ellenvetést nem tűrve.
Ezek mind hozzáférhetetlenek. Mintha mindnyájan szigeten lennének, távol az emberektől, távol az emberi törvényektől. Ha volna oda út. A szigethez, ehhez a biztonsághoz, a festékhez. De nincs oda út. Nem lehet elkomédiázni az életet, nem lehet felöltöztetni. Vannak, akiknek csak a fájdalom marad, a kegyetlen, alaktalan fájdalom, mely semmire sem jó, semmire sem használható, csak arra, hogy fájjon, ebbe aztán beleássák magukat, mindig mélyebben hatolnak bánatukba, mely csak az övék, a végeérhetetlen tárnába, a sötét bányába, mely végül összeomlik fölöttük, és akkor ott maradnak, nincs mentség.

Ákos nem tudott figyelni fiatal barátjára, ki már mindenféle zavaros dolgokat fecsegett a szenvedés örökkévaló, dicső voltáról, részletesen beszélt verseiről, azokról, melyeket eddig írt, és azokról, melyeket ezután ír majd. Folyton ezt ismételte:
- Dolgozni kell, dolgozni kell.
Ő pedig elkapta a szót.
- Dolgozni kell, fiam. A munka. Csak a munka. Nincs szebb, mint a munka.
Ijas elhallgatott. Látta, hogy két malomban őrölnek, nem értik őt. De hálából, hogy eddig figyeltek rá, az asszony mellé ment, vele kezdett foglalkozni.
- Pacsirta még nem jött meg? - kérdezte.
Vajkayné összerezzent. Furcsa volt, váratlan egyszerre ez a kérdés. Öt nap óta, hogy nincs itt, először említette valaki. Mégpedig a becéző nevén.
- Nem - mondta -, péntekre várjuk.
- Képzelem, mennyire hiányzik.
- Végtelenül - mondta az asszony. - De... itthon agyondolgozta magát. Kiküldtük a pusztára, pihenni.
- Pihenni - szólt apa, ki gépiesen ismételte az utolsó szót, melyet hallott, mint rendesen, mikor idegeskedett, és hangjával akarta elnémítani gondolatait.
Ijas ezt észrevette. Az öregúr arcába tekintett, mint előbb Ákos az ő arcába, és most annyira megszánta őt, hogy szíve összefacsarodott. A fájdalom micsoda mély, ásatag rétegeit bolygatta meg pár szava.
Miklós nem hagyta abba munkáját, tovább érdeklődött, tovább kutatott.
Az asszony örült a figyelemnek, noha nem egészen tudta, mi lehet az oka. Odafordult a fiatalemberhez.
- Maguk nem ismerik egymást, Miklós?
- Nem, még nem volt szerencsém. Azaz, párszor láttam. A Mária-egyletben, egy gyűlésen. Nagyon buzgó.
- Ó, nagyon szorgalmas.
- És önökkel. Mikor sétálnak, erre kifelé. Mindig középütt megy.
- Igen, igen.
- Milyen egyszerű és jóindulatú.
- Áldott lélek - mondta az asszony, szemét az égre emelve.
- Kedves és finom teremtés lehet. Különb, mint az itteni lányok.
- Ha ezt hallaná Pacsirta - sóhajtott anya -, mennyire örülne. És mennyire örülne, ha személyesen megismerné magát. Ő is szereti a szép verseket. Van egy könyve - ugye, apa? - abba beleírja a szép verseket.
Ákos botjával a falakat kopogtatta, hogy zajt csináljon, mert belül hangokat hallott, erősebbeket, mint a beszélőkéi. Azokat óhajtotta

elhallgattatni.
Ijas tovább beszélt. És részletekbe bocsátkozva kikérdezte az asszonyt Pacsirta szokásairól, erről-arról, néha olyan pontos kérdéseket téve, mint Gál doktor, mikor beteghez hívják. Majd képet rajzolt róla, mely talált.
Pacsirtával, mióta élt, kevesen foglalkoztak ennyit, ily melegséggel, ily jóságosan.
Nem mondta azt, hogy szép, azt sem, hogy nem csúnya. Nem hazudott. De a kettő közt mozogva megkerülte a veszedelmes pontot, más irányba csapott, fölfelé, utat nyitva a megbékélésnek, és az asszony lelkében, ki mohón hallgatta őt, homályos reménység éledezett, olyan sejtelem, hogy nem is merte magának bevallani.
- Igazán, jöjjön el egyszer, ha lesz ideje, Miklós - szólt. - Látogasson meg bennünket.
- Bátor leszek - mondta Ijas.
A Vajkay-ház elé értek. Elkísérte őket egy fiatalember. Ez sem igen történt meg velük. Csak épp most.
Ákos kezet fogott vele:
- Köszönjük, Miklós öcsém - szólt, és sietett befelé.
Becsapódott mögöttük a vaskapu.
Miklós a rácson át a kertbe nézett. Csönd volt itt és magány.
Az üveggömböket figyelte, a pázsiton a kőtörpét, mely őrködni látszott. Egy napraforgó lecsüggesztette fejét a sötétedő éjszakában, mintegy vakon, keresve a földön a napot, melyet bámulni szokott, a napot, melyet most nem talált sehol.
Belülről, a lakásból motozást hallott, az öregek nyugodni tértek. Miklós biztosan látta maga előtt a nyomorult szobákat is, melyek sarkaiban söpretlen szemét gyanánt hever a szenvedés, életek piszka, évek során át fölhalmozott fájdalom. Lehunyta szemét, és magába szívta a kert keserű illatát. Ilyenkor „dolgozott".
Sokáig álldogált a kapu előtt, oly türelemmel, mint egy szerelmes, ki valakit vár. De nem várt ő senkit. Nem volt ő szerelmes sem, nem volt ő földi szerelmes, hanem isteni szerelmes volt, ki megért valakit, magába ölel egy életet, meztelenre vetkőztetve hústól, testtől, és átérzi, mintha az övé volna. Ebből a legnagyobb fájdalomból születik majd a legnagyobb öröm, hogy minket is megértenek egyszer, és a többi idegen emberek is úgy fogadják szavunkat, életünket, mintha az övék volna.
Az, amit hallott apjáról, fogékonnyá tette mások szenvedésére is. Eddig azt hitte, hogy semmi köze sincs azokhoz, kik körötte élnek, Környeyhez, a részeges Szunyoghoz, Szolyvayhoz, a rossz ripacshoz, Dobához, ki folyton hallgat, meg szegény Pacsirtához. Igaz, első látásra érdektelenek mind, torzak és görbék, lelkük befelé kunkorodik. Nincs tragédiájuk, mert itt el sem kezdődhetnek a tragédiák. De

milyen mélyek, mennyire atyafiai mind. Milyen hasonlatosak hozzá. Ha egyszer elkiáltja ezt, nagyot kiált. Csak hozzájuk van köze.
Ezt a tanulságot vitte magával. Keményebben, biztosabban lépdelt, hogy befelé indult a Petőfi utcán. Az a vers, melyet fejében hordozott, rossz volt, nem is törődött vele. Majd másról ír, talán ezekről és arról, amit hallott, a verandáról, a hosszú-hosszú asztalról, melynél valamikor együtt ültek, és ma már nem ülnek.
A Széchenyi téren szaladni kezdett, sietett a Gombkötő utcába, mert itt lakott a fodrász mellett Kladek, a *Sárszegi Közlöny* felelős szerkesztője és kiadója.
Ez a szakállas, lassú észjárású, de művelt, lelkiismeretes öregúr már be sem járt a szerkesztőségbe, csak azt követelte segédszerkesztőjétől, hogy naponta meglátogassa. Petróleumlámpa mellett üldögélt elvadult szobájában, melynek padlóján könyvek hevertek, s ablakait embermagasságig eltorlaszolták a széthányt, régi újságok. Kikopott ő ebből az átkozott, modern korból, nem bánta, akármit csinál az újabb nemzedék, nem bánta, akármennyire dicsérte is Ijas lapjában a szecessziót.
Zsebéből, mely tele volt mindenféle írással, kikotorászott egy vezércikket, mely Füzes Feri műve, és a szőlő hóharmat betegségéről szólt. Ezt átadta neki, megkérve, vigye a nyomdába, hogy legyen olvasnivalójuk a sárszegi parasztoknak is.
Ijasnak csak a budapesti telefont kellett még felvennie a Dreyfus-pör tárgyalásáról meg a legújabb politikai eseményekről. Iparkodott, mert a telefon kilenckor szokott jelentkezni.

NYOLCADIK FEJEZET

(melyben Pacsirta levele olvasható, teljes terjedelmében)

Ákos másnap délután épp indult hazulról, mikor a kapuban eléje jött a levélhordó. Ajánlott levelet hozott.
Pacsirta írt. Azonnal megismerte a borítékon az ő hegyes, szálkás betűit, melyek a gót betűkhöz hasonlítottak, és valamit az anyja kezevonására.
Még az utcán föltépte a levelet. Máskor tollkést használt ilyesmihez, mert a legkisebb dologban is szerette a rendet. Most ujjával nyitotta ki, oly izgatottan, hogy nemcsak a borítékot szakította el, hanem maga a levél is kettérepedt, középen és oldalt. Ezért össze kellett illeszteni a papírdarabokat.
Nem törődve a járókelőkkel, kik belébotlottak és rábámultak, silabizálta. Példás, tömör sorokban vonultak fel egymás mellett a szavak, az írás tiszta volt, de Pacsirta ezúttal irónt használt, mégpedig oly kemény irónt, mely nem árnyalt, csak karcolt, halvány, alig látható vonalakat vonva, mintha varrótű kaparta volna ki a papírt. Mire Ákos kibetűzte, a parkhoz ért.
Itt zsebredugta a levelet, és hátratett kézzel járkált. Délutáni sétálók őgyelegtek a kopott, szegényes parkban, melyben csak néhány vedlett galagonyabokor meg vérszegény rózsafa tengett. A hőségtől kipörkölődött szemetes pázsiton újságpapírok hevertek. Leült egy padra, és térdére újra kiteregette a levelet.
Pacsirta helyesírási hibák nélkül írt, szabatosan, értelmesen, mert elvégezte a felsőbb leányiskolát. Stílje azonban merev volt. Mihelyt tollat vett kezébe, másképp fejezte ki magát, mint mikor beszélt, az iskolai fogalmazványok hatása alá került, Janecznét látta maga előtt, egykori szigorú tanárnőjét, keményített gallérjában, fekete nyakkendőjével, s félt, hogy hibát ejt, ennélfogva olyan szavakat használt, melyeket élőbeszédben sohasem alkalmazott.
Írása el is vesztette természetességét, rendszerint emelkedettebb, lelkesebb lett, mint ahogy akarta.
Ákos megint elolvasta a hosszú levelet, melyben Pacsirta mindenről részletesen beszámolt.
Így:
Tarkövi puszta, 1899 szeptember 4.
Hétfő este, fél 7 órakor.
Édes jó szüleim!

Bocsássatok meg, hogy most írok tinektek, de eddig annyira elfoglalt a pusztai élet sok öröme, és vendéglátó rokonaim annyira gondoskodtak szórakoztatásomról, hogy levélírásra csak ma este szakíthatok időt.
Napok óta keresek tollat.
Tegnap egyetlen tollat találtam Béla bácsi asztalán, az is rozsdás volt, a tintatartó pedig ebben a nagy melegben egészen kiszáradt. Berci unokaöcsém végre ezt az irónt bocsátotta rendelkezésemre. Kénytelen vagyok irónnal írni. Ezért is elnézésteket kérem.
Kezdem a legelején.
Kitűnően utaztam. Hogy megindult a vonat, és eltűntetek szemem elől, jó szüleim, bementem fülkémbe, melyben két kellemes, igen jómodorú útitársam ült, egy fiatalember és egy agg, katolikus lelkész. Én azonnal a tájék szemléletébe merültem, mely kedves változatosságával, üde színeivel lebilincselte érdeklődésemet, és figyeltem a természetet, mely csak a város falain túl bontakozott ki igazi pompájában, csak ott szólt lelkemhez az ő csöndes, vigasztaló szavával. Vele társalogtam egész úton.
Elgondolkoztam a múltról és főleg tirólatok. Az idő röpült. Késés nélkül érkeztem meg. Kocsival vártak. Este már rokonaim körében költöttem el az ízletes, párolgó vacsorát, kedélyes beszélgetés közben.
Nagyon szívesen fogadtak mindnyájan, Béla bácsi, Etelka néni és Berci is.
Csak egy nem örült jöttömnek: Tigris.
A hű, kedves kutya nem ismert meg, sokáig ugatott, vicsorította rám a fogát, morgott. Nem is mertem egyedül járni több napig. Ma reggel aztán a verandán megbékítettem. Kalácsomat tejbe mártottam és neki adtam. Most jó barátok vagyunk.
Hét év óta nem jártam itt, és azóta sok minden történt. Képzeljétek, a dombon kert van, délszaki növények, rododendronok, és kígyóút vezet le a kis érig, mely már nem olyan nádas, a szittyót kiirtották, csónakázni is lehet rajta, de csak tavasszal, most kiszáradt. Szóval, valóságos paradicsom.
Berci, kit negyedik gimnázista korában láttam utoljára, nálunk, Sárszegen, ezen a nyáron letette Pesten az érettségit, egy magánintézetben, meglehetős nehezen, de már „érett", és jövőre Magyaróvárra megy, gazdasági iskolába.
Béla bácsi azonban kissé megváltozott. Haja a halántékán deres s én valahogy másképp képzeltem el. Nem is tudtam eleinte megszokni, néztem-néztem és mosolyogtam. Ő is nézett-nézett és mosolygott. Megöregedtem? - kérdezte tőlem.
- Nem - mondtam -, dehogy. - Erre az egész társaság kacagni kezdett, s ő is kacagott.
Etelka néni sokat zsörtölődik vele, hogy annyit cigarettázik, erről azonban, úgy látszik, sohasem tudja majd leszoktatni. De már nem vacsorázik, csak egy pohár tejet iszik estefelé, cukor nélkül, és Aleuronát-kenyeret eszik hozzá, mellyel engem is váltig kínál, természetesen tréfából.
Ma is én vagyok a kedvence. Maga mellé ültet, megölel, megcsókol, és azt

mondogatja, amit kislánykoromban: „Pacsirta, ne félj, míg engem látsz. De ha nem látsz majd, akkor félj, nagyon félj.” Ezen mind a ketten nevetünk.
Nekem egész vacsora alatt rólatok kellett beszélnem. Mulattak azon, mennyire féltetek engem. „Rossz pénz nem vész el” - mondta Béla bácsi az ő aranyos humorával.
Éjfélig csevegtünk, és akkor bevezettek a vendégszobába. Hamar elszenderedtem a jó, puha ágyban.
Reggel aztán éktelen lármára ébredtem. Künn a verandán visítottak. Vendégek érkeztek Budapestről, valami Thurzó-lányok, kiket régebben meghívtak már, és ezek most egyszerre betoppantak. Reggelinél bemutatkoztak, megkértek, engedjem bevitetni a vendégszobába négy nagy bőröndjüket. Kérésüket szívesen tejesítettem. Egész délelőtt ott csomagoltak. Minthogy pedig én jobban szeretek egyedül lenni, magam indítványoztam, hogy csak maradjanak ott, én majd átmegyek a kis szobába erre a pár napra, Etelka néni mellé.
Azóta a díványon alszom Etelka néni mellett, de itt kellemesebb. Én nem tudnék ezekkel a lányokkal rokonszenvezni. Zelma, a nagyobbik, olyan szecessziós. Cigarettázik és nem visel fűzőt. Naponta háromszor átöltözködik, ebédre, vacsorára és akkor is, amikor teniszezni mennek. Engem kinevet, mert mindennap nagy csokor mezei virágot hozok haza.
Szerinte a mezei virág ronda. Csak az orchideát és kaméliát kedveli.
Berci a kisebbiknek, Klárinak csapja a szelet. Az még egészen kislány, tizenhat éves. Elbújnak a szobában, este kiszöknek a kerekerdőbe, kíséret nélkül, és későn jönnek haza.
Etelka néni tegnap megkért, menjek velük, de én többet nem vállalom ezt a szerepet. Micsoda gyerekek. Úgy látszik azonban, komoly az ügy. Béla bácsi az asztalnál sokat bosszantja őket. Berci fülig pirul, Klári nem.
Másnap ismét új vendég érkezett, Olcsvay Feri, ki, azt hiszem, Zelma iránt érdeklődhet. Ő már figyelmes, előzékeny fiatalember. Hosszasabban foglalkozott velem. Kisütöttük, hogy szegről-végről rokonok lennénk. Megnéztem pecsétgyűrűjét, és a liliomról megállapítottam, hogy nyilván egy nemzetséghez tartozunk - a Boksa nemzetséghez? -, náluk azonban, állítása szerint, a mezőny nem vörös, mint a mi címerünkben, hanem arany, viszont a liliom nem arany, hanem vörös. Különben abban sem bizonyos, hogy a kisvárdai vagy a nagyvárdai Olcsvayak közül való-e. Senki sem volt képes pontos fölvilágosítást adni neki erre vonatkozólag. Apja azt hiszi, hogy a kisvárdai ág leszármazottjai, a Nemzeti Múzeumban pedig azt mondták, hogy valószínűleg a nagyvárdai Olcsvayak utódai. Szegény fiú, most nem tudja, hányadán van. Tanácsoltam, forduljon apához, ő könnyen eldönti. Feri meg is ígérte, hogy fölkeresi apát, mihelyt bemegy Sárszegre.
Egyébként kitűnően mulatok. Kellemes ébredni a puszta zajára, a tehenek méla kolompszavára és a galambok turbékolására. Milyen bájosak a picinyke sárgatollú csibék is, melyek csipogva bújnak a kotlósok szárnya

alá. Milyen édes a mezei élet. Milyen gyönyörű az itteni munka. Szüretre készülődnek, a hordókat már kihozták a pincékből, Béla bácsi nagyban kénezi a dongáit. Hallom, nagy szüreti mulatság lesz, jó termés ígérkezik.
Most pedig elmondom, hogy töltöm itteni napjaim. Korán kelek, már hatkor, nézem a fönséges napfölkeltét, sétálgatok Etelka nénivel, majd segédkezem a háztartásban. Azt mondja, hogy a konyhán én vagyok a jobbkeze. Délután Józsival, a kertészfiúval bemegyünk a méhesbe, s nem győzöm eléggé bámulni a kedves méhikék szorgalmas munkáját. Józsi azon csodálkozik, hogy leány létemre milyen bátor vagyok. Bezzeg a Thurzó-lányok sikoltoznak, mihelyt egy méh feléjük repül.
Tudjátok, hogy nem szeretek henyélni. Horgolom is a sárga terítőt, pár nap múlva készen lesz. Most azonban már korán sötétedik.
Este hatfelé, hogyha meggyújtják a lámpát, Jókai regényét olvasom, „A kőszívű ember fiai”-t, melyet már ismertem, de csak most élvezem igazi szépségeit. Könnyezek Baradlay Ödönön és nevetek Tallérossy Zebulonon. Mennyire ismerte nagy írónk az emberi szív rejtelmeit, és mily ékes szavakkal tudta ecsetelni. Sajnos, csak a második kötetet találtam itt, az első elkallódott valahol.
Ma este bál van Tarkövön, és a vidám társaság, a Thurzó-lányok, Berci és Olcsvay Feri Etelka nénivel átrándult, két fogaton. Engem is nagyon hívtak, de nem mentem el. Azt mondtam, hogy nincs ruhám. Én nélkületek nem érezném magam jól, s őszintén szólva, nem nagyon kecsegtet a Thurzó-lányok társasága sem. Aztán tegnap éjjel, egy felé, hirtelenül fájni kezdett a fogam (az, amelyet utóbb tömtek), úgy hogy fel kellett keltenem Etelka nénit is. Ne aggódjatok, nem sokáig fájt, mert rumot tartottam rá, az elmulasztotta. De féltem, hogy a fogam újra bolondozni kezd, ezért maradtam itthon Béla bácsival együtt a házat őrizni. Ő lefeküdt, én pedig meghitt szobácskámban levelet írok nektek.
De milyen önző vagyok. Folyton magamról fecsegek, dicsekszem, panaszkodom, és egészen elfelejtlek benneteket, kik egyedül vagytok. Apa sokat dolgozik-e? Milyen új családfát rajzolt? Anya nem fárad-e el szegény, a takarításban? Nem nagyon rossz-e a vendéglői koszt? Egészségesek vagytok-e? Hiányzik-e nektek kicsit a ti rossz, háládatlan leányotok? Megtaláltátok-e a kamra kulcsát, melyet az utolsó percben a kék terítő alá tettem?
Minden gondolatom tinálatok van, és sokszor, mikor nevetünk, elszomorodom, mert látlak benneteket az ebédlőben, amint magatokban ültök, jó szüleim. Nincs is itt maradásom. Roppant tartóztatnak, veszekednek velem, hogy még egy hétig legyek a vendégük, de én, bármily kellemes lenne még egy kis üdülés, semmi szín alatt nem maradok tovább, péntek este ígéretemhez híven otthon leszek a félkilences (8 óra 25 perc) vonattal. Alig várom, hogy újra szívemre ölelhesselek mindkettőtöket.
Sietek zárni soraimat. Még ma éjszaka el akarom küldeni a kocsissal, ki éjfél után áthajt Tarkőre a leányokért. Sokszor csókol és ölel titeket szerető

Nem írt többet. Itt vége volt.

Ákos sóhajtott. Szemüvegét vigyázatosan betette a papírtokba. A levél még mindig térdén maradt.

Csak egy név jutott eszébe, csak egy nevet nyögött ki, félhangosan, maga elé:

- Orosz Olga.

És nem is a tarkői pusztát látta képzeletében, nem a díványt, melyen Pacsirta alszik, nem a Thurzó-lányokat, hanem élesebben, mint tegnapelőtt a színpadon, Orosz Olgát látta, mikor Reginald Fairfaxot szájon csókolta.

Ő nem értené meg ezt a levelet. Nem tudná megérteni azt sem, miért fáj úgy minden szava, mintha kést forgatnának szívében, miért oly különös minden észrevétele, az is, hogy kígyóút van a dombon, az is, hogy rododendronok nyílnak a virágágyakban, az is, hogy már hatkor meggyújtják a lámpát, és szüretre készülődnek. Orosz Olga nevetne mindezen, egy rekedt trillával.

A gyermekek, kik eddig a parkban játszottak, a kis rablók és zsandárok már elmentek. Közeledett az alkony. Vidéken napszállat után otthon a helye minden gyereknek.

Bakák sétáltak, lassan lógázva az imádott cselédek ripacsos kezét, mely épp belefért az ő kurtaujjú földmíveskezükbe. Ebből az érdesből azonban valami édes születhetett. Kis szobaleányok jöttek velük, debella szakácsnők, loncsos bakasárik szurtos ruhában, s belekaroltak a közvitézekbe, ezekbe a kemény, grádicsosan nyírt parasztfickókba, kik a kaszárnyában káromkodnak, nyaklevest, kurtavasat kapnak az őrmestertől, de most mintegy ártatlanul andalogtak.

Kék szemük elmeredt a bamba gyönyörűségtől. Semmivel, senkivel sem törődtek. Pubis arcukkal, sapkájukkal, pálinkától vörös, pisze orrukkal eltévedt kisdedeknek látszottak, kik a szerelem tündérkertjében ámolyogtak, a nők pedig vezették őket. Meg-megálltak egymáshoz közel, szorosan, sokáig nézték egymást, majd padra telepedtek, a bokrok mellé, és várták, hogy egészen besötétedjék.

Micsoda mocsok itt, és micsoda mocsok a színházban, a kopott díszletek között, mindenütt Orosz Olga és ők, mindnyájan. Az élet megy a maga útján. Minden, ami hitvány, közönséges, úgy hívják, hogy élet. Nincs és nincs és nincs igazság. Semminek sincs értelme. Minden mindegy.

Ákos elalélt a gyűlölettől, tátott szájjal nézte őket. Arra ébredt, hogy valaki megfogta kezét.

- Te itt vagy?

Felesége kereste. A parkban adtak egymásnak találkozót, hogy

vacsorára menjenek.
- Mi történt? - kérdezte az asszony, miután Ákos fölkelt, és vagy tíz lépést mentek.
- Semmi. Azaz - mondta - Pacsirta írt.
- Hol a levél?
- Itt van - mondta s zsebébe nyúlt.
Az egyik zsebében nem találta. És a másikban sem találta.
Visszasiettek a padhoz, keresték.
Ott sem volt.
A levél elveszett valahol, a földre esett talán, és elsöpörte a szél a szakadt újságpapírok közé, a szemétbe.
Ákost ez bosszantotta.
- Mit írt? - kérdezte felesége.
- Jól van, nagyon jól mulat.
- Egészséges?
- Egészséges. Csak kicsit fájt a foga.
- Szegényke.
- De rumot tartott rá - szólt Ákos -, jó erős rumot, és mingyárt elmúlt.
Ez megnyugtatta az asszonyt.
Környeyvel vacsoráztak, nem rossz hangulatban. Tizenegyig maradtak együtt. Ákos, minthogy a sertéssült a vöröskáposztával meglehetősen zsíros volt, kivételesen két deci vöröst is megengedett magának.

KILENCEDIK FEJEZET

(melyben a kanzsúr leírása foglaltatik, a párducok híres mulatozása)

A csütörtök pedig, a csütörtök.
A csütörtök nem közönséges nap. Nincs piros betűvel bejegyezve a kalendáriumba, de azért Sárszegen olyan nevezetes, mint a vasárnap. Csütörtökön van ugyanis a kanzsúr.
A kanzsúrt a kaszinóban tartják a párducok, kik a hét egyetlen napján igazán egymás közt akarnak lenni, kedélyesen eldiskurálni, távol minden asszonynéptől. Félnek is tőle a sárszegi asszonyok. Uraik hajnalban vetődnek haza, sokszor fényes reggel, másnap véres a szemük, rossz a gyomruk, és morognak.
Ákos csömörrel emlékezett vissza a csütörtök estékre, mikor tegnap Környey az egész társaság nevében ünnepélyesen meghívta a kaszinóba. Szabódott, hogy nem mehet el. Lárifári. Különben is elígérkezett feleségével valahova. Kopasz mentség. Addig-addig, míg megígérte, hogy kora délután fölnéz pár percre, nem bánja, legalább egy negyedórácskára, de nem többre. Ide a kezet. Ákos gyengeségből odanyújtotta kezét, úri becsületszavát adta. El kellett mennie.
Délután előrelátásból aludt egy órát, s frissen ébredt. Ezüstfogantyús botjával kezében, galambszín bőrkesztyűben lépett be a kaszinó épületébe, kinyitotta a nagy üvegajtót, fölballagott az emeletre.
Az előcsarnokban régi ismerősével találkozott, Bástával, a városi hajdúval, ki a könyvtárba épp két rengeteg tálat vitt, melynek ecetes vizében fejessaláták s keménytojás szeletkék áztak. Letette az üres könyvespolcra - mert csütörtökön itt álltak az esti étkek -, majd összeütötte csizmáit, megállt a nagyságos úr előtt, elvette botját, kalauzolta befelé.
Erre nem volt szükség. Ákos ismerte a járást. Minden úgy volt, mint régen.
Az olvasóteremben, akár évekkel ezelőtt, csak Sárcsevits görnyedt, valami gazdag magánzó, szófukar agglegény, ki most is a *Le Figaro*t olvasta. Mindig a *Le Figaro*t olvasta. Ezért városszerte európai műveltségű férfiúnak tartották.
Balra volt a társalgó, nagyobb terem, melyben bőrdíványok terpeszkedtek.
Már messziről hallani lehetett, hogy társalognak a párducok.
Ákos ide tartott.
Mikor benyitott, eleinte semmit sem látott. Hatalmas fellegek

tornyosultak szivarok, cigaretták füstjéből, melyet a falakon, a mennyezeten égő lámpáknak sem sikerült szétoszlatni. Ezek a fellegek a közelgő, esti vihart jelezték.
Vagy harminc-negyven ember rémlett eléje. Ákos pillanatig zavartan állt.
De aztán észrevették, és diadalordítás fogadta. A párducok, a korhelykedés bajszos fenevadjai fölugráltak ülőhelyükből, eléje szaladtak, jobbra-balra húzták.
- Ákos - kiabálták összevissza. - Ákoskám, kerülj beljebb, foglalj helyet közöttünk.
Ismeretlenek mutatkoztak be, fiatalabbak, kik tegezték:
- Servus humillimus, van szerencsém, hol jártál eddig?
Voltak, kik megfeddették:
- Sok van a rovásodon, öreg, ezt ma jóvá kell tenned.
Környey azonban túlkiáltott minden hangot:
- Bocsánat a megtérő bűnösnek.
Gömbölyű hahoták gurultak a párducok barlangjában.
Környey pedig ott állott két fejjel magasabban mindegyiküknél, aranyzsinóros, búzakék atillájában. Megropogtatta Ákos keskeny kezét a kezével, mely az ezüstforintost szokta széttörni, hivatalos szeretetre méltósággal üdvözölte, mint főpárduc. Szigorúnak, majdnem félelmetesnek látszott.
Csak rövid ideig beszélhetett vele. Környeynek ezen a napon lótnia-futnia kellett, fogadni mindenkit, tárgyalni a személyzettel borról, vacsoráról. Most is a könyvtárba hívták, hogy megnézze a salátát. Több dolga akadt ilyenkor, mint annak idején, a gőzmalom égésénél.
Mindenképp páratlan esemény volt, hogy Ákos betoppant.
Priboczay átölelte őt, arcát arcához tapasztotta, és sokáig nem engedte el. Aztán gyöngéd férficsókkal megcsókolta arcát.
A patikus könnyezett, gyenge volt a szíve, gyenge volt a szeme is, és valahányszor egy régi, kedves emberét látta, mint lángnál a háj, olvadozott attól a melegségtől, mely egész mivoltát áthevítette.
Zsebkendőjét kereste.
Mikor fölitatta könnyeit, Ákost mind a két kezénél fogva a csillár alá állította, hogy jobban szemügyre vehesse.
- Öreg - mondta csodálkozva -, te egészen megfiatalodtál.
- Dehogy.
- De bizony Úristen - ismételte határozottan. - Nagyszerű színben vagy.
A csoport, mely köröttük állt, megerősítette ezt.
Ákos arca a délutáni szunyókálástól csakugyan kigömbölyödött, bőre paposan rózsállott. Pír színezte homlokát, s a két leffentyűs bőrzacskót is a szeme alatt.
- Teringettét - mondta Priboczay -, valóságos gavallér lettél - és ránézett a kesztyűre.

Ákos máris húzta kesztyűjét.
- És - folytatta Priboczay - milyen egyenes vagy. Nem olyan görnyedt, mint azelőtt. Canis mater. Mivel élsz te? Mit csináltál?
- Megnyiratkoztam - hebegte Ákos -, talán azért.
- Nem, nem, fiatalabb vagy. Tíz évvel. Öt évvel fiatalabb. A nyugalmas élet.
Ákos bajszán, melyen még mindig a borbély tiszaújlaki pedrője keményedett, kis ravasz mosolyka bujdosott, sunyin. Elszégyellte magát.
- Öreg vagyok, pajtás - mondta végül -, véncsont, akár te, akár ti - és hamis önszánalommal lehorgasztotta fejét.
Priboczay belékarolt, körülvezette, hogy megismerkedjék azokkal is, kik kis kompániákba oszladozva, távolabb kvaterkáztak, vagy az ablakmélyedésben pletykáltak.
Bizony, bizony megöregedtek a cimborák. Néhány párducnak már aranyfoga volt, legtöbb műfogakat viselt elöl, kaucsuk-ínyt. Eltűntek a kondor, fekete fürtök, melyeket csütörtök-estéken látott, zúzmara lepte be, pusztán a bajszokon kísértett pár szál barna szőr. Sokan egészen megkopaszodtak. Meztelen koponyájuk gömbölyű lett és fényes, mint a tekeasztalon guruló elefántcsontgolyó, vagy kihegyesedett, mint a tojás.
Csak az asztalok maradtak a régiek, a fekete márványasztalok, melyeken nyurga borospalackok, büdösvizes üvegek ütegei meredeztek, s a zöld posztóval bevont kártyaasztalok, a beléjük mélyesztett sárgaréz-hamutartóval.
Meg a nagy kép a falon, Széchenyi István gróf.
Ő nem öregedett meg.
Bal kezét csípőjére téve a kardkötő felé, mentéjét félretolva állt ott, mint valamikor, boltozatos homlokával, melyet zilált kis fürtök libegtek körül, nyugtalan szemével, melyben az egyéniség ideges tettereje égett, s nézte, mi lett nemes gondolatából, az eszmeváltó körből, a kaszinóból, melyet az úri társaságok pallérozására, a társas érintkezés tüzetesbé tételére honosított meg. De a vágni való füstben nyilván ő sem látott jól.
Básta, a városi hajdú, kék-fehér díszruhájában megállt Ákos előtt, kipödrött bajusszal, mely egy szinte láthatatlan, cérnaszál-vékony vonalban végződött, valahol a levegőben, messze túl a két arcon. Nagy borostálca volt kezében, asztalkendővel leterítve. Az urakat kínálta, haptákban.
Priboczay felemelt egy poharat.
- Isten hozott nálunk.
Ákos körömcseppig itta a poharat, úgy, amint dukál.
- Isten éltessen - mondta aztán.
- Isten éltessen.

Kezet fogtak, leültek egy díványra.
Negyedóra múlva Ákos cihelődött.
- Most pedig idestova mennem kell.
- Dehogy mégysz, édes öregem.
Környey, mint jó házigazda, a veszedelem közeledtére, mikor valaki szökni akart, mindig ott termett. Most is résen volt.
- Szó sincs róla - tiltakozott. - Itt maradsz - és acélkarjai közé szorította az öreget.
Vitte is már a terem egyik sarkába, hol a legvastagabb füstben, lógó lámpa alatt tarokkozók ültek. Épp osztani akartak.
- Szállj be ötödiknek - indítványozta Környey, a társaság felé mutatva.
Ez volt Ákos gyöngéje, ez volt Ákos erőssége: a tarokk.
Senki sem játszotta mesteribben, ötletesebben, nagyobb passzióval. Ezenkívül oly tudással rendelkezett, hogy, szaktekintélynek tartották, és a kaszinói urak vitás esetekben hozzá fordultak, hogy mint fellebbezhetetlen ítélőszék, döntsön.
- Paskievics? - szólt oda félvállról Ákos.
- Az - mondta az asztalnál Galló, a rokonszenves ügyész, maga is híres tarokkjátékos, kiemelve okos fejét szivarja füstjéből.
Máris fölkelt.
- Én majd osztok - szólt.
Vele együtt fölkeltek, kik ott ültek, Doba, meg egy zömök úr, nyersselyem ruhában, Kárász István, a Dani apja, az ezerholdas, kinek kopaszra nyírt feje szerecsenfeketére égett a nyári naptól. Csak a negyedik maradt még ülve, Ladányi László, Sárszeg szabad királyi városának 48-as és függetlenségi képviselője, ki deres, rövidre nyesett szakállával, busa szemöldökével Zrínyi Miklósra emlékeztetett.
Ladányi évek óta feszült viszonyban volt Ákossal.
A képviselő - véres szájúnak hívták - a szenvedélyes túlzók közé tartozott, a szélsőbal legszélsőbb szárnyához, ki bizalmas társaságban abból sem csinált titkot, hogy az 1849. debreceni országgyűlés határozata alapján áll, és a Habsburg-házat akármikor detronizáltatná ama bűnök miatt, melyeket a nemzet ellen elkövettek. Nagyapját 1849-ben a császár katonái fölakasztották egy körtefára. Gyakran emlegette ezt, mikor úri portája előtt megjelentek a választók, fáklyákkal, zászlókkal, és kiengedte hangját, mely a sok nemzeti keservtől mindörökre megrepedt. Ákost pedig jól ismerte. Tudta, hogy állandóan kormánypárti jelöltre szavaz, félénk ember, szíve talán hozzá húz, de nem szeret harcolni, békét akarna önmagával, családjával, mindenkivel, s kedveli a kiegyezést, mindenféle kiegyezést, és így a 67-es kiegyezést is.
Ezért egyszer-másszor elítélően nyilatkozott róla.
De most, hogy előtte állt, és a többiek kapacitálták, ő is fölkelt. Magyar emberek pohárnál megértik egymást. Kezét nyújtotta

Ákosnak.
- Tarts velünk - szólt recsegő hangján.
Az alkalmat meg kellett ragadni. Úgy ünnepelték Ákost a tarokk barátai, mint valami messze földről érkezett nevezetességet. Aztán a szürkehátú, különös, nagy tarokk-kártyák is csábították. Nehéz volt ellenállni, beadta derekát.
- Nem bánom - mondta nevetve.
Környey könnyülten távozott.
Ő pedig letelepedett közéjük az asztalhoz, melynek márványán néhány csöpp bor csillogott, nyilván félrecsorrant a töltésnél. Takaros, fekete táblácskák álltak ott, ezekre fölírták a játszók nevét az elkészített, kihegyezett krétákkal.
Galló osztott.
Ákos kezébe vette a kilenc lapot, villámgyorsan elrendezte gyakorlott ujjaival, üdvözölte a kártyákat, melyek a régi világról, boldog időkről beszélnek: a pagátot, emberfejes lantjával és kardjával, a krinolinos spanyol hölgyet, castagnetteével, a nagy skizt, tarkabarka bohócruhájában, kettős fövegével, a hatalmas huszonegyest, a földön kuporgó, csibukos törököt, a honőröket, kik minden lapot ütnek, ennélfogva tisztelet is adassék nekik. Micsoda kedves, meghitt zsibongás. A falon szerelmesek ölelkeznek, ósdi katona válik babájától, hajó indul a tengeren. Remek kártyája volt.
Az urak megtekintették kártyáikat, aztán egymás arcába néztek, ugyanoly figyelemmel. Ravaszul hunyorogtak, mert az arc éppoly fontos, mint a kártya. Mit forralnak, milyen bombát tartogatnak, miféle cselvetésre, fondorlatra készülnek?
- Pász - mondta.
- Pász - visszhangozta a mellette ülő Kárász.
Doba is pászolt, Ladányi is.
Ákos igen élvezetesen töprengett. Rá is kellett gyújtania szivarra, hogy még jobban menjen a spekuláció.
A tarokk nem afféle sehonnai játék, mint azok, melyeket manapság eszelnek ki. Messze visszanyúlik a múltba, nemes elődökre tekint vissza. Ázsiából származik, akár vitéz eleink, kacskaringós, keleti gondolkozás szükséges hozzá, figyelem, lelemény, állandó lélekjelenlét. Hosszú, mint egy furfangos mese, melynek csalafinta bevezetése van, ármányos folytatása, meglepő gyors kifejlete. Fejtörést is kíván, de amellett nem száraz, rendkívül kedélyes. Emberöltők dolgoztak rajta, míg ilyen elmésre csiszolták.
Kárász kiváltotta a hármast a talónból.
- Segít a huszas - mondta.
Doba, Ladányi ismét pászolt.
Ákos megdörzsölte bajszát.
- Kontra - jelentette be vidáman.

A többiek spekuláltak.
Ákos és Ladányi, a két összemelegedő barát, együtt játszott, Kárásznak Doba segített, ki szemben ült Ákossal. Bámulták egymást.
Doba bíró csodálkozott, hogy milyen friss az öregúr.
Ákos viszont Dobát figyelte. A bíró némán üldögélt, akár a színházban sovány, kacér felesége mellett, ki Orosz Olga frizuráját utánozza, és szeretője volt még annak az éhenkórász Szolyvaynak is, legalább Szolyvay azt mondja. Vajon tudja-e ez a szegény, rokonszenves bíró, sejt-e valamit? Sohasem beszélt ez semmit. Arcán most is csak közöny, fáradtság tükröződött.
Ezt felelte Ákos kontrájára:
- Rekontra. Tous les trois.
- Ejha - mondta Ákos magában -, tous les trois, tous les trois.
Ilyen dolgokon tűnődött, és lehet, hogy ez volt a hiba.
Ő, a régi matador, nem eléggé ügyelt a kártyák járására, s a végén már nem lehetett segíteni, a játszma olyan vészes fordulatot vett, hogy Doba és Kárász legyűrte Ákost és Ladányit.
Akik körülöttük álltak, csodálkoztak.
- Hihetetlen.
- No, de erre iszunk egyet - mondta Kárász.
Werner, osztrák vadászfőhadnagy, ki eddig szótlanul ült Ákos mellett, mint jóakaratú kibic, töltött. Már négy éve tartózkodott zászlóaljával Sárszegen, de egyetlen szót sem tanult meg magyarul, csak németül tudott, mikor józan volt. Ilyenkor, részeg korában, még németül sem tudott, talán az anyanyelvén, morvául sem. Azért kitűnő párduc volt, és pompásan érezte magát. Folyton somolygott, ivott, töltögetett.
- Nem iszol? - kérdezte Ákost Ladányi. - Könnyű szilványi - jegyezte meg, és fölhajtotta poharát.
Ezt pedig: „könnyű szilványi”, oly ízesen mondta, hogy Ákos megitta a könnyű szilványit.
Ladányi megölelte Ákost.
- Legény vagy a talpadon, Ákoskám. Csak egyet tégy a kedvemért. Dobd ki kertedből azokat a randa napraforgókat.
- Miért?
- Mert fekete-sárgák. Még a virágban sem kell nekünk a svarcgelb.
Erre megint ittak.
Ákos már nemcsak a könnyű szilványit hörpintette föl, hanem a többit is: a könnyű homoki borokat, meg a nehéz hegyi borokat is.
Számolt a krétával:
- Hogy is vagyunk csak? Kontra, rekontra, négy pont, tous le trois kettő, négy király egy, összesen hét. Hetven krajcár jár. Nesztek.
Fizetett. A táblát letörölte a kis sárga szivaccsal.
Új szivarra gyújtott, és szemüvegét is letette, ami nála mindig a jó érzést jelentette.

Olyan volt már, akár a többi. Nem látta kívülről a társaságot, mint mikor belépett ide, a füst fojtó szagát sem érezte, közvetlenül mozgott, mintha a távollét sok évét átaludta volna, s folytatná ott, hol elhagyta. Merev kérgek engedtek föl benne, koponyája izzott, és haja, mint a hó, olvadni látszott rajta. Szemében is boldog nyirok csillogott. Füle pirosra gyulladt a barátság tavaszában.
Hanem most következett a bosszú, a haddelhadd, az új párti. Mikor kiosztották a kártyát, Ákos nekigyürkőzött, még kézelőit is lekapcsolta, összeszedte minden erejét. Azzal vetette magát ellenfeleire, a régi biztonsággal.
- Segít a tizennyolcas - szólt azonnal.
Irigyelték a boldog tizennyolcast. Vajon ki lehet az? Ő azonban már először ütésben maradt.
Majd ravaszdian kacsintva feléjük, egymás után hívta ki a nagy „böhönc”-öket, először a skizt, aztán a huszonegyest, a tizenkilencest és végül a tizennyolcast is.
- Hahaha, nála volt - kiabáltak.
- Önmagát hívta ki - kacagtak mindnyájan, álmélkodva.
- Nem lehet vele bírni, a régi Ákos, a régi - ölelgették. - Ördögöd van, öreg - harsogtak -, igyunk egyet - és úgy dörgött a nevetés, hogy az ablaküvegek reszkettek.
Így fonódott össze egyik játszma a másikkal, ő pedig agyafúrtan állta helyét, leleplezve minden cselszövést, megelőzve minden orvtámadást. De a játszma hosszú volt.
Nem neki volt hosszú, meg a többinek, mert ki tudja, mi történt azóta, hogy ez a marasztaló, rábeszélő játék rabul ejtette. Aki kártyázik, az a felejtés teljes mámorát élvezi, s külön világegyetemben él, melynek síkjait kártyalapok rakják ki.
- Volát, bika, pagát - röpködtek a szók a füstös levegőben -, pagátultimo, pagátultimó - és az emberek sziszegtek, hüledeztek.
Ákos mindenkit letiport. Csak akkor pillantott az órára, mely vele szemben ketyegett a falon. Elmúlt már fél tíz. Most egyszerre valami magyarázhatatlan szomorúság fogta el.
Pár pillanatig lógatta fejét, elszontyolodva a nagy vidámság után, úgy nézte társait, mintha nem is ülnének előtte, s mind, kik ott vannak, levegőből lennének.
A pincérek jelentették, kész a vacsora.
Átmentek az olvasóba. Itt szoktak teríteni csütörtök estéken.
Sárcsevits még mindig nem végzett a *Le Figaro*-val, félreült a fal mellé, egy villanylámpa alá, és ott betűzgette. A társaság letelepedett a virágokkal ékes asztalhoz.
Derék, magyaros vacsora volt, csirkepörkölt, túróscsusza, mákos- és diósmetélt, ezenkívül penészes, büdös sajt, melyhez istenien ízlett a büdösvizes, savanykás bor.

Sokan falatoztak itt, legalább ötvenen, mert vacsorára új vendégek is érkeztek. Gaszner Máté árvaszéki ülnök, topa kis emberke, kiben semmi szeretetre méltóság sem volt, de mindenki kedvelte, és úgy hívta: „Mátékám". Kostyál, valami nyugalmazott tanító a szomszéd városból, ki - mint mondták - „rendkívül szereti a potyát". Vereczkey, a főispán tollnoka -, ki Tirolban szolgálta le önkéntesi évét, és sok szép talián nótát tudott. Füzes Feri természetesen szintén megjelent. Idétlen mosolyát, melyet erre az alkalomra kifényezett, virgoncan hordozta körül, és vacsora alatt többször megjegyezte:
- Imádom a társaságot. Én végtelen jókedélyű fiú vagyok.
Még Hartyányi Olivér is lejött, az „ateista".
Szegény Olivérnek évek óta hátgerincsorvadása volt, és ezért szegény Olivér ateista volt. Estefelé eltolatta magát a kaszinóig, és az ajtótól két hajdú hozta fel az emeletre abban a nagy párnásszékben, melyben otthon, az udvarán szokott üldögélni. Lábaira bolyhos plédjét borította.
Élénknek látszott, mert mielőtt elindult, a szokottnál is nagyobb adag morfiumot fecskendezett magába, szeme csillogott, tág pupillái szikráztak. Sovány, olajzöld arca valami élességet kapott. Csak szemöldökeit rángatta ide-oda, mikor beszélt.
Füzes Feri mellé került, kivel kölcsönösen utálták egymást. De azért szerettek beszélgetni, folyton vitatkoztak.
Füzes Feri azt állította, hogy van Isten, Hartyányi Olivér pedig azt, hogy nincs Isten. Évek óta tartott ez a vita anélkül, hogy meg tudták volna győzni egymást álláspontjukról. Most is kijátszották ismert érveiket, az idealizmus és materializmus nevében. Füzes Feri gúnyosan biggyesztette el száját Darwin nevének hallatára, nem mintha nem tartaná őt úriembernek, de róla is az volt a véleménye, mint Kossuth Lajosról: Darwinnak is megvan a maga fényoldala és a maga árnyoldala, mint mindenkinek a világon. Olivér tehát utolsó lépését tette meg. Keserű, csúfszavakkal a pusztulást rajzolta, az egyetlent, amiben hitt, a teljes megsemmisülést, a rothadó testet, a rajta nyüzsgő nyüvekkel, pondrókkal. Hangosan beszélt, hogy megbotránkoztassa asztaltársait. De azok sem rá, sem Füzes Ferire nem hederítettek. Mindkettőjüket egyformán unták.
Különben is a cigány már húzta. Csinos Józsi híres bandája odaállt a magas szárnyas ajtóba, s a prímás, az urak régi ismerőse, jó barátja, lélekkel cifrázta. Soha szebben nem játszott, mint ennek a társaságnak csütörtök estéken. Odaadóan, de tisztes távolból Kárász István felé fordult, olykor rátekintve, olyan tekintettel, melyben közös emlékek szunnyadozhattak. Egykor a lakodalmán is ő muzsikált, és sok ezres bankót kihegedült zsebéből. Aztán a földbirtokos évente lehívatta birtokára. Tavaly minden cigányának egy-egy sonkát akasztott nyakába, és úgy kellett húzniok kivilágos kivirradtig.

Kárász István, ki Ákos és Ladányi között ült, abbahagyta az evést. Mihelyt meghallotta a hegedűszót, hátradőlt székében, karjait ellógatta, dagadó homlokérrel, elmeredő szemmel figyelt. Látszólag közönyös volt. Szívét azonban egészen átadta a cigánynak, hogy hozzon ki belőle mindent, csiklandozza, kezelje. Kényelmesen, úri nemtörődömséggel nyújtotta oda neki, úgy, ahogy más a lábát teszi a körömápoló elé. Jobban bízott benne, mint Gálban, a háziorvosában.
A prímás mindent megtett: kínozta, gyötörte, édesen szenvedtette, mint úri szolgája. Pár perc múlva a nóták hatása alatt kövér könnycsepp pottyant ki a földbirtokos szeméből, végiggurult napbarnított arcán. Miért sírt? Sárszeg egész környéke, sok-sok ezer hold az övé volt. Számát sem tudta méneseinek, kondáinak, gulyáinak, családja, fiai, leányai, unokái virágoztak. Micsoda régi, mennyegzői ízekre, hamvába-holt ábrándra emlékeztette a muzsikaszó? Nehéz azt megmondani.
A többiek belesimultak ebbe a szertartásba, melynek megvan a maga rendje-módja, és valami nagy egység alakult ki. Mindenki más és más tartalommal töltötte meg a dalt, a verseket, melyek firól-fira szállnak, és évszázadok kincsét őrzik.
Galló szigorúan nézett maga elé, mint a vádlottra szokott, s az utolsó pillanatig tiltakozott a gyengeség ellen. Doba föltétlenül a feleségére gondolt, ki Isten tudja hol jár az éjszakában, elmerült bánatába, oly önkínzóan, hogy maga is megijedt, és aztán, mint ki mélyből emelkedik levegőre, nagyot lélegzett. Ladányi egyenesen Bécs felé tekintett, arcán a négyszáz esztendős osztrák rabság honfiúi bánatával. Priboczay elolvadt, mind a két szeme könnyezett, pocsékra ázott a mélabúban. Füzes Feri kukorékolt, Hartyányi Olivér dörmögött, Szunyogh lehorgasztotta fejét mélységes részegségében, és ingatta, mint az elefánt. Környey hetyke lett, Mályvády, a természettudomány derék barátja, tréfás, Kostyál kötekedett, Gaszner Máté őrjöngött.
Básta, a hajdú is megfeledkezett a reguláról, nem állt már haptákban - hiszen ő is székely-magyar volt -, testvériesen ellágyult az urakkal. A pincérek lábujjhegyen jártak. Megsejtették, hogy itt valami rendkívüli történik, amit megzavarni istentelenség.
Sárcsevits egészen elolvasta a *Le Figaró*t, az apróhirdetéseket is, az utolsó betűig. Bámulta a mulatókat, csóválta fejét. Ő semmit sem érzett. Csak azt, hogy kár ennyi időért, ennyi fáradságért. Micsoda pazarlás is, micsoda nábobi tékozlás, szétszórni azt, amit átélünk, kiloccsantani a borral együtt a padlóra. Valahol a Szajna partján ennyi jószándékból, ennyi színből és érzésből építmények emelkednének, könyvek íródnának. Ha elmondanák az urak, mi jár ilyenkor fejükben, abból több könyvet lehetne írni, mint amennyi a sárszegi kaszinó könyvtárában van, melyet senki sem olvas, csak ő meg Galló ügyész és szegény Olivér, ki, mielőtt a sírba száll, tudni óhajt egyet-mást erről a

szörnyű világról.
De ők ezzel sem törődtek.
A prímás a „Cserebogár”-ra zendített rá. Ákos fölemelte kezét, megállította. Ez volt az ő nótája.
Magához intette a cigányt, hangfogót tétetett hegedűjére, és mikor ismét belekezdett, rágyújtott a nótára. Énekelt, eleinte bizonytalanul, majd fölényesen, urasan, nem erős, de kellemetes tenor-hangján, mutatóujját valami hervatag, régies mozdulattal halántékához emelve.

Cserebogár, sárga cserebogár,
Nem kérdezem tőled, mikor lesz nyár...

Sárcsevits indult. Mosolyogva kérdezte a mellette álló Füzes Ferit:
- Ez az öreg Vajkay?
- Az.
- Azt hallottam, hogy valami mogorva troglodita.
- Dehogy - mondta Füzes Feri, feszesen -, nagyon közvetlen, joviális úriember.
Az volt a szokás, hogy míg az urak vacsoráztak, a társalgót fölseperték és kiszellőztették. Mire visszajöttek, csinos, rendes termet találtak itt, a hangulat melegsége eltűnt a füsttel együtt, és a levegőben rideg szigor érzett.
Ebben a környezetben nem lehetett folytatni azt, amit elkezdtek délután. A bort fölváltotta a pálinka, s a tarokkot és alsóst a ferbli és makaó. Vége volt a kedélyességnek: a komoly ivók pillanata jött, kik nem ismerik a tréfát, és a komoly játékosok pillanata, kik már nem enyelegnek a szerencsével, hanem kihívják, hogy vagy ők vagy mások maradjanak a porondon.
Ákos egy makaós asztalhoz került, hol a tét öt forint volt, s kontusovszkát és egyéb erős lengyelpálinkát ittak.
Környey ügyelt, hogy mindenki teljesítse kötelességét.
Ákos megfelelt a pohárnak.
A makaóban is szerencséje volt.
- Kilenc - mondta folytonosan.
Halomban álltak előtte a gyűrött bankók, nagy kúpok rézpénzből, oszlopocskák nikkelekből, ezüstből. A bőrtárcákból előkerültek a tekintélyes hideg-kék ezresek is. Nem tudott szabadulni a pénztől.
- Nyolc - szóltak társai.
- Kilenc - visszhangozta.
Bosszankodott is, mulatott is, új kártyát hozatott babonából, de ez sem segített. A szerencse csak nem akar tőle elpártolni. Pezsgőt nyittatott az egész társaságnak. A poharat a falhoz csapták.
Negyed háromkor aztán véget ért a csata. A társaság fölkerekedett.
Környey ordított.
- A Szent János áldást.
Kitöltötték, ami maradt, bort, pálinkát, pezsgőt. Ákos épp zsebébe

gyömöszölte a pénzt, nadrágzsebébe, kabátzsebébe, felső és alsó mellényzsebébe, mikor egy borostás arcot érzett arcán s egy szájat a száján, mely nyálas csókkal végignyalta.
- Édes, édes öregem.
Ladányi volt, Sárszeg 48-as függetlenségi képviselője, ki mellén zokogott.
Ákos megölelte őt.
- Derék 48-as vagy, Laci, tudom.
- Te is az vagy, édes, édes öregem - mondta Ladányi -, derék, magyar ember vagy.
És sírtak.
Ákos egyszerre kihörpintette az eléje tett vizespoharat, melyben pálinka állt, színültig. A szesz átmelegítette, talpra állította. Hatalmasan kopogott öreg agyvelejében, s olyan gyönyörűséget érzett, hogy nem bánja, ha most, a mámor e pillanatában, mikor egészen átfogja önmagát, egész életét, szörnyethal.
Arca sápadt volt. Szeme kissé bandzsított.
Környey, ki ezt észrevette, meg is szólította.
- Mi az, Ákoskám?
Ő azonban nem felelt.
A pálinka, melyet felhajtott, rettenetes erőt adott neki. Tudta, hogy tüstént haza kell mennie, különben vége. Mikor leérkezett az utcára, a kaszinó elé, fiatalságának minden önállósága visszatért belé, és balra csapott, a Széchenyi utca felé, s a házfalak mellett meglépett.
Hallotta, amint utána kiáltottak:
- Ákos!
Aztán durván, szeretet nélkül, még egyszer:
- Ákos!
A csoport, melytől távolodott, hivatalos megrovással követelte vissza: az éjszakában a párducok ordítottak.
Nem is közönséges csíny volt az, amit elkövetett. Elmenni köszönés nélkül, megszökni orvul annyi, mint cserbenhagyni a zászlót, az már hűtlenség, az már függelemsértés, melyet a párducok semmi körülmények közt sem bocsátanak meg, még a barátság címén sem.
Ákos nem törődve velük, határozott léptekkel iparkodott hazafelé.
Egyszerre durranást hallott háta mögött. Egyet, kettőt, hármat. Revolverből lőttek.
Majd ismét hármat lőttek, de most gyorsabban egymás után.
Nem ijedt meg. Tudta, hogy ez is hozzátartozik a mulatsághoz, és Környey széles jókedvében lövöldözni szokott, a levegőbe süti el forgópisztolyát. Múltkor a Széchenyi egész mennyezetét és minden tükrét összelövöldözte. Nem rosszindulatból, hanem kedélyből.
A sárszegi polgárok is tudták ezt. Mikor csütörtök éjszakán ilyen hadizajra ébredtek, nyugodtan fordultak másik oldalukra, és ezt

mormogták álmukban:
- A párducok mulatnak.
A párducok még pár percig várták Ákost, hogy a vészjelre visszajön. Majd dohogva, szitkozódva két részre oszlottak: az egyik csoport a Széchenyibe ment knikebájnra, a másik Panna nénihez, kinek kurtakocsmája hajnalig nyitva volt, és remek borát széltében dicsérték.
Ákosnak a Városháza sötét boltívei alatt végképp sikerült eltűnnie. Ide már tompultan hallatszott a korhelyek üvöltése, csak pár éji lézengő járt erősen tántorogva. Ők is ittak. Sárszegen mindenki ivott.
Egy paraszt a járda szélén álldogált, majd pár lépést próbált tenni, és arccal a földre vágódott, mint katona, kit eltalált a golyó. Leterítette a hatalmas szesz. Úgy is maradt. Elnyúlt a csatatéren.
Ákos nem volt annyira részeg, mert tudta, hogy részeg. Tovább ballagott mereven, nem ingadozott.
Gyér gázlángok csillogtak a borús éjben. A száraz meleg megtört. Párás, fülledt, felleges homály borított mindent, előhírnöke a közelgő esőnek. Árnyékok mozogtak a Széchenyi téren, abban a legyezőszerű fényben, melyet kissé messzebb a Baross-kávéház ívlámpája terjesztett, bizonytalanná, regényessé téve a sárszegi éjszakát. Fönn, a Városháza kivilágított sárga órája úgy ragyogott, mint az érett dinnye.
A Baross-kávéház bádogkertjében még fiatalemberek fagylaltoztak. Ákos erre haladt el. Egyszerre gyökeret vert a lába.
Künn a teraszon megpillantott valakit, ki új, divatos panamakalapot, fehér nyári ruhát viselt, és oldalt, egy leanderbokor mellett üldögélt, poharára hajolva. Cifra Géza éjjeli szolgálata végeztével ide tért be, cigányzenét hallgatni.
A rendesnél is komorabbnak látszott. Teljes erővel kitört a náthája. Nemcsak bal orrlyuka dugult el, hanem a jobb is, mert orra a levelibékánál is jobban megérezte az időváltozást, és ilyenkor egyáltalában nem szelelt, nem kapott rajta levegőt. Száján keresztül lélegzett. Málnaszörp állt előtte, poharában szalmaszál.
Ákos sokáig nézte őt. Úgy látta, hogy boldog, az arcán önteltség ömlött el, mely azt mondja, hogy teheti, mert vasúti, fittyet hány az egész világnak. És az ártatlan málnaszörp is, melyet szopogatni kezdett a szalmaszálon, méregerős, vörös pálinka képében jelent meg Ákos előtt.
Mulat az úrfi, dünnyögött magában, s gyűlölte őt kimondhatatlanul. Jaj, ha lepofozhatta volna fejéről a szemtelen ficsúros panamakalapot, melyen az a cifra szalag lötyögött.
Elvörösödött a dühtől, vézna karján megfeszítette izmait.
Közeledett hozzá. Igen, elég erőt érzett most, hogy egyetlen ökölcsapással leterítse, maga alá teperje, üsse, ahol éri, cibálja haját, kitolja szemét, megölje, megölje.

De mivel ölje meg? Csak zsebkése volt nála. Botrányt csináljon legalább? Odalépett asztalához.
Kihívóan állt meg előtte.
Nem köszönt.
Cifra Géza köszönt.
Lekapta panamáját, fölugrott.
Ákos nem mozdult. Mind a két kezét nadrágzsebébe mélyesztette, hogy kezet ne kelljen neki adnia, és kifelé feszítette ujjait a szöveten keresztül. Majd bólintott, sokatmondóan, egyszer és aztán még egyszer, mélyebben.
- Parancsolsz helyet foglalni?
Ákos még egy lépést tett. Olyan közel volt már, hogy arca arcához ért. Cifra Géza, ki sohasem ivott, megérezte rajta a pálinkaszagot.
- Semmit sem parancsolok - mondta Ákos csúfondáros éllel -, egyáltalán semmit sem parancsolok. És nem is kérek tőled semmit. Csak látni akartalak - és gúnyosan hajlongott előtte, most már egész törzsével.
- Nagyon megtisztelsz, ülj le, kedves bátyám.
- Nem ülök le - szólt önfejűen -, csak mulass tovább - tette hozzá mást gondolva -, szervusz.
- Szervusz, kérlek alássan - hadarta Cifra Géza, örülve, hogy vége szakad ennek a beszélgetésnek, s nem kell gondolkoznia, mit feleljen, mikor köszönjön el -, jó éjszakát kívánok, csókolom a nagyságos asszony kezét, jó éjszakát.
Ákos kalapját meg sem billentve tovább ment, de a járdán még egyszer megállt, tétovázva, hosszan rátekintett Cifra Gézára, ismét bólogatva, mint előbb. Az érezte ezt, de nem értette, mit jelent. Elfordította fejét, nem mert odanézni, és fölkapva a széken heverő nádkeretbe foglalt *Egyetértés*t, egész alakját betakarta vele.
A Szent István templom tornya mellett, a felhők között kibukkant a hold, oly hirtelenül, akár egy titkos gombot nyomtak volna meg valahol, és siralmas, erős fénye végigrezzent az alvó városon. Ákos a Bólyai utca felé tartott.
Ment a holdfényben, és félrecsapott keménykalapja árnyékot vetett homlokára. Ez a zöld köd eszébe idézte az időt, mikor utoljára járt Pesten, s az orvosok eltiltották szesztől, szivartól, minden jótól, ami az élet, és ő ilyen éjszakán hazafelé bandukolt pesti szállójába. Kezét pillanatra szeme elé tette. És most úgy rémlett neki, hogy ebben a derengésben igazán látja önmagát, azt, ami elmúlt és van, öreg csontjait, melyek ötvenkilenc éve szolgálták őt, és ki tudja, még meddig. Végtelenül szomorúnak látszott.
Ugattak a kutyák közel-távol a palánkok mögött, mert fölijedtek a nyugtalan világosságra. Ősi dühvel kaffogtak az állatok e holdkórosai, ferdén hányva hátsó, véznább lábaikat, s rövidlátó szemükkel fölfelé

sandítottak a holdra, erre a lukacsos aranysajtra, melyet már évezredek óta szeretnének leharapni az égről. Haragjuk süket lármába halt el.
A Bólyai utca sarkán megint cigányzenét hallott. Azt hitte, hogy követi a kaszinói banda, a háta mögött, de az valahol előtte cincogott, annál a háznál, melyben Orosz Olga lakott.
Három szál cigány húzta a hajnali zenét, a buzgalomtól lábujjhegyre állva.
Az ablak alatt, melyben már kigyulladt a fény, Kárász Dani állott, Kárász István fia, és könny hullott orcájára, úgy, mint édesatyjának.
Épp a Mimóza dalára zendített rá, a primadonna iránt való figyelemből.
Ákos, amint a Petőfi utcába fordult, fütyörészni próbálta a Mimóza dalát, de nem tudta. Erre a Vun-Csi dalát dúdolgatta, a tréfás kínai kuplét, mely így kezdődik:
Csúf, csúf csakugyan...

TIZEDIK FEJEZET

(melyben elkövetkezik az évek óta készülő, nagy leszámolás,
és hőseink az élettől megkapják azt a vigasztalást és
igazságszolgáltatást,
melyre mindnyájan jogosan számot tarthatunk)

A részeg emberek röpülnek.
Csak a józanok hiszik, hogy ide-oda imbolyognak, ők valójában láthatatlan szárnyakon szállnak, s mindenhová előbb érnek, mint remélik.
Hogy közben múlik az idő, nem számít, mert nekik az nincsen, és nyilván a többiek csalódnak, kik ilyesmikkel törődnek.
Bajuk sem esik, mert a Szűz Mária kötényében hordozza a részeg embereket.
De a kapu kinyitása nehéz volt. Sokáig bajmolódott a kulccsal ide-oda forgatva a zárban, de nem akart kinyílni. Még tovább vesződött azonban a szoba ajtajával, míg rájött, hogy azt be sem csukták.
Dörmögve haladt befelé, káromkodott, hogy ebben a házban semmi sincs rendben, kilophatják a szemüket is, elrabolhatnak mindent.
Csakugyan, ilyen rendetlenség ritkán fordult elő.
Ez úgy esett meg, hogy felesége, mikor kilenc óra lett, nyugtalankodni kezdett, mert ebben az időben, mióta eszét tudta, mindig otthon volt már az ura. Kiment a Petőfi utcába, és a sötétbe kémlelődve nézte, hogy jön-e. Aztán visszajövet elfelejtette bezárni az ajtót.
Vajkayné idegeskedett. Nem értette, mi történhetett.
Ő egész nap itthon maradt. Miután Ákos délután egy negyedórára fölnézett a kaszinóba, két látogatót is fogadott. Az egyik a mosónő, ki a nagymosást jött megbeszélni, a másik Szilkuthy Biri, Pacsirta egyetlen jó barátnője, csinos asszonyka, ki valami erdészhez ment férjhez, de azután az ura elhagyta a Széchenyi kávéház pénztárosnője miatt, és most válni akartak.
Szilkuthy Biri Pacsirta iránt érdeklődött, kivel utóbb összebarátkoztak, sokat tárgyaltak suttogva a kerti padon, a vadgesztenyefa alatt.
Anya megkínálta őt a színházi csokoládéval, melyet még nem fogyasztott el, és csevegve, nevetgélve mind megeszegették, nyolcig.
Hogy elment, a leányszobában varrogatott, ingeket, blúzokat, melyeket Pacsirta vetetlen ágyára terített. Majd idegességében egy kocka fehércukrot vett a szájába, azt szopogatta. Nézte a képeket, melyeket annyiszor látott, Dobozyt és hitvesét, az első magyar

minisztériumot, Batthyányt, a kapcsos albumokat, melyekben megtalálta a Vajkayak, Bozsók képeit harmadíziglen, Pacsirtát is tíz-, tizennégy éves korában, babával, léggömbbel, sziklán ülve merengő helyzetben, de gondolatait semmi sem terelte el.
Fölkelt, átment az ebédlőbe, járt a gyári ebédlőszőnyeg cikcakkos mintáin, onnan a folyosóra sietett, s végigsétált a rongypokrócon is, mely a külső ajtóig futott.
Itt elfogta a félelem. Ezért a szobák közötti ajtókat is föltárta, úgyhogy az egész lakás egybe nyílik. Majd, hogy a sötétség ne bántsa, egymás után meggyújtotta a villanyokat az összes szobákban, a folyosón is. Erős fényár tündökölt az elhagyott házban.
Csakhogy ebben a kivilágításban a csönd még nagyobbnak rémlett, mint annak előtte. Semmi sem moccant. Hallgatózott, nem zörren-e a kilincs? Némaság ült mindenfelé. Figyelt, kifelé az utcára. Ott nem járt már senki. Pusztán lépteinek nesze reccsent a padlón, amint ide-oda ment. Ekkor megállt.
A hálószobába tartott. Ákos éjjeliszekrényéből kivett egy kulcsot, azzal a kivilágított lakáson áthaladt, az utolsó szobába, a tisztaszobába, hol a kopott fekete zongora állott, a Bösendorfer, mely szüleinek nászajándéka volt, sok vihart, kedves batyubált látott, és mint hű, öreg bútor, már két nemzedéket kiszolgált.
Leült a zongoraszékre, kezét ölébe tette, tűnődött.
Mióta nem zongorázott? Nagyon régen. Valaha pedig szeretett. Pacsirtát is ő tanította zongorázni, de szegényke, a kedves, nem sokra haladt, semmi hajlama nem volt hozzá, tizennyolc éves korában lezárták a zongora födelét, kulccsal, hogy rend legyen. Azóta zárva maradt. Ő sem igen nyitotta ki.
Hogy rövidítse a várakozás perceit és csillapítsa nyugtalanságát, föltárta a zongora födelét, mely egy roppanással kinyílt, végigfuttatta merev ujjait a billentyűkön, melyeket repedezett csontok födtek, nem sokkal öregebbek, mint ujjai.
Egyetlen dalt tudott kívülről, még leánykorából: „Hullámzó Balaton tetején…” Azt játszotta most, gyarlón, hiányosan, meg-megállva, de így is hamar vége volt.
Aztán a hangjegyfüzetekben lapozgatott, kiemelte a sok kötet közül Beethoven szonátáit, és az elsőt próbálgatta, mely merész, ugrándozó ütemeivel átszállva évek távolságán fájó zsongást ébresztett benne. Gyakran játszotta ezt, mikor húszéves volt, nyári reggeleken. Most eleinte nem jól ment. Föltette szemüvegét, hogy lássa a kottát, s addig ismételte, míg ujjai forogni kezdtek, és a lehangolt zongora acélosan zengett az összhangos bánattól. Valóságos gyakorlat volt ez, izgalmas hajsza. Mindig újra és újra, mindig jobban és jobban. Arcán, melyet a két égő lámpa között közel kellett tartani a hangjegyfüzethez, erőlködő figyelem, csodálkozás tükröződött.

Három óra lehetett, mikor azt érezte, hogy elfáradt. Be sem csukva a zongorát, az összevissza hányt füzeteket, el sem oltva a villanylámpákat, a hálószobába ment. Elhatározta, hogy már nem várja urát. Lefeküdt.
Épp magára húzta a paplant, mikor valahol a közelben cigány zenélt, és utána a környék kutyái ugattak. Nemsokára határozottan hallotta, hogy zörögtek a kapun, mint már eddig sokszor, de most nem csalódott. Felkönyökölt az ágyban a villanylámpa mellett.
Ákos belépett a hálószobába.
- Apa - mondta kérdőn, feddőn, kissé ámuldozva.
Ura megállt a szoba közepén. Nem vette le kalapját. Fején tiszteletlenül kackiásan sötétedett a fekete keménykalap. Szemüvege nem volt az orrán. Valahol elvesztette.
- Mi az? - kérdezte a felesége halkan.
Ákos még mindig nem szólt. Nézte az asszonyt. Szájában bűzös szivar csonkja füstölgött, mely sehogy sem akart szelelni, hiába rágta. Komor volt.
- Részeg - gondolta hirtelen az asszony, és annyira megrémült ettől a gondolattól, meg a mereven álló rejtélyes alaktól, mintha éj idején vadidegen ember törne házukba, kit sohasem látott.
Azonnal leszállt az ágyról. Papucsot sem vett, odasietett hozzá, hogy támogassa.
- Ülj le.
- Nem ülök.
- Feküdj le.
- Nem fekszem.
- Hát mit akarsz?
- Itt maradok - dadogta Ákos, az ajtófélfához támaszkodva.
De mégis megindult. Az asztalig ment, s ott tenyerével hatalmasan rácsapott az asztalra.
- Itt maradok - mondta fenyegetően -, azért is - ismételte -, itt maradok.
Makacs volt, mint a gyerek. Felesége ráhagyta.
- Jó, maradj itt.
- Gyufát! - parancsolt.
Az asszony hozta a gyufát a mécs mellől. Ákos a hulladozó szivarral föllehelte a tüzet, az lángra lobbant, s megpörkölte bajszát. Jobbra-balra köpködött. A szivart a földre lökte nyelvével, és utánaköpött.
Nyáltócsák fehéredtek a viaszkos, fényezett padlón.
- Szivart! - parancsolt apa.
Felesége az egérszürke kabát belső zsebébe nyúlt, onnan előkereste a tárcát, kivett belőle egy szivart. Ákos leharapta, rágyújtott.
Most sikerült elcsalnia Ákos fejéről a kalapot, kezéből a botot. De azért még mindig nem mozdult.

- Kicsit ittál, kedves - szólt felesége mosolyogva, békéltetően, hogy magára eszméltesse, és mikor látta, hogy ura megsértődik, hozzátette enyhítve - elszórakoztál kicsit - és rátekintett a holtrészeg emberre.
Az öreg kotorászni kezdett nadrágzsebeiben, sokáig, kecmeregve. Egyszerre mind a két zsebét kifordította.
Arany-, ezüst-, rézpénzek hulltak ki, csörömpölve szaladtak végig a padlón, és a bútorok alá bújtak.
- Itt van - kiabált Ákos -, pénz - és belemarkolt egy újabb csomóba -, nektek hoztam - és a földre vágta.
A pénzdarabok ijedten sikítottak.
Vajkayné is majdnem felsikított.
Valami nagyon baljósnak érezte ezt a rendetlenséget az ő tiszta lakásában, maga sem tudta, miért. A kártyanyereséget mind a ketten piszkos dolognak tartották, elítélték azokat, kik nagyban, komolyan kártyáztak.
Az asszony a pénzdarabok után nézett, melyek már sötét sarkokba gurultak, és ott megnyugodtak. Csak ezt kérdezte:
- Kártyáztál?
Ákos rábámult, és megindult okvetetlenkedve, bakafántosan, hogy bebizonyítsa, mennyire nem részeg. Tántorogva érkezett az éjjeli szekrényig. Itt azonban egyensúlyát vesztve megtorpant, és szájában az égő szivarral, teljes hosszában, arccal az ágyra vágódott.
- Meggyújtod az ágyat - jajveszékelt anya -, meggyújtod az egész házat.
- Hát aztán? - dörmögött Ákos -, akkor legalább elég. Akkor legalább nem lesz ez sem. Mindegy - mondta szomorúan -, mindegy.
- Ugyan kérlek - vágott szavába az asszony, és söpörte a parazsat a paplanról, párnáról.
Ákost, ki ismét szájába vette a szivart, és pöfékelt, valahogy fölemelte a felesége, s az asztalig tuszkolta. Egy zsöllyét tolt alá, melybe ura belepottyant.
- Hallatlan - mondta az asszony, hogy leültette. - Mi bajod? - kérdezte tőle.
- Hogy mi bajom? - szólt Ákos, és vállat vont. - Hogy mi az én bajom?
- Igen, mi a bajod?
- Az a bajom - kezdte, és letörölte a hamut, mely bajszára hullt -, az a bajom - mondta mély, határozott hangon -, hogy gazember vagyok.
- Te?
- Én hát - és bólintott.
- Mi jut eszedbe - sopánkodott az asszony -, te, kedves, aki...
- Hallgass - rivallt rá az öreg -, fogd be a szád. Gazember vagyok. Aljas, elvetemült gazember. Az vagyok.
Az asszony megsajnálta, odament, hogy átölelje. Ákos ellökte.
- Hagyj engem.

- Ostobaság - válaszolt az asszony gondolkozva. - Gazember? Miért lennél te gazember?
- Azért - szólt Ákos, és kiköpte a padlóra ezt a szivarját is, mely csípős mérgével marta nyelvét -, azért - ismételte fáradtan.
Csak most kezdett igazán szédülni. Ebben a zárt szobában, melyben még a tegnapi meleg rekedt meg, teljes erővel tört ki rajta a részegség. Feje oldalt csuklott, bóbiskolni látszott. De arca egyre halványodott. Oly gyengeséget fejezett ki, hogy felesége aggódva kérdezte tőle:
- Ne főzzek teát?
Intett neki, hogy főzhet.
Az asszony csak horgolt kendőjét kapta magára, és úgy, ahogy volt, egy ingben, mezítláb, kiszaladt a konyhába, edényekkel zörgött, gyorsforralót gyújtott. Forralta a teát.
Ákos ott ült a zsöllyében, majdnem mozdulatlanul. Mindkét kezével megfogta a bársony karfáját, mert a zsöllye kissé fölemelkedett a levegőbe. Alig egy-két arasznyira. De aztán tovább szállott fölfelé, egy méterre, két méterre, egészen a mennyezetig és vissza, egyre gyorsabban. Majd körbe pörgött. Nem is volt kellemetlen ez a hintázás. Ákost elszórakoztatta. Bámulta a száguldó tárgyakat, a görbe ajtókat, a táncoló tükröt, mely kótyagosan forgott a többiekkel. Öntudata kihagyott, visszatért.
Ilyen pillanatban megemberelte magát, fölkelt, hogy levetkőzzék. Levetette kabátját, nadrágját, letépte nyakkendőjét, mely kapcsával inggombjába akadt. Holmiit pedig, bármennyire is ittas volt, az aggkor aggályos rendszeretetével rakta ki, mely a kicsinyes dolgokra már jobban ügyel, mint a nagyokra. Zsebórát, pecsétgyűrűt, kulcsot a tálcára tett, hogy reggel megtalálhassa, megint zsebébe dughassa úgy, mint eddig, házassága harminchat éve alatt.
Felesége hozta a teásfindzsát, kannát, rumot.
- Idd meg ezt - mondta Ákosnak, ki már az ágyon ült, levetkőzve. - Mingyárt jobban leszel.
Ákos a findzsát teleöntötte rummal, egy kis teát is loccsantott belé, kavargatta. Az asszony az ágyba feküdt, mert a konyhában megfázott, és át akart kissé melegedni.
Az öreg csak pár kortyot tudott inni.
- Most feküdj le - szólt az asszony.
Le is feküdt volna, ha nem jut eszébe az, ami minden este, lefekvés előtt, hogy a lakást megvizsgálja, és keresse azt a rablót, kit sohasem talált itten. Ingben, gatyában az ebédlőben dülöngött.
A csillár villanyai mind égtek. Egy percig föl sem ismerte, hol jár. A folyosón is milyen illumináció volt, meg a leányszobában is. Csökönyösen botorkált tovább a zongoraszobába.
Itt még nagyobb fény fogadta. Két lámpa lángolt, melyet anya égve felejtett a zongora két szélén, erősen megvilágítva a billentyűzetet, a

föltámasztott zongorafödelet és a kottatartón összevissza hányt hangjegyfüzetet.
Ákos elkacagta magát, oly erősen, hogy kacaja áthallatszott a nyitott lakáson a hálószobáig, hol az asszony az ágyban aggódva leste, hogy mi történt, homlokát ráncolva kérdezte magától, hogy miért nevet az ura. Az gyorsan visszajött.
- Mi volt itt? - kérdezte azon a durva hangon, melyet megérkeztekor használt, és ismét megállt a hálószoba közepén. - Micsoda kutyakomédia? Bál volt itt? - és úgy nevetett, hogy köhögött, elfulladt a szava.
- Min nevetsz?
- Bál volt - ismételte Ákos -, bál volt a mi házunkban? Mulattál, anya?
- Vártalak - mondta az asszony egyszerűen - és zongoráztam.
- Az ám - szólt Ákos gúnyosan -, bál volt - és vádlóan -, bál.
De alig ejtette ki ezt, torkát görcs szorította össze, lehanyatlott a zsöllyébe, és zokogni kezdett.
Egész testét rázta a száraz zokogás, mely szájából vonyítva, könny nélkül szakadt ki. Odaborult az asztalra.
- Szegényke - jajgatott -, szegényke, csak őt sajnálom.
Maga előtt látta Pacsirtát, úgy, amint az álomban: a palánk mögül nézett rá eszelősen, és kérte, hogy segítsen rajta. Nem bírta el ezt a képet, meg azt, amit érzett. Szinte csaholta keservét.
- Jaj, mennyire sajnálom, jajajaj.
- Miért sajnálod? - kérdezte az asszony.
Felesége nem akart belemenni a játékba. Szerepe különben is könnyebb volt. Bódultan hevert ugyan a szokatlan, kései lefekvés miatt, de azért rendelkezett ellenőrző értelmével, azonkívül nem látta azt az álomalakot, melyet az ura, és nem olvasta Pacsirta levelét sem, mely mély benyomást gyakorolt Ákosra.
- Sohase sajnáld - szólt az asszony, hogy nyugodt, hideg szavával hűtse -, semmi okod rá. Elutazott. Majd visszajön. Neki is kell szórakozni. Ne légy oly önző.
- Milyen árva - suttogta Ákos, maga elé meredve -, milyen árva.
- Holnap megjön - mondta az asszony közönyt tettetve. - Holnap este itt lesz. Akkor nem lesz árva. No, feküdj már le.
- Nem értesz engem - felelt az öreg indulatosan. - Nem arról beszélek.
- Hát miről?
- Arról, ami itt fáj, itt - és szívét verte. - Arról, ami itt van. Erről itt. Mindenről.
- Aludj már.
- Nem alszom - mondta Ákos hepciásan. - Azért sem alszom. Most végre beszélni akarok.
- Hát beszélj.
- Mi őt nem szeretjük.

- Kik?
- Mi.
- Hogy mondhatsz ilyent?
- Igenis - kiabált Ákos, és kezével az asztalra vert, mint előbb. - Gyűlöljük őt. Utáljuk.
- Megőrültél? - kiabált az asszony, ki még mindig az ágyban feküdt.
Ákos pedig, hogy kihozza sodrából feleségét, és megbotránkoztassa őt, egyre emelte hangját, mely megbicsakolt, rikácsolt.
- Azt akarnánk, hogy ne is legyen itt, úgy, mint most. És azt se bánnánk, ha szegény akár ebben a pillanatban meg...
Nem mondta ki a szörnyű szót. De így még szörnyűbb volt, mintha kimondta volna.
Az asszony kiugrott az ágyból, eléje állt, hogy megakadályozza a botrányt. Halottfehér lett. Felelni akart valamit, de torkán akadt a szó, mert önkívületes izgalma ellenére gondolkodott azon a szörnyűségen, melyre ura célzott, hogy vajon igaz-e, nem-e. Döbbenten meredt rá.
Ákos azonban nem beszélt.
Felesége most már várta volna szavát. Szinte kívánta, hogy beszéljen, mondja ki, mondjon ki mindent. Érezte, itt van a nagy, végső leszámolás órája, melyre sokat gondolt, de azt hitte, hogy mégsem történik meg, legkevésbé pedig vele és ilyenkor. Leült a szemben lévő zsöllyébe, minden ízében remegve, mégis elszántan, s valamit, egy csöppet kíváncsian is. Nem is szólt közbe, mikor ura beszélni kezdett.
Ákos így folytatta:
- Hát nem jobb lenne az? Neki is, szegénynek. És nekünk is. Tudod, hogy mit szenvedett? Csak én tudom, az én apai szívem tudja. Így-úgy, suttognak mögötte folyton, lenézik, kiröhögik. És mi, anya, mit szenvedtünk mi. Egy év, két év, vártunk, reménykedtünk, múlt az idő. Azt hittük, hogy csak véletlen az egész. Azt mondtuk, hogy majd jobb lesz minden. De mindig rosszabb lesz. Mindig rosszabb és rosszabb lesz.
- Miért?
- Miért? - kérdezte Ákos is, majd egész csöndesen mondta. - Azért, mert csúnya.
Elhangzott, először. Utána csönd támadt. Kopár hallgatás kongott közöttük.
Az asszony fölugrott. Nem, mégsem így képzelte el ezt. Mikor a leányáról beszélgettek, és kíméletesen kerülgették a kérdést, azt gondolta, hogy egyszer majd csakugyan rátérnek részletesebben, és pontról pontra kifejtik, talán napokig is vitatkoznak, ő meg az ura és talán néhány rokon, Béla és Etelka, mintegy bizottsággá alakulva, de nem ily nyíltan, nem ily durva egyszerűséggel. Az, amit Ákos mondott, egyszerre véget vetett minden további ellentmondásnak, eszmecserének, lehetőségnek. Fájt neki. Fölháborította a

kegyetlensége, az őszintesége. Egy nőt sértett meg az ura, az ő leányát sértette meg. És mintha csak ez a sérelem történt volna vele, haragosan, duzzogva rikoltott föl:
- Nem, nem.
- De igen, igen. Csúnya, nagyon csúnya - kiáltott Ákos kéjelegve -, csúnya és öreg szegény, ilyen csúnya - és száját orrát förtelmesen elhúzta -, olyan csúnya, mint én.
Föltápászkodott a zsöllyéből, hogy megmutassa magát igaz mivoltában, és az asszony mellé állt.
Így meredtek egymásra Pacsirta agg szülei, egy ingben, mezítláb, majdnem meztelenül, a két kiszáradt test, melynek öleléséből valaha a leány született. Mind a ketten reszkettek az izgalomtól.
- Részeg vagy - szólt az asszony megvetően.
- Nem vagyok részeg.
- Az Isten ellen vétkezel.
- Ha sánta volna - ordított Ákos -, ha púpos volna, ha vak volna, akkor sem volna ilyen csúnya - és most már sírt, bő könnyek mosdatták szivarhamutól mocskos arcát, gyötrődő lelkét.
Az asszony azonban kiegyenesedett.
- Kérlek - mondotta egyszerre oly szigorúan, hogy ezt nem lehetett róla föltételezni, szemében oly éles értelemmel, melyet eddig nem látott senki, nem ismert senki abban a környezetben, amelyben mozgott. - Kérlek - és fölemelte hangját -, megtiltom, hogy így beszélj a leányomról. Ő az én leányom. Nekem kell megvédeni az én leányomat, a te leányodat, veled szemben. Szégyelld magad.
- Micsoda? - hebegett Ákos, és visszahökkent.
- Nem engedem - szólt az asszony, és az asztalra csapott. - Ezt már mégsem engedem. Kutyakomédia, mondtad az előbb. Nahát, ez a kutyakomédia.
Ákos magára ocsúdott részegségéből, mely mintha világosodott volna.
- Jó - hagyta rá -, beszéljünk okosan. Velem lehet okosan beszélni.
- Veled ma nem lehet okosan beszélni. Hajnalban jössz haza, fölfordítod a lakásom, elszemeteled a pénzt, fejemre akarod gyújtani a házat, összevissza beszélsz. Előbb aludd ki magad - és indult az ágy felé.
- Anya - marasztalta Ákos -, maradj kicsit - mondta szinte könyörögve.
Az asszony ott maradt.
- Mit akarsz tulajdonképp? - vallatta urát. - Miért sírsz? Miért ordítasz? Nem értelek.
Keményen beszélt.
Most szünetet tartott. És gyengébb hangon:
- Jól van, nem megy férjhez. És aztán? Sok lány nem megy férjhez. Harmincöt éves, még mindig jöhet valakije. Sohasem lehet tudni. Akkor, mikor legkevésbé várjuk. Szólítsam meg az embereket az

utcán, vagy apróhirdetést tegyek az újságba? Egy Vajkay-lánynak. Ugyan, eredj kérlek.
Anya elhallgatott. Ákos várta, hogy csak beszéljen. Jólesett a szava, minél kíméletlenebb volt, annál jobban. Csak még erősebben vágnáverné.
Majd folytatta az asszony:
- Vagy férjhez megy. No, mondjuk. Tegyük fel. Akárkihez, aki kéri. Mert ilyent mindig lehet találni. Azt hiszed, a mai házasság olyan mennyország? Hernád Janka férjhez ment. Záhoczkyné mesélte, hogy múltkor kisírt szemmel jött a nőegyleti bálba. Elvette egy kártyás semmiházi, fél év alatt elkártyázta a hozományt, most aztán ott vannak. Proszner Magdát veri az ura. Veri, kérlek, és iszik. Szilkuthy Biri esetét ismered. Ma itt volt és kitálalt. Kár, hogy nem hallottad. Ezt akarod annyira? Nem, csak maradjon nálunk, sohase lesz boldogabb, mint itt. Ha már az Isten is így rendelte. Hisz annyira megszokott bennünket.
Az utcán, közvetlen ablakuk alatt részegek kurjongattak, talán a párducok egy csoportja, mely arra haladt éji útján. Megvárták, míg elhangzik a lárma.
Vajkayné töprengett, mindig visszatérve a kiinduló gondolatra.
- Képtelen dolgokat mondottál. Nincs-e meg mindene, amit szemeszája kíván? Kilenc ruhája van, kettőt az idén csináltattam, és öt pár cipője van. Ősszel kérte, vegyem meg a gyönyörű kék tollboáját, hát megvettem neki, azonnal, ebben a rettenetes drágaságban is, pedig tizennégy forintba került. Nem járatjuk-e tisztességesen, ahogy hozzánk illik? Takarékoskodtunk, az igaz, mert nehéz az élet. De amit hoztam ehhez a házhoz, az övé, az ő hozománya, senki sem nyúl hozzá. Minden krajcárom félreteszem, dolgozom öreg napjaimra, a jót is elvonom magamtól, hogy neki maradjon minden, amit kedvel, a legjobb. Vagy nem neveltettük? Elvégezte iskoláit, magam tanítottam zongorára, ebben nem sokra haladt, de mindenki elismeri, hogy finom, művelt lány. És hogy kézimunkázik. Sok szülő büszke lenne rá. Nézd ezeket a remek terítőket. Mind tőle való. Bűn volt, amit mondottál. Bűn és ostobaság.
Most keresett valamit emlékeiben. Hosszú szünet utána szólt csak:
- Ötéves korában leesett a padlás följárójáról, bezúzta koponyáját. Koponyarepedéstől, agyrázkódástól tartottak. Emlékszel, lehivattuk a pesti tanárt is. Két álló hónapig raktam szegény, véres fejecskéjére a jeges tömlőt, elcsigázódtam, tönkrementem. Engem vádolsz? Most is mindig vele jövök-megyek. Ő az én egyetlen barátnőm. Mi lenne nélküle az életem? Csak azt tudom, hogy szeretem, és jobban már nem lehet szeretni senkit.
Új rohamot kezdett, az apa felé fordulva.
- És te is szereted őt, apa, nagyon szereted. Hiába beszélsz, öreg,

kedves apuska. Akkor, mikor az történt, magad sürgönyöztél a tanárért, éjfélkor futottál el, mint az őrült, és ugráltál, mikor a tanár azt mondta, hogy már nincs is rá szükség. Tavaly is mit csináltál, mikor elrontotta kicsit a gyomrát. És mindig magad kísérted az iskolába, nagylány korában is. Ha pedig nem jött haza pont fél egyre, attól féltél, hogy elgázolta a kocsi. Vastag ruhákat vettél neki, hogy meg ne fázzék, és miattad járt vastag harisnyákban is, szegényke. Egészen mulatságos voltál. Kinevettünk a leányoddal. Jaj, be jót kacagtunk sokszor. Nincs igazam?
Ákos bágyadtan mosolygott.
- Nem ez a hiba - folytatta az asszony -, hanem abban tényleg hibás vagy, hogy kerülöd az embereket. Utóbb egészen elvadultál, úgy élsz, mint egy embergyűlölő. Nem lehet ilyen elzárkózottan élni, mint mi. Ő is szeretne társaságba járni, csak nem mondja. Miattad kuksol folyton itthon. Azt hiszi, hogy te ideges vagy, ezért nem megy sehová. Nélküled különben sem akar. Pedig látod, mennyire szeretnek, tisztelnek, becsülnek. Környey, Priboczay, Füzes Feri. Meg aztán - és itt gondolkozott - mindenki. Határozzuk el, hogy hetente legalább egyszer társaságba járunk, és elvisszük őt. Aki nem mutatkozik, azt elfelejtik. Egy kis változatosság kell. Akkor minden másképp lesz. Jó?
Örült, hogy felesége legyőzte őt érvekkel, és most, hogy a nevetségesség utolsó derítő motívumát is fölhozta, Ákos visszavonult, boldogan megadta magát.
- Mért nem beszélsz? - unszolta az asszony.
Az öregúrnak már nem volt szüksége vigasztalásra. Megenyhült, el is álmosodott, talpa fázott az áthidegülő padlón. Lassan, immár egészen kijózanodva azoktól a hullámzásoktól, melyek vérét fölkorbácsolták, az ágy felé ment, s ernyedten a dühkitöréstől végigfeküdt rajta.
Kellemes volt feküdni, márcsak azért is, mert nem kellett szembenéznie feleségével. Szégyellte az előbbi komédiázást, a pipogya, érzelgős szószátyárságot, melyet csak részeg engedhet meg magának, a józan pironkodik miatta. Valósággal elbújt az ágyban, paplanát szájáig felhúzva. Figyelt, mi történik most.
Felesége azonban kifogyott a szóból. Ült a zsöllyében.
Most ő szerette volna, ha ura megerősíti abban, amit mondott, vagy ellene támad. Új szavakat várt, új szempontokat, melyek támogatják az övéit, vagy végképp megdöntik. Mert bármily szilárd hangon beszélt, belül egyáltalán nem volt biztos. A fortélyos ügyvédi érvelések, a ravaszul, gyanúsan-lendületes, mindig nekifohászkodó védőbeszédek szerkezetében, építésében, úgy tetszett, mégis volt valami hézag, mely üresen maradt, valami rés, melyet ki kellett volna tölteni. De Ákos nem visszhangozta a jóságos szóáradatot, mellyel felesége elkábította őt.
Így magára maradt, és kínzóbb gondolatok mardosták, mint urát, kit ő

vigasztalt meg. Fölkelt, mintha kérdené, ki segíthet rajta, ki segíthet őrajtuk. És minden eszébe jutott, mindenki eszébe jutott. Még Ijas Miklós is, egy pillanatra, ki oly szívesnek mutatkozott.
De a gondolatot azonnal elvetette. Ő még gyermek, alig huszonnégy éves.
Ákos némán feküdt.
Mégiscsak a nőnek kellett újra megszólalnia. Mintegy önmagában mondta, összefoglalva mindazt, ami a vitának eredménye.
- Mi nagyon szeretjük őt - hangsúlyozta - mind a ketten. És ha ezerszer is jobban szeretnénk, akkor...
- Akkor? - segített neki Ákos, lehúzva szájáról a paplant, mert kíváncsi volt - mi lenne akkor?
- Akkor - sóhajtott anya -, mit csinálnánk akkor? - kérdezte.
- Igaz - mondta Ákos zengéstelen, remény nélküli hangján - mit csinálnánk? Semmit sem csinálnánk. Mindent megtettünk.
Mindent megtettünk, gondolta az asszony, mindent, ami embertől telt, mindent elszenvedtünk.
És körülnézett. De Ákos megint hallgatott.
Látta, hogy immár egyedül áll a szobában, egyedül az egész világon, azzal, ami fáj, és szívét olyan kétségbeesés szorította, hogy majd összeroskadt.
De tekintete ekkor önkénytelenül odatévedt az ébenfa feszületre, mely az összetolt hitvesi ágyak fölött lógott a falon.
A fekete fa-alapon csüngött a drága, elsanyargatott test, olcsó gipszből mintázva, aranyfüsttől befuttatva, úgyhogy a sovány bordák, a kíntól kifelé roskadó mellkas, a halálos verejtéktől csapzott, dús férfihaj is aranyosan csillogott.
Évtizedek óta nézte őket az ájult Istenember, élete és halála határmezsgyéjén. Ismerte minden szavukat, minden mozdulatukat, s ő, ki a szíveket és veséket vizsgálja, tudta, hogy most nem hazudtak.
Karjait hősien vetette szét a keresztfán, fölistenítve minden emberi fájdalmat az egyetlen mozdulattal, melyet csak ő tett, mióta áll a világ. De a feje a mindjárt beálló dermedet közönyében bukott előre, és arca már megkövült a kínszenvedéstől. Nem nyújthatta e nő felé sem segítő kezét.
Jelenléte azonban mégis nagy volt, igaz valóság ebben a polgári szobában, hol minden kicsiny volt, egy világtörténeti tragédia magasztosságát, a lángész és forró szeretet végtelenségét árasztotta az édes Jézus, ki a boldogtalanokért jött a világra, és meghalt azokért, akik szenvednek.
Az asszony egy lépést tett a feszület felé. Szemében pedig most először csillant meg egy igen kis könny.
Ismét ő kezdte.
- Imádkozni kell - mondta maga elé, inkább magának, hinni kell

Istenben, ki megváltott bennünket, mindnyájunkat. Én sokat imádkozom. Éjjel, ha fölébredek, és nem tudok aludni, mindig imádkozom. Akkor megkönnyül a szívem, és hamar elalszom. Imádkozni kell, apa, és hinni. Isten megsegíti majd őt. És megsegít bennünket is.
Ákos erre nem szólt semmit. Nem mintha nem értett volna egyet feleségével. Vallásos lélek volt ő is, különösen negyven éves kora óta, buzgó katolikus, ki minden húsvétkor gyónt, s magához vette az Úr szent testét, de Sárszegen az volt a szokás, hogy a férfiak szemérmes kegyelettel takarták el vallásos voltukat, mint a könnyüket, csak a nők mutogatták, de tőlük ezt meg is követelték.
Anya eloltotta a villanyt, lefeküdt az ágyba. Ő is magára vonta a paplant a szájáig.
Nem döntötték el azt, amit akartak. Semmi megoldásra sem jutottak, de legalább elfáradtak. Ez is volt valami.
Vagy három percig hallgattak.
Aztán Ákos fölült ágyában.
- Te - mondta jelentősen -, megint láttam.
Az asszony tudta, kiről van szó.
- Igen?
- Ott ült a Baross-kávéházban. Köszönt.
- És te?
- Visszaköszöntem. Hogy ne higgye. Ivott.
- Már iszik is - biggyesztette el száját Vajkayné.
- Mindig mondtam - szólt Ákos -, hogy nem lesz jó vége. Rossz bőrben van. Nem él soká.
Évek óta tárgyalták Cifra Géza sápadtságát, soványságát, titkos betegségét, mely időnként váltakozott, és mindig megjósolták közeli halálát is, márciusra, októberre. De a kis vasúti tiszt csak éldegélt, otromba barátjaival, el nem múló náthájával és gyógyíthatatlan zavarával. Ákos gondolkozott.
- Az Isten nem ver bottal - tette hozzá, és lefeküdt.
Majd megint fölült.
- Ég a pokol - mondta tréfásan.
A gyomra égett, kegyetlenül, nyelve tövéig. Szódabikarbónát vett be, s oly ügyetlenül, hogy hálóingére hullt, bepiszkította állát. A fehér port rágta fekete fogaival.
Nem gyújtották meg a mécsest. De nélküle sem volt sötét. A leengedett redők résein átszüremkedett a világosság, a falon fényes léniák inogtak, és az utcáról a piacra haladó parasztszekerek zaja hallatszott be.
Megvirradt.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

(melyben a kései ébredésről, az esőről van szó, és a párducok ismét megjelennek)

Akik éjszaka élnek a boldog fővárosokban, és nappal alusznak, a korhelyek, megszokják, hogy fölnyitván szemüket, ismét sötét van köröttük, ismét az éjszakát látják, melytől előző nap búcsút vettek.
Ez az ő fekete reggelük. Nem ijednek meg tőle. Nyújtózva köszöntik, álmos kezükkel meggyújtják a lámpát, fürdőszobájukba sietnek, ott mosdanak, borotválkoznak, szekrényük előtt öltözködnek, és frissen lépnek ki a homályos utcára. Az emberek, kik itt mozognak, már fáradtak a napi lótás-futástól, eltörődtek a sok tárgyalásban, veszekedésben, zabálásban, hátuk mögött sok-sok óra, reggeli és ebéd, csak a vacsora meg a lefekvés van előttük. Lassabban mennek, halkabban beszélnek, és láthatóan csalódtak már a napban, mely vége felé közeledik, mint mindenben. Bérkocsi döcög elcsigázott lóval, mely reggel még szaladni is tudott. Bánatos aléltság remeg a levegőben. De ez a szomorúság nem veri le őket, hanem annál inkább érzik saját vidámságukat, reményüket. Ruganyosan lépkednek tompult embertársaik között, kiket elhagynak az egyenlőtlen versenyben, ránevetnek a villanyfényre, eszükbe jut a verőfény, melynek hátat fordítottak, lubickolnak az életkedvben, és könnyedén, boldogan, majdnem kajánul fordulnak be egy rikítóan világított mulatóhely márvánnyal rakott előcsarnokába, hová szenvedélyük vagy foglalkozásuk szólítja, s folytatják tegnapi életüket.
Annak azonban, ki nem így élt, valahol vidéken, s mindig reggel ébredt, az ilyen kései fölkelés csupa riadalom, önvád, szomorúság.
Amint az ablakra pillant, mely még sötét, azt hiszi, hogy nem virrad meg, s tovább akar aludni, befeküdni a másik éjszakába is, mely eddig mindig ágya volt.
Testét nem elégítette ki a nappali pihenés. Aztán egyszerre eszébe jut minden. Az, hogy micsoda rendkívüli dolgok történtek előző éjszakán, melyet ébren töltött, micsoda poharak, kártyák, szavak forogtak, micsoda új irányba kanyarodott az élete, és még át sem gondolhatta ezt, meg sem foghatta, máris talpra kell szökkennie, mert az elmulasztott idő gondolata bántja, sarkallja a kötelesség, hogy jóvátegye hibáját vagy elintézze teendőit, s belehelyezkedjék a rendes kerékvágásba. Ámolyogva kel, de sem szobáit, sem meghitt tárgyait, sem az utcát nem ismeri föl. Mindenen mintha vékony koromréteg

lenne. Nem látta a napfényt, mely időközben természetes módon elhamvadt, nem köszöntötte a reggelt és delet, mely tudta nélkül megfeketedett, s most csak pörnyéjét, kiégett salakját hagyta hátra ijedelmes meglepetésként. Azt sem tudja, éhes-e, jóllakott-e, melege van-e vagy fázik. Így ténfereg, míg megtalálja a helyét térben és időben, s akkor veszi észre, hogy kábult, fáj a feje.
Az asszonyt, ki késő délután öt felé nyitotta föl szemét, ilyenféle érzések marcangolják. Ő ébredt először. Ura még aludt.
Vigyázatosan kilépett az ágyból, felöltötte barhent ruháját, bekötötte fejét. Takarításhoz fogott, mint holmi öreg cseléd. Kezében szemétlapáttal, seprővel szobáról szobára csoszogott.
A zongorán még mindig égett a két lámpa, melyet tegnap meggyújtott. Egész éjszaka, egész nap virrasztottak itt a lángok. Szemrehányást tett magának a fénypazarlás miatt.
Sok dolga akadt. Többször előfordult ezen a héten, hogy egyik szoba székeit átvitték a másikba, ezeket ki kellett választani, odatenni, hol évtizedek óta álltak. Pacsirta munkáját, a terítőt, mely alatt megtalálták a kamrakulcsot, sokáig kereste, míg megkerült. Ezt ráborította a tükör márványlapjára, lenyomtatva a két kapcsos arcképalbummal. Nézelődött, nem maradt-e valami jel, mely elárulná őket. Még csak a zongorát kellett letakarítani, elrakni róla a hangjegyfüzeteket, lezárni kulccsal. A kulcsot bevitte a hálószobába, átadta urának, ki már ébredezett.
Itt letérdelt, és ronggyal tisztogatta, sikálta a piszkos, nyálas, szivarhamus padlót, szedegette a pénzdarabokat, a bankókat, melyek szerteszéjjel hevertek. Zörögve takarított. Ákost ez a zaj kergette ki az ágyból. Hamar felöltözködött. Közönyös dolgokról beszélt.
- Hány óra?
- Fél hét.
Amint a tükörben megpillantotta állát, melyen még most is ott látszott a szódabikarbóna, félrenézett. Gyermekesnek, ízetlennek tartotta a tegnapi jelenetet. Nem szólt róla. Felesége sem.
- Milyen sötét van - mondta.
- Igen, későre jár. Mingyárt itt a vonat.
- Hűvös van.
- Igen, künn esik.
Az asszony fölhúzta a redőnyöket, szellőztett. Hideg, barátságtalan levegő csapódott be a pállott szobába, meglobogtatva a függönyöket.
Esett.
Hallani lehetett a szél füttyét, a cégérek zörgését. Gázlámpák üvegeiről csorgott az eső. Nedves, gömbölyű esernyők puffadoztak. Az emberek csatakos nadrággal cuppogtak a sárban, arcuk eltorzult, amint a viharral viaskodva tartották az esernyő nyelét. Csatornák bádogszája okádta a habos vizet, mely patakokban rohant le a Petőfi

utca gazos árkába. Veres Mihály egészségtelen, sötétes műhelyében már petróleumlámpa füstölgött.
Pár percig mind a ketten nézték ezt a képet.
- Ősz van - szólt Ákos.
- Igen - felelte az asszony -, egészen ősz van.
Becsukták az ablakot.
- Végy majd őszi kabátot - mondta aztán -, mert megfázol. És esernyőt is.
- Siess, kérlek - sürgette Ákos.
- Látod, hogy sietek.
Nem is volt oly egyszerű rendbe hozni mindent, az öt szobát, folyosót, egyheti rendetlenség után.
Cseteltek-botoltak, és minél inkább iparkodtak, annál lassabban ment.
Fél nyolcra járt. Ákos kezébe vette az esernyőt, kinyitotta a szobában, megbizonyosodni, hogy nem rozsdásodtak-e meg drótjai, és fölhúzta régi mogyorószín őszikabátját, mely elöl-hátul bő lévén, nagyon soványnak mutatta.
Indulni akartak, mikor hirtelenül a földre kuporodott. A ruhaszekrény hátsó lábánál megpillantott egy aranyat. Fölvette, átadta feleségének.
- Tedd el.
Az asszony pedig, ahogy az utcára értek, visszafordult a kapuból.
- Várj - mondta, - ezt visszaviszem - és az új krokodilbőr-tárcájára mutatott. - Még sem akarnám. Ezzel.
- Jó - bólintott Ákos.
A szél sivalkodott. Nekiment Ákosnak, megpöndörítette, és ki akarta tépni kezéből az esernyőt. Szemtelenkedve belefújt szájába, úgyhogy elállt a lélegzete. Az asszonyt is emelgette, ki ura után sántikált, hogy el ne késsék. Kocsira szálltak.
Künn az indóház elhagyott volt. Lélek sem mutatkozott.
Szaporázta az eső, mosta a nyári portól piszkos kocsikat, bugyborékolt. Néhány zöld láng lobogott a pályatest fölött, az üres sínek messzeségében. Kőszénfüst szállt, a levegőben a kén sátáni szaga érzett.
Fél kilenc elmúlt, de még egyetlen csengettyű sem szólt. Sötétség borult a raktárokra.
Csak oldalt, a távíróhivatalban aranylott a lámpafény az ablakokon. Itt, ezen a boldog szigeten, hová nem hatolt a szél zúgása, eső nedve, idilli nyugalomban üldögéltek a távírótisztek asztaluk fölé hajolva, s fantasztikus selyemhernyótenyésztők módjára gombolyították a hosszú, fehér fonalakat, melyek a világot áthálózzák és összekötik, erős kötelékkel. Hordárok dőltek a málhaházban gyalulatlan deszkaládákhoz, melyeken hátrányos ákom-bákomok komorlottak.
Vajkayék az indóház üveges tornácán ültek le egy terített asztal mellé.
Kilenc óra után Cifra Géza, kinek megint éjjeli szolgálata volt - úgy

látszik, valakit helyettesített -, kilépett az állomásfőnökségtől, melynek kenetlen ajtaja nyikorgott.
Őszikabátot viselt, s karjára sietve fölgyűrte a piros szalagot, a szárnyas kerékkel. Zsebkendőt tartott szája elé, hogy ne szívja közvetlenül a nyirkos levegőt, törölgette orrát.
Nagyon halvány volt. Bizonyára ő is hajnalban feküdt le.
Arcéle így a párás levegőben majdnem gonosznak tetszett. Vajkayné azt érezte, hogy ez az ember mindenre képes, titkos üzelmekre, sikkasztásra, talán még gyilkosságra is. Aztán milyen beteges, rá sem lehet ismerni. Összenéztek az öregek, és néma pillantásukkal megint eltemették, megállapítván, hogy vége. Márciusra, akkorra biztosan vége.
Odasietett hozzájuk, márcsak azért is, hogy a tegnapi félreértést eloszlassa, vagy megtudja, mi az oka, mihez kell tartania magát a jövőben. Náthás hangján kérdezte:
- Ma jön?
- Ma.
- Van bőven idő - s kivette zsebóráját, szokása szerint. - A tarkövi két és fél órát késik.
Közönyösen mondta ezt, aztán eltávozott. De az, amit közölt, nagy izgalmat keltett a két öregben.
- Két és fél órát késik.
- Csak nincs valami baj? - kérdezte Ákos hangtalanul.
- Nem hiszem - szólt felesége ugyanúgy.
- De miért késik?
- Hallottad, azt nem mondta.
- Meg kellett volna kérdezned.
- Igen.
- Én talán sürgönyzök.
- De hová?
- Igaz, a vonat már úton van.
Ákos mégis fölkelt. Ottfeledve esernyőjét, kitámolygott a sínek közé, és a nedves kavicsokon botorkált, hogy valakitől fölvilágosítást kérjen, valami megnyugtató választ. Tocsogott a szakadó esőben. De a hordárok is lefeküdtek már, falócákon az igazak álmát aludták, horkolva. A gépház körül egy mogorva, piszkos fűtőházi munkásra bukkant, ki valami vasrudat cepelt, meg egy francia harapófogót. Nála érdeklődött, hogy miért késik a vonat.
- Majd begyön - mondta a munkás -, várni köll.
- Nincs valami szerencsétlenség, kérem?
- Azt én bizony nem tudom.
Ákos nézte a hektikás munkást, és a lelketlen izgatókra gondolt.
- Tessen arra jobbra - szólt a munkás.
Arra jobbra is ment, meg arra balra is, meg arra oldalt is. De nem

talált senkit. Cifra Géza is bement valahová.
Ez volt az első őszi nap, melyen az emberek otthon maradtak.
A peronon csak Vajkayné ült.
Csuromvizesen ért vissza hozzá.
- Megtudtál valamit?
- Semmit.
Megint letelepedett az asztalhoz. Ákos torkán émelygések futottak fölfelé, szájáig, gyakran nyelt, szíve kalimpált. Azt képzelte, hogy elájul a rosszulléttől, leszédül a székről, és menten vége. A csömör undok szédülete most fogta el. Szeretett volna odadőlni a vaspóznához, mely a tornácot támogatta, a földre vágódni, de uralkodott magán, meg kellett várnia, míg megérkezik.
- Rosszul vagy?
- Kicsit.
- Rendelj talán valamit.
Odacsöngették a pincért. Az bőbeszédűen válaszolt kérdéseikre, és egy vasúti szerencsétlenség részletes elmondásával szórakoztatta őket, mely évekkel ezelőtt történt. Locsogott, mint az eső.
Hideg tejet rendeltek.
Ákos levette kalapját, hogy fejét kiszellőzze a hűs levegőben. Homlokán szederjes sáv maradt a kalap szoros bőrbetétjétől. Csak most lehetett látni, mivé lett. Bőre összegyűrődött, mint a papír, arca krétafehér volt, az a kis hús, melyet magára szedett az utóbbi napokban a Magyar Király konyhájából, a kedves pirosság eltűnt. Ismét sovány lett, vézna és színtelen, mint mikor elutazott leánya.
- Igyál pár kortyot. Ez hűsít.
Ákos ivott, és ezt gondolta:
- Vasúti szerencsétlenség.
Az asszony pedig ezt gondolta:
- Nem késik a vonat, valami más történt.
Az öreg úgy képzelte - és néhány gyanús jel meg is erősítette sejtelmét, hogy a vonat összeütközött valahol, csak még titkolják, nem merik bevallani, s összetorlódott kocsikat látott maga előtt, a romok alatt vérző, hörgő sebesültekkel. Majd arra a föltevésre hajlott, hogy a mozdony csak kisiklott, nyílt pályán vesztegel, és az esőben-éjben gyanús emberek rohanták meg. E föltevések között tétovázva hol az egyiknek, hol a másiknak hitt. Felesége viszont kezdettől fogva azt tartotta, hogy a vonat már régen megérkezett, még akkor, mikor nem voltak itt, vagy később, csak nem vették észre, s leányuk kereste őket, aztán elment, lehet, hogy haza, de lehet, hogy továbbutazott más ismeretlen helyre, hol sohasem fogják megtalálni.
Nem tudta megmagyarázni, miért gondolt ilyesmire, és hogy történhetett ez. De az ő kétségei, melyek kevésbé voltak véresek, mint uráéi, sokkal jobban fájtak, épp érthetetlen, titokzatos voltuknál fogva.

Közben pedig így beszéltek:
- Jobban vagy?
- Jobban.
- Hány óra?
- Tíz múlt.
Tíz után mégis benépesedett az indóház. Elállt az eső, és negyed tizenegykor várták a gyorsat.
A sárszegi értelmiség egyetlen szórakozása az volt, hogy akár érkezett valakije, akár nem, kisétált a vonat elé, hogy szemügyre vegye az utasokat, beleringassa magát pár percig a nagyvárosi élet incselgő káprázatába.
A pesti gyors percnyi pontossággal futott be, és a hatalmas mozdony a jámbor sárszegi publikum szórakoztatására rikkantott, szikrákat eregetett, afféle alkalmi tűzijátékot rögtönzött.
Ákost és a feleségét ez nem foglalkoztatta.
Ők a kiszállókat figyelték, mintha közöttük lehetne az, akit vártak.
Gőgös pestiek érkeztek, gyönyörű takarókkal, disznóbőr bőröndökkel, melyeket hajlongva vett el tőlük a Magyar Király portása, aztán kikísérte őket a fogadó üvegezett, világos omnibuszáig, és hazavitte a vendégeket, kiket friss vacsora, tiszta szoba várt.
Azok, akik tovább utaztak, nem sokáig néztek ki a jelentéktelen állomáson. Legfölebb félrevonták a függönyt, aztán megint összecsukták, fitymáló arckifejezéssel. Egy villanyfényes ablaknál európai kényelemmel fölszerelt, külföldinek tetsző hölgy állt sállal a nyakán, s a rozsdás, szivattyús kutat meg az állomásfőnök ablakaiban levő muskátlikat nézegetve ábrándozott, micsoda nyomorult fészek lehet ez itten. Az étkezőkocsi konyhájában, az ablak előtt, pillanatra föltűnt a szakács, fehér sapkájával, piros arccal és valamin jóízűt nevetett.
Most hágott tetőpontjára a szülők riadalma.
Ha izgatott állapotban vagyunk, akkor minden jelentőssé válik, amit különben meg sem figyelünk. Ilyenkor maguk a tárgyak is - egy lámpaoszlop, egy kavicsos út, egy bokor - fokozottan éli a maga ősi, zárkózott, embernek ellenséges életét, s szívünket fájdítva mutatja közönyös mivoltát, úgyhogy visszadöbbenünk tőlük. Az emberek pedig, kik mindig önzőek, és testvértelenül rohannak céljuk felé, egy szavukkal, egy mozdulatukkal emlékeztetnek bennünket, milyen egyedül vagyunk, és ez a szó, ez a mozdulat minden látható ok nélkül örökös jelképévé dermed lelkünkben az élet egész céltalanságának.
Így hatott a két öreg emberre is a nevető szakács.
Mihelyt meglátták, nemcsak sejtették, hanem bizonyosan tudták, hogy hiába várnak, az éj elmúlik anélkül, hogy leányukkal találkoznának, bizonyosan érezték, hogy sohasem érkezik meg.
Nem is ők maguk vártak már. Minden tárgy köröttük és minden ember

maga a várakozás volt.
A tárgyak álltak, az emberek jöttek-mentek.
Nyugat felé dalmahodó, tintafekete felhők borították az eget.
Környey Bálint is azok közé tartozott, kik gyönyörködve nézik végig a gyors érkezését és indulását. Hahotázva köszöntött barátjára:
- Megszöktél, öreg - mondta szemrehányóan -, vén párduc, cserbenhagytál. Hánykor kerültél haza?
- Három felé - szólt Ákos.
- Akkor kialudtad magad - mondta Környey, beleásítva kesztyűs markába. - Mi valamikor reggel kilenckor kászolódtunk haza.
A tejre mutatott.
- Látom azonban, te megint elzüllöttél.
- Fáj a fejem - szólt Ákos.
- Tanulj tőlem - kacsintott a vén bűnös. - Pincér, egy csizma sört. No, öreg.
- Nem, azt már nem merem. Semmit, semmit. Soha többé.
Aztán mikor Környey elé tették az üvegcsizmát, mohó élvezettel kebelezte be a gyöngyöző, hűs sört feneketlen gyomrába.
Természetesen követték őt a párducok, vagy tízen, kik a kaszinói kárlátóról jöttek, melyen ma délután hatkor hideg malacvelőt ettek ecetes uborkával, és jól „bevörösboroztak". Vele együtt mind leültek Vajkayék asztalához sörözni. Priboczay, Gaszner Máté, a kedves „Mátékám", Zányi Imre kürtőkalapjában, Szolyvay, ki a váratlan hidegre más híján régimódi malaclopóköpenyét kapta magára, Füzes Feri szirupédesen mosolyogva, Doba bíró, ki virzsiniát szívott, és egy szót sem szólt.
Legvitézebb volt közöttük Szunyogh. Az le sem feküdt tegnap óta. Hajnalban néhány percre elalélt, de ősi szokás szerint az asztalra fektették, két gyertyát gyújtottak fejénél, és elénekelték a *Circumdederun*tot. Erre magához tért. Azóta egyik kocsmából a másikba ténfergett, folyton ivott, de csak pálinkát.
Most is kicsinylően tolta el magától a sört.
- *Etiam si omnes, ego non.*
És pálinkát rendelt:
- *Aquam vitae, aquam vitae.*
Már csak latinul tudott beszélni, mégpedig leginkább a klasszikusokból vett idézetekkel. Egész oldalakat elfújt ilyenkor Vergiliusból, Horatiusból. Éles esze fölvillant a szesztől. Részegnek nem is látszott. Egyenesen ült, kék szeme ragyogott, úgy tetszett, hogy ő az egész társaságban a legjózanabb. Csak vastag, vörös orrában volt sárga vasvatta, mert délután eleredt orra vére, és a patikus azzal tömte be.
A harmadik pohárka pálinka után Priboczay régi tréfáját ismételte meg. Gyufát gyújtott, és óvatosan Szunyogh szája elé tartotta. Nagyot

nevettek.
- Vigyázat - szóltak többen -, fölrobban, meggyullad...
Szunyogh nem haragudott, maga elé bámult.
- *Castigat ridendo mores* - mormogta.
A társaság latinul tudó tagjai is odakiáltottak:
- *Vino veritas*, bátyám, *vino veritas*.
Füzes Ferinek ez a tréfa nagyon tetszett.
Valaha Szunyogh diákja volt, mint gyenge latinista, sokszor beszekundázott, ezért szerette ingerelni az öreget, visszafizetni a kölcsönt. Minthogy pedig más ötlete nem támadt, s kettőt sohasem tudott gondolni, csak egyet, azt, amit mások is gondoltak már, ő is gyufát gyújtott, abban a reményben, hogy ami egyszer bevált, másodszor is beválik, és az előbbi sikert remélve, Szunyogh szája felé emelte.
Szunyogh azonban a lángot egy lehelettel elfújta, a gyufát kiütötte kezéből.
Mind tapsoltak, csak Füzes Feri nem.
- Pardon - mondta élesen.
- *Si tacuisses, philosophus mansisses*.
- Tessék? - kérdezte Füzes Feri a gavallér hidegvérével és a rossz diák leplezetlen zavarával.
Végigmustrálta volt tanárját, közeledett hozzá.
- *Silentium* - szólt Szunyogh, felemelve reszkető ujját, és végtelen kicsinyléssel nézett át ezen az inci-finci lovagon -, *silentium* - ismételte most már magának, belesüppedve mámorába, abba a békébe és csöndbe, mely majd eljön nemsokára -, *silentium*.
Füzes Feri leült, és azon gondolkozott, hogy elküldheti-e holnap ehhez a részeges kancsóhoz a segédeit.
A párducok pénteki napja úgy múlt el, mint általában szokott. Úgyszólván egész nap ruhástul feküdtek otthon a díványon, és gyógyítgatták magukat. Az asszonyok otthon ültek, ápolták a betegeket. Ebédre korhelylevest, citromos, vöröshagymás kaviárpépet készítettek, egymás után dugaszolták ki az ásványvizes üvegeket meg a söröspalackokat, mert a szeszmérgezés ellenmérge tudvalevően a sör.
Csak délelőtt tizenegykor mentek el pár percre a férjek Priboczayhoz, ki a Mária gyógytárban, mint hű mulatótársuk, régi párduc, szakszerűen gyógykezelte, kikúrálta őket. Ekkor a patikában kinek-kinek egyéni ízlése és betegsége mérve szerint gyógyszereket kevert folyadékokból, leemelte a *Tinctura Chinát*, a *Tinctura Amarát*, a *Tinctura Gentianát*, beleöntötte a csinos, metszett poharakba, egy-egy csöppet vegyítve a *Spiritus Menthá*ból, meg a kisebb palackokból, melyekben illóolajok álltak, és végül megkeresztelte az egészet egy kis *Aether*rel is. A szeszt sohasem szabad mellőzni.

Szunyogh külön kapott tiszta *Aether*t, és ez segített rajta.
A többiek körben álltak, koccintottak, kihörpintették a keserű poharakat, s szájukat, orrukat elfintorítva azt mondták: brr. Máris rendben voltak.
Környey most érces hangon szót kért.
Sok mindenről kellett beszámolnia: hogy ki mikor dőlt ki és ért haza, lábon-e, kocsin-e, egyedül-e, vagy attól az irgalmas szamaritánus bizottságtól támogatva, mely a tökrészeg párducokat, mint hullákat, elszállítja, aztán ki mit ivott, bort, pezsgőt-e vagy pálinkát, és ki hányszor hányt. Sárszegen ezt a jó mulatás fokmérőjének tekintették. Aki kétszer hány, az jobban mulat, mint az, aki csak egyszer hány. Tegnap némelyikük háromszor is hányt, ennek következtében „fényesen mulattak".
Hajnal felé, mikor mind eláztak Panna néni híres jó borától, Környey vak tűzilármát csapott, odarendelte a tűzoltókat, kik parancsára levízipuskázták a kompániát. Innen tűzoltókocsikon vészjelt fújva robogtak az utolsó állomásra, a gőzfürdőbe.
Werner is velük tartott, az az osztrák vadászfőhadnagy, ki tegnap Ákosnak kibicelt, az a kuka alak, ki pityókos korában még morvául sem tud, de azért nagyon kedves fiú. Ő a gőzfürdőben semmi áron sem akart levetkőzni. De azért megfürdött. Sárgagombos katonai felöltőjében, sapkával fején, karddal oldalán, aranycsillagokkal hajtókáján lépett be a harminc fokos forró medencébe. A társaság megéljenezte, mint igazi hőst, mire ő kirántotta kardját. Majd tisztelgett, s amint bejött, merev díszlépéssel ki is ment a medencéből az előcsarnokba, onnan az utcára. Fegyverkabátjáról még csöpögött a víz, s mikor tovább haladt a reggeli levegőben, óriási gőzfelleg képződött körülötte. Az egész leírhatatlanul kedélyes, elmés, ötletes volt, érdemes arra, hogy megörökíttessék a párducok jegyzőkönyvében, melyet Füzes Feri vezet.
A párducok hallgatták ezt a beszámolót, mely kiterjedt a legapróbb részletekre, egy lelkiismeretes történetíró pontosságával, ki adatokkal szolgál a majdan hálás utódoknak. Olykor hahotáztak is a hallgatók, ökrendezve nevettek, de mindnyájan halványoknak látszottak.
Időközben újak is belézengtek, vadidegenek, kik otthonosan telepedtek az asztalhoz. Egy madárképű ripacs, valami kardalos, ki a seregélyre emlékeztetett, odanyújtotta Ákosnak a kezét.
- Szervusz, kedves öregem.
- Szervusz, kedves öregem - válaszolt Ákos, és kezelt vele.
- Ki ez? - érdeklődött az asszony.
- Nem tudom - mondta Ákos.
Számosan akadtak ilyenek, kikkel tegnap a bor lázában nyilván te-poharat ivott, és azt sem tudta róluk, kicsodák.
Általában az egész asztal ködben rémlett előtte. Amint nézte ezeket a

fakó arcokat, lekókadt fejeket, főként Szunyoghot meg Dobát, úgy rémlett, hogy álmodja, ami itt van, és alvilági árnyak között ül maga is, mint valami kísértet.
Környey tartotta őket szóval, ki már két üvegcsizmát megivott, dobálta a kőpadlóra cigarettáit, nem fogyva ki a szóból. Beszélt, beszélt, beszélt. Hangja darázs-szóként zümmögött Vajkayék fülében. Sem az öreg, sem az asszony nem volt képes ráfigyelni.
Ákos minden percben megnézte óráját.
- Ti vártok valakit? - kérdezte egyszer Környey.
- A leányomat.
- Hát elutazott?
- Már egy hete.
- Nem is tudtam.
- Hová?
- Béláékhoz a pusztára.
- És ma érkezik?
- Ma.
A párducok cihelődtek.
Az asszony Füzes Ferinek magyarázta:
- Üdülni ment, kérem.
- A levegőváltozás - szólt Füzes Feri, mint kellemes társalgó - igen egészséges.
- De a vonat annyit késik. Nagyon aggódunk az urammal. Nyolc óra huszonötkor kellett volna érkeznie, és még most sincs itt.
- Ó - mondta Füzes Feri -, már féltizenkettő.
- Remélem, nincs valami baj - sopánkodott Vajkayné.
- Azt nem tudom, nagyságos asszonyom - felelte korrektül Füzes Feri, ki semmi körülmények között sem tud hazudni, még hölgyeknek sem -, fogalmam sincs.
Nem is érdekelte az egész. Ő Vajkayék specifikus becsületügyével nem foglalkozott, ennélfogva semmiféle fölvilágosítással nem szolgálhat. Csak ennyit mondott még:
- Reméljük a legjobbat. Kisztihand - és megemelve kalapját távozott, édes mosolyával, követve a párducokat, kik élükön Környey elnökkel fölkerekedtek, és annyi nemes társasöröm, annyi kaland után - amint Szunyogh mondotta: *post tot discrimina rerum* - hazamentek lefeküdni.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

(melyben a megérkezés és viszontlátás örömeit ecseteli az író)

Ákos megint magára maradt feleségével.
Nyugtalansága elérkezett addig a pontig, melyen már megszűnik az önvád okozta tépelődés, fölmondja a szolgálatot a gondolkozás, és helyét a bódulat váltja föl, mely csak tördelt, értelmetlen szavakat tud rebegni. Nem gondolt ő már semmire, nem képzelődött, hogy mi történhetett és mi történik majd, csak föl-fölsóhajtott, hogy lázát táplálja.
- Jaj, csak már itt lenne.
- Mindjárt itt lesz.
- Csak megsegítene még egyszer a jó Isten.
- Megsegít, megsegít.
Anya, aki éppoly ideges volt, rámosolygott, hogy csillapítsa őt, és odaadta kezét, hogy szorongassa. Mindkettőjük keze hideg volt. Reménytelennek látszott minden.
Közönyös dolgokról kezdtek beszélni, számításból, hogy elterelj ék figyelmüket, és vitatkoztak arról, hová tették a kamrakulcsot, bezárták-e a dolgozószoba ajtaját.
Ekkor kongott a jelzőharang.
Összeborzongtak. Egyedül álltak a peronon, mert miután elmentek a párducok, az egész indóház kiürült. A pincérek szedték az abroszokat.
Hátul, az utolsó sínen kényelmesen, nem sietve beállt egy hosszú vegyesvonat, mely számtalan teherkocsiján ponyvával letakart árukat, petróleumhordókat, állatokat hozott. Tompa, meg-megismétlődő sípolást hallottak a sötétből, ahonnan hosszú idő múlva bukkantak ki az alakok, kik leszálltak a személyszállító kocsikból, a harmadosztályból, igénytelen emberek, batyus parasztok, kofák, kik gyümölcsös garabókat vittek fejükön, és az utolsó kijáratnál üggyel-bajjal kotorászták elő keblükből a bilétát.
Cifra Géza értésükre adta, hogy még mindig nem ez a vonat az. De a tarkövit már a szomszédos állomásról jelezték, minden pillanatban itt lehet.
Úgy is lett, ahogy mondta.
Mikor legkevésbé várták, a szemhatár alján megjelent a kis kávédaráló, az, amelyik egy héttel ezelőtt elment.
Két meggyújtott piros lámpájával, mint valami véres szemmel, erőlködve nézte az utat az éjszakában, óvatosan közeledett,

tapogatózva, hogy valakinek a lábára ne lépjen. A mozdony minden pillanatra növekedett. Fényes-fekete volt, mert lemosdott az esőben, de folyton prüsszögött, köhögött, mintha meghűlt volna. A kocsik jajgattak, a fék nyöszörgött. Nem lehetett valami fölemelő látványnak nevezni.
Zökkenve a váltókon, majdnem sántikálva haladt, míg egyszerre váratlanul kanyarodott és nem a háttérbe ment, hanem előre, az első sínre futott, itt azonban nem akart megállni, fölhúzta szerelvényét a gépházig, úgy, hogy utolsó kocsija pont az orruk előtt állapodott meg.
Vajkayék e kocsi felé rohantak.
Ákos nem jól látott, s önkénytelenül zsebéhez nyúlt, de akkor jutott eszébe, hogy szemüvege az éjszaka valahol elkallódott, újat kell majd vennie.
Fönn egy oszlopon egyetlen ívlámpa égett, melynek reszkető világa még tétovábbá tette a homályt.
Ezenkívül lármáztak is. Az utasok hordárok számait kiabálták, veszekedtek, és a zaj elkeveredett a félhomállyal.
A két öreg szeme-füle egyaránt káprázott. Minthogy lankadó figyelmüket már nem voltak képesek összpontosítani, csak azt a kocsit nézték, mely előttük állt. Ebből valami csiszár szállt ki, meg egy magas nő az urával, kit nem ismertek, meg két idősebb úr, aztán utoljára egy házaspár. A fiatalasszony és fiatal férj közösen vitte karján kisfiát, ki fején zöldbojtos, olcsó szalmakalapban édesdeden aludt. A kocsi most teljesen kiürült.
Elöl nem jártak már emberek, az utasok jórészt átadták jegyüket a vasutasnak, ki a kijáratnál meg-megszólalt:
- A jegyet kérem, a jegyet.
Kézikocsikon a poggyászokat tolták kifelé.
- Nem látom - mondta Ákos.
Az asszony nem felelt.
Inkább csak önmagát erősítve mondta félhangon:
- Lehet, hogy lekésett, és holnap jön.
De ha még csak egy másodpercig tart ez a kétség, már nem bírja ki egyikük sem.
Messze-messze, a homály mélyéből, ingadozó járással, kissé kacsázva egy nő közeledett. Fekete, viaszkosvászon sapkát viselt az eső ellen, mint valami fürdősapkát, és hosszú, majdnem bokáig érő, áttetsző gumiköpenyt. Kezében kalitkát tartott.
Mereven bámulták. Nem merték azt hinni, hogy ő az, mert féltek, hogy még egyszer csalódnak. A viaszkosvászon sapkát nem ismerték, sem a gumiköpenyt, a kalitkát pedig, melyet a nő, minden csomag nélkül, a jobb kezében lóbázott, olykor magasra emelve, a melléig, éppen nem értették.
Négy-öt lépésnyire lehetett tőlük, mikor anya a nő háta mögött

megpillantotta a hordárt, ki a barna vászonbőröndöt cipelte, melynek két oldala kidudorodott. A kosarat is látta átkötve cukorspárgával, a kulacsot, a vizeskulacsot, és a hordár vállán a fehércsíkos gyapjútakarót. Igen, igen, igen.
Vadul elkiáltotta magát:
- Pacsirta! - és szinte magánkívül rohant feléje, hogy átölelje.
Apa éppúgy kiáltott:
- Pacsirta! - és már ölelte leányát.
De míg így ölelkeztek, egészen átadva magukat az édes örömnek, egy harmadik hang is megszólalt, távol a sötétben, mint csúfondáros visszhang, kissé nyávogva.
- Pacsirta.
Valami vásott kamasz, ki az utasok holmiját szokta bevinni pár krajcárért a városba, mulatságosnak találta ezt a színpadi kitörést, s szegény apa, szegény anya hangját utánozta egy vagonban, melyben később meglapult.
Mindhárman fölriadtak a viszontlátás öntudatlan örömében. Arcukra fagyott a mosoly.
Pacsirta az indóház felé emelte szemét, de nem látott senkit, sem a peronon, sem a sínek között. Azt hitte, hogy tévedett, és úgy tett, mintha nem hallotta volna. Ment anyjával, ki beléje karolt.
Ákos utánuk bandukolt a hordárral. De még többször a vagon irányába tekintett, fürkészve a sötétet. Ismerte ezt a hangot. Hasonlított a többi emberek hangjához, csak bárdolatlanabb volt, őszintébb. Egyszer meg is állt, és indulni akart a sötét felé, de visszafordult. Csak a kezében levő esernyővel sújtott a levegőbe, hatalmas ütést mérve, melyet nyilván annak az otromba golyhónak szánt. Majd a két kedves nőhöz csatlakozott.
Pacsirta kedélyes volt, humoros:
- Az én drága jó szüleim nem is örülnek. Lám-lám, már meg sem ismernek.
- Dehogynem. Csak ez a sapka - mondta anya.
- Rosszul áll?
- Nem. De olyan furcsa.
- Szűk kicsit. Összetöri a hajam - és megigazította haját. - Etelka nénitől kaptam. A köpenyt is. Hogy meg ne ázzam.
- Remek köpeny.
- Nem jó?
- De. Csak más vagy benne. Olyan érdekes. Olyan önálló.
- Etelka néni is azt mondta.
- És ez?
- Ja, igen. A kalitka.
- Micsoda?
- Galamb.

A kijárathoz érkeztek. Pacsirta megint szívéhez emelte a kalitkát, és míg Ákos átnyújtotta a már távozni akaró vasutasnak a leánya jegyét, ő becézgette kedves madarát:
- Tubi, úgy hívják, hogy Tubica. Tubicát nem adom oda senkinek. Tubicát én magam viszem haza.
Az állomás előtt apa inteni akart egy bérkocsisnak, hogy haza hajtassanak. De Pacsirta elkapta kezét, nem engedte. Takarékoskodni kell. Különben sem érdemes. Egy kis séta nem árt a sok ülés után. A hordár majd elszállítja a poggyászt.
Ákos meg anya átadta neki esernyőjét, az pedig megrakodva vitte előttük a csomagokat, vissza-visszafordulva, hogy jönnek-e már.
Nem esett az eső, a szél is elállt. Csak az utcai akácfák gallyairól hullottak olykor borzongva a csöppek.
Lassan ballagtak a nyárfa-soron.
Pacsirta középütt, kétoldalt apa és anya. Apa a kulacsot vitte, melyben még mindig víz kotyogott, s a fehércsíkos gyapjútakarót. Szórakozottan bámult a földre, és nem hallotta, mit beszél leánya és felesége. Bal vállát ismét behúzta idegesen, s cepelte rajta a láthatatlan terhet, az ő kevesektől ismert terhét, melyről tegnap beszélt először. De azért arca nyájas volt, láthatóan örült a viszontlátásnak.
- Mi újság? - kérdezte Pacsirta az anyjától.
- Semmi nevezetes - szólt anya -, vártunk, lelkem, nagyon vártunk.
Kiértek a Széchenyi térre, melynek szállongó porát elverte az eső. Házai némán sorakoztak egymás mellé, leengedett függönyeikkel, csukott ablaktábláikkal, még jobban eltörpülve ebben a törpe éjszakában.
Mindenki aludt már. Aludt Környey Bálint, aludt Priboczay és kövér felesége, négy egészséges, szép rózsabimbólánya, aludt Szunyogh és Mályvády, aludt Zányi és Szolyvay, aludt Doba is, hallgatva sovány, fekete, rossz, nagyon rossz felesége mellett, aludt Füzes Feri is, mint úrifiú, álmában kedvesen mosolyogva, aludtak az összes párducok és polgárok. Weisz úr is, kényelmes rézágyában, és társa is, talán, egy mindenesetre kényelmetlenebb rézágyban.
Az Úri Kaszinó, melynek első emeleti ablakai egyébként izzó négyszögek gyanánt világítottak a sárszegi éjszakába, a csütörtöki ricsaj után gyászolt. Csak egyetlen ablakában pislákolt halovány fény.
Sárcsevits, mint Sárszeg őrlelke virrasztott itt szénfonatos villanykörte mellett, olvasván a *Le Figaro*t, haladt a művelt nyugattal, a fölvilágosodott európai népekkel, előre.
Aztán még valaki ébren volt: Ijas Miklós, a *Sárszegi Közlöny* segédszerkesztője.
Színház után hazakísérte Lator Margitot, kihez csakugyan gyengéd kötelék fűzte, de csak annyi, mint vidéki ifjú költőt a múzsájához.

Néha ölébe hajtotta fejét, és a nő összecsókolta a poéta gesztenyeszín sörényét, megcsókolta homlokát, száját. Most is együtt teáztak, kis kék lámpával „misztikus félhomály”-t csináltak a szubrett szobájában, melyet különben albérletben bírt, havi öt forintért. Mind a ketten Budapestre vágyakoztak, és ez kötötte össze őket. Ijas ezeken az estéken, akár csak kritikáiban, dicsérte Lator Margit hangterjedelmét, szidta Orosz Olgát, a nő pedig, ki mellesleg Fehér tata babája volt, a sárszegi Agrár Banké, meghallgatta Ijas még kéziratban levő és még sokáig kéziratban maradó verseit, szóval elismerte őt.
Ijas e szeánsz után a Széchenyibe tért, melynek lámpáit, minthogy itt zene nem játszott, már oltogatták, és a félig elsötétített kávéház egyik márványasztalkájához ült, közel a pénztárhoz. Rumos feketét ivott most is, és erősen cigarettázott. A pincér kezéből kikapta Kiss József frissen érkezett hetilapját, *A Hét*et, lapozgatta előre és vissza, vissza és előre, keresve, megjelent-e verse, melyet már hónapokkal ezelőtt beküldött, és hónapok óta hiába keresett. Irodalmi csalódását átjátszotta bizonyos általános, mélyen lakozó, századvégi mélabúra, és ezzel a kifejezéssel pillantott ki az utcára is, mikor meglátja Vajkayékat, kik hármacskán mendegéltek, elöl a fáradt hordárral.
Lassan fölkelt, és hogy észre ne vegyék, a pénztár likőrös üvegei mögé búvva figyelte őket, összevont szemöldökkel, elkomorodva, s még utánuk is hajolt, úgy nézte ezt a három embert, míg el nem tűntek szeme elől. Legott kivette jegyzőkönyvét, és álló helyében fölírt valamit, valami fontosat, amit soha, de sohasem szabad majd elfelejtenie.
Ezt írta:
„Szegény Pacsirta szüleivel éjfél után megy. Széchenyi utca. Hordár.”
A jegyzőkönyvet visszatette zsebébe. De aztán még egyszer kivette, hosszan bámulva a jegyzetet, valamin tépelődve.

És kezébe kapva irónját, három nagy felkiáltójelet írt utána.

Vajkayék már a Magyar Király előtt haladtak, melynek éttermében csiklandós pecsenyeszag áradott ki. Pacsirta fintorgott.

- Fű, vendéglői szag.

- Volt benne részünk - szólt anya kíméletes gúnnyal.

- Szegények.

A Mária gyógytárnál parasztszekér álldogált, a bakon tüszős gazda ült, ki még délután behajtott a tanyáról, lóorvosságért, várván, hogy a gyertyánál dolgozó patikussegéd márványcsészéjében összekeverje a vagy másfél kiló kenőcsöt, és átadja neki. Távolabb a Baross-kávéház ázott, elárvult bádogkertjével hiába csábítgatta a sárszegieket. Csinos Józsi üres székeknek, asztaloknak húzta csodaszépen a Gésák és

Szulamit legújabb dalait.

- Ott is esett az eső? - kérdezte az asszony.

- Csak délután. Reggel remek időnk volt. Még átsétáltunk a tarkövi templomba. Misére.

- Ma ünnep van?

- Igen - mondta Pacsirta. - Kisasszonynapja.

Kisasszonynapján gyűléseznek a fecskék, és elrepülnek meleg partokra, Afrikába. Utána csak a vénasszonyok nyara következik.

A parknál jártak. Kopogtak lépteik az aszfalton. Benéztek a kerítésen.

Középütt, a park gyepágyában fehérre meszelt karók álltak üveggolyókkal, és rájuk borultak a haldokló rózsák, kiégett maghonnal. Könnyű szellőcske tipegett a homályos utakon, egy-két száraz levelet csörgetve. A padok, az is, melyen Ákos kedden délután sütkérezett, csöpögtek a nyiroktól. A gyep kopaszodott. Senki sem tartózkodott itt, csak egy rendőr járkált a kerítés előtt, ki Vajkay Ákosnak mereven tisztelgett. Mély éjszaka volt.

Ákos összehúzta mogyorószín őszikabátját, mert fázott. Valami motozást hallott fönn, magasan fönn a levegőben.

- Ez az ősz - gondolta.

Milyen hirtelen jött. Nem fönségesen, nem halálosan, nem nagy pompájában, arany levélszőnyegével és gyümölcsös koszorújával. Kis ősz volt ez, alattomos, fekete, sárszegi ősz.

Sötéten gubbasztott mozdulatlan bokrokban, fák felett, házak tetején. A város alján füttyentett egy vonat, és elhangzott a füttye. Kietlen unalom borult mindenre. Vége volt a melegnek.

Mindössze ennyi volt.

- Még lehet szép idő - mondta Pacsirta.

- Lehet - mondta anya.

- Lehet - mondta apa is.

A Petőfi utca sarkán már siettek, hogy egy-kettő otthon legyenek. Pacsirta nehezen szokta meg a pusztai életet, minden áldott nap hazavágyakozott, és most örült, hogy visszaérkezett a városba, mely kényelmével sok mindent elfelejtet, s igazi magányt biztosít annak, kinek egyedül kell lennie.

Alig várta, hogy átlépje az otthon küszöbét.

TIZENHARMADIK FEJEZET

(melyben a regény 1899. év szeptember 8-án, pénteken véget ér, de nem fejeződik be)

Benn viharosan megölelte az anyja.
- Most pedig - szólt - összevissza csókolom az én lányomat.
Cipp-cupp, cuppogtak a csókok.
- Állj elém - parancsolta anya, bizonyos öregasszonyos katona-regulával - egyenesen. Hadd nézzelek meg. Kitűnő színben vagy.
Pacsirta levette esősipkáját, esőköpenyét.
Csakugyan meghízott a sok tejtől, tejföltől, vajtól. Szája tejszagú volt, haja tejfölszagú, ruhája vajszagú.
De a hízás nem használt neki. Vastag, duzzadt hurkák rakódtak mellére, orrán pörsenést kapott, nyaka mégis hosszú volt. Hosszú és sovány.
- Isten hozott, lányom - mondta apa, ki szerette a szertartásosságot, és megvárta, míg Pacsirta kényelembe helyezi magát. - Isten vezérelt vissza mihozzánk.
Ő is megcsókolta mind a két orcáját.
Csitt-csatt, megint csattogtak a csókok.
- Ó - kiáltott Pacsirta -, künn felejtettem.
- Micsodát?
Hozta a kalitkát.
- Nézzétek, milyen aranyos. Tubi, Tubi, Tubica. Aranyos kis Tubica. Nem cukros?
A galamb, meglátva a villanyfényt, kaparászni kezdett kacska, körmös lábaival, félrefordítva szelíd, buta fejét, s feketeborsszerű szemével rákacsintott új úrnőjére.
- Szelíd - szólt Pacsirta, kinyitva a kalitka ajtaját -, ráül a vállamra. Ideszáll mindig.
Nem volt szép galamb. Kopott, borzas kis galamb volt.
- Búzamagot is hoztam ám neki. Hol a poggyászom?
Apa már nyitotta a barna vászonbőröndöt meg a kosarat, melybe Pacsirta példásan becsomagolt mindent, úgy, ahogy ő; ugyanabba a selyempapírba a fogkefét, sűrűfésűt, ugyanabba az újságpapírba a cipőket. Rendszeretetét tőle örökölte.
Újságpapír-tölcsérkében, a *Sárszögi Közlöny* vasárnapi számában - az első oldalban, melyen különben Ijas Miklós verse is olvasható - zsugorodott a búzamag. Abból etetgették a galambot jó sokáig, majd

drótos börtönében odaállították Pacsirta asztalára.
- Mást is hoztam - mondta Pacsirta.
A rokonok két üveg málnalekvárt, egy üveg ringlóbefőttet küldtek, egy egész disznósajtot meg egy tortát, melyet Pacsirta és Etelka néni együtt remekelt.
Ez a torta, mely piskótatésztából készült s kávékrémmel volt töltve - és maguk közt családi tortának, vagy Bozsó-tortának nevezték -, az úton kissé összenyomódott a ruhák közt, s oldalt kifolyt a tölteléke, elmaszatolódott a fehér papírra. Sajnálták mind a hárman, sokáig nézték, csóválták fejüket. De késsel le lehetett kaparni a tölteléket, s így is igen jó volt.
Az ingek közül a csomagolásnál kivett egy fényképet.
- Itt vagyok, ragyogok - szólt nevetve, és anyjának nyújtotta.
Béla bácsi, ki szenvedélyes műkedvelő fényképész volt, levette őket. A fényképen mindenki rajta látható, még Tigris is, ki fülét hegyezve ült ott, a vadászkutyák hivatalos fontoskodásával és úri gőgjével, lógatva emlős hasát, melybe a vadászaton éveken át annyi sörétet kapott, hogy az csörgött tőle, és Béla bácsi szellemes megjegyzése szerint valóságos „vaskutya" lett.
A fénykép különben csoportot ábrázolt, a tarkövi nyaralókból alakítva. Elöl egymásba karolva a két Thurzó-lány, fűző nélkül, szecessziós hajviselettel, teniszverővel kezükben: Zelma és Klári. Zelma mellett a jómodorú, határozatlan tekintetű Olcsvay Feri, ki szegény, nem tudja, hogy a kisvárdai, vagy a nagyvárdai ághoz tartozik-e.
Klári mellett Berci térdel a regényes szerelmesek pózát gúnyolva, amin a két lány láthatóan vihog, alig tudja elnyelni kipukkanó kacaját.
Háttérben szintén egymásba karolva Etelka néni és Pacsirta.
- Nagyon jó kép - mondta anya. - Ezek itt a Thurzó-lányok.
- Igen.
- A nagyobbik nekem nem rokonszenves. A kisebbik csinos fruska, de nincs az arcán semmi kifejezés.
Ákos elkérte a képet. Ő csak leányát nézte.
Ott állt a pajtában, melynek nyitott ajtajához fagereben volt támasztva, egyik kezével Etelka nénibe, másik kezével a falba fogódzva, mintegy védelmet keresve valami ellen, amitől félt. Milyen egyedül tengett-lengett ebben a társaságban, az ő rokonai, az ő vérei között is. Csak ez a mozdulata látszott, a kétségbeesett menekülés mozdulata, mely szép volt, különben arca alig tűnt elő, mert fejét, amint szokta, lehajtotta, és haját tartotta a lencse felé.
- No, milyen?

- Aranyos vagy - felelte apa -, nagyszerű vagy.

Pacsirta már minden ruháját fölakasztotta szekrényébe. Mikor becsukta a szekrény ajtaját, megszólalt:

- Igaz, megkaptátok a levelem?

- Meg, meg - sietett nyugtázni apa.

- Sokat fájt, szegénykém, a fogad? - kérdezte anya.

- Dehogy. Azonnal elmúlt. Semmi az egész.

- Melyik?

- Ez itt.

A villanycsillár alá állt, hogy anyja belenézhessen, s mutatóujját kíméletesen hátrafelé tolva, egy odvas, barnás fogra mutatott, melynek fele hiányzott. A többiek elöl apró rizskása-fogacskák voltak, kissé távol állók, de épek, fehérek.

- Ejnye - mondta anya, és kicsit fölágaskodott, mert lánya magasabb volt nála -, majd fogorvoshoz kell járnod. Ne hanyagold el.

Ákos nem tekintett oda.

Ő semmiféle testi szenvedést, betegséget, sebet nem bírt megnézni.

Csak leánya arcára meredt, amint száját kinyitotta, és látta a csillár alatt, a villanyfényben - élesebben, mint amikor elment a napfényben -, hogy valami hamuszín köd borult rá, gyengéden, de el nem téphetőn, valami alig látható, vékony, de erős pókháló: az öregség, a közönyös, jóvátehetetlen vénség, mely már nem is fájt neki, hanem elfogadta, a leánya nevében. Amint álltak egymás mellett hárman, már hasonlítottak egymáshoz.

- Különben mi újság? - kérdezte anya.

- Köszönöm, jól vannak.

- Etelka nénéd?

- Jól van.

- Béla bátyád?

- Az is.

- Szóval, jól vannak.

Ott is ezt kérdezték:

- Különben mi újság?

- Köszönöm, jól vannak.

- Édesanyád?

- Jól van.

- Édesapád?

- Az is.

- Szóval, jól vannak - mondták.

De ezt nem vallotta be, csak így szólt.

- Tiszteltetnek benneteket - és kapcsolva blúzát, vetkőzni kezdett.

- Hát jól mulattál - szólalt meg anya, megállapítva a tényt.

- Pompásan.

- El sem lehet azt mondani ma - tette hozzá. - Majd holnap. Egy hétig beszélek róla nektek.

- Legalább most kipihenheted magad.

- Igen.

- És ti - kezdte Pacsirta, meleg önváddal emelve hangját -, ti, szegények? Képzelem, milyen rosszul mulattatok ti. A Magyar Király kosztja.

- Rettenetes - felelt Ákos, legyintve kezével.

- Kérlek - mondta anya, tréfás büszkeséggel -, apa egyszer a főispánhoz volt hivatalos. Úgy ám. Nagykanállal evett.

- Igazán?
És Pacsirta az édesapjára nézett, élesen.
- De nekem apa nem tetszik. Gyere csak ide, édes. Hadd nézzelek meg.
Apa engedelmesen odament. És nem mert Pacsirta szemébe nézni. Félt.
- Milyen halvány - szólt Pacsirta, halkítva hangját. - Milyen sovány. A kezecskéje is milyen sovány.
Pacsirta csontos, de mégis kedves női kezét rátette apja kezére, simogatta öreg csuklóját, mint valami gyermekét. Aztán megcsókolta, szeretettel.
- No, majd én a kezembe veszlek - szólt most szinte férfiasan. - Apus, meg kell híznod. Értetted? Majd én főzök neked.
- Igaz, mit főzünk holnap? - töprengett anya.
- Valami könnyűt. A sok zsíros pusztai ételből éppen elég volt. Talán köményleves, rizses hús. Meg egy kis darás metélt. Torta is van.
- Jövő héten pedig nagymosás - dünnyögte anya.
Apa elbúcsúzkodott, a hálószobába ment, betéve a fehér ajtót, mely a hálószobát a leányszobától elválasztotta. Hallotta, amint anya a háztartás csip-csup gondjairól beszélt leányával, ki már lefeküdt, majd a mosónéről és Szilkuthy Biriről, ki elválik az urától.

Ákos meggyújtotta a mécsest. De amint vaksi fénye végigcikázott a tálcán, elsápadt, hátrahőkölt, mint az, aki rémet lát.
Ott, a tálca szélén hevert egy papírlap, melyet valahogy nem tüntettek el a sok zűrzavarban, a rózsaszín színházjegy, a földszint kettős páholy fél szelvénye, melyet tévedésből hazahoztak, megőriztek.
Az ajtóra nézett, majd markába gyűrte a vádló okmányt, apró darabokra szaggatta, s a fehér cserépkályhához ment, csöndesen kinyitotta ajtaját, és bedobta. Ha meggyújtják az első tüzet ősszel, szeptember végén vagy októberben, ez is elég, rőzsékkel, hasábfákkal és azzal a limlommal együtt, melyet nyár idején belehajigáltak.
Aztán levetkőzött. Anya is bejött, lábujjhegyen, behúzva maga mögött a leányszoba ajtaját, mely elkülönítette tőlük Pacsirtát.
Suttogva beszéltek.
- Most már nyugodtabb vagy? - szólt anya apához, ki az ágyban vízszintesen feküdt alacsony párnáján.
- Alszik? - kérdezte apa.
- Igen.
- Szegényke, elfáradt az úttól.
Anya a leányszoba ajtajára pillantott. De az ő nőszíve tudta, hogy leánya nem alszik.
Pacsirta épp ekkor kattantotta el a villamos lámpa kallantyúját, és sötétben maradt. Mélyet sóhajtott, mint annyiszor, mindennap, és behunyta szemét. Azt érezte, vége, mindennek vége.
Semmi sem történt, ismét semmi. Csak hazudott, mosolygott, kedveskedett mindig, mindenkivel, de ezen a héten, távol szüleitől, oly átalakuláson ment át, melyre csak most ocsúdott, hogy nem látta többé a tarkövi embereket, nem hallotta a vonat zakatolását.
- Én - gondolkodott, úgy, mint mindenki, aki magára gondol.
De ez az én ő volt, és ő ezt teljesen átélte. Ő volt ez az én, testben, lélekben, egy a húsával és emlékeivel, múltjával, jelenével, jövendőjével, melyet mind összefogunk, mint sorsot, mikor magunkra eszmélünk, s kimondjuk a változhatatlan szót: én.

Béla bácsi, Etelka néni valóban szívesen fogadta, de ő hamar megértette, hogy felesleges, terhükre van, igyekezett eltávolodni tőlük, olyan kicsinyre zsugorodni, amilyenre csak tudott. Aludni is ezért ment át a díványra. Mégsem sikerült egészen, amit akart.

A Thurzó leányoknak folyton útjában volt, akármit tett, akármit mondott, Bercinek is olykor, és Etelka nénit, egyszer vacsora alatt - észrevette - fárasztotta.

Őket látták szülei a fényképen.

Ezen a fényképen azonban nem volt ott valaki.

Nem volt ott Szabó Jóska, az ispán, az a negyvennégy éves, durva

félparaszt, az a kajla bajszú, zömök özvegyember, ki első nap beszélgetett még vele, hazakísérte a majorból, majd elmaradt, nem jött oda, kerülte társaságát, és mikor ránézett, lesütötte szemét.

Három árvája volt pedig, két fia s egy hatéves leánykája, Mancika, kit ő nagyon szeretett simogatni. Mancikának elmenet odaajándékozta a nyakán lógó érmet, a vékony ezüstlánccal, melyet Záhoczkynétól kapott, bérmaajándékul. Micsoda ostobaság és ízléstelenség. Szégyen, szégyen. Nem is említi majd szüleinek, azt mondja, hogy elvesztette.

Jövő nyárra is meghívták. Megígérte, hogy elmegy. Nem megy el többé. Minek is?

Esztendőre harminchat éves lesz. Tíz év múlva mennyi? És aztán tíz év múlva ismét mennyi? Apa most ötvenkilenc, anya ötvenhét. Tíz év, vagy annyi sem talán. Szülei meghalnak. Mi lesz, Boldogságos Szűz Anyám, mi lesz?

Ágya fölött, akár szüleinek ágya fölött a Jézus, egy Mária-kép lógott, a boldogságos szent Szűz képe, ki térdein nagy, halott gyermekét ringatta, és szívére mutat, melyet az anyai fájdalom hét tőre ver át. Kislánykora óta hallotta ez buzgó, gyermeteg imáit, mint szüleiét a megfeszített Jézus. Pacsirta egy pillanatban feléje emelte mind a két karját, heves mozdulattal, melyet azonnal elfojtott. Csak türelem. Vannak, kik sokkal többet szenvednek.

Feküdt az ágyon, még mindig hunyt szemmel, ezen a meddő, hideg leányágyon, melyen még nem történt semmi, csak aludt, betegeskedett, nyomta terhével lefelé, mint hulla a ravatalt. Kényelmesebben kinyúlhatott benne, mert jóval szélesebb volt, puhább is, mint a tarkövi dívány, és már józanul foglalkozott teendőivel.

Holnap reggel tehát majd fölkel hét előtt, és főz, borstalan rizses húst, darás metéltet, hogy szegény, áldott jó apát fölhízlalja. Délután tovább horgolja a sárga terítőt, mely nem készült el, még mindig nincs meg, mert a rokonok nem hagyták dolgozni, és ő engedett rábeszélő szavuknak. Jövő héten pedig nagymosás.

Kinyitotta szemét, mert eddig erősen behunyva tartotta. Tompa sötétség lengte körül, mély feketeség barátian, és a levegő érintésére vagy talán a homályra, melyben semmit, de semmit sem látott, a két szeme most hirtelen megtelt könnyel, s patakzó, eleven nedvességgel öntözte száraz párnáját, mely egyszerre olyan lucskos lett, mintha az éjjeliszekrényen levő pohár rádőlt volna. Zokogott is. De hasra feküdt, száját a párnára nyomta, hogy szülei ne hallják meg. Ebben már bizonyos gyakorlatra tett szert.

Apa még mindig nem oltotta el a villanyt.

- Pacsirta - rebegte, s az ajtó felé mutatott, és feleségére nézett, boldogan.

- Hazarepült - szót anya.

- A mi kis madarunk - tette hozzá apa - hazarepült.

.oOo.